

Veröffentlichungen der Ortsgruppe Stolp
der Gesellschaft und Altertumskunde

Obwieszczenie grupy wschodniej Słupsk
Towarzystwa historii Pomorza i zbiorów starożytności

**Beiträge
zur Heimatkunde Hinterpommerns
Nr. 8**

**Przyczynek dokumentacji
ojczyźnianej Pomorza Wschodniego
Nr 8**

**Urgeschichte
des Stadt= und Landkreises
Stolp**

von

Walter Witt

**Prehistoria
miasta Słupsk i powiatu słupskiego**

wg Waltera Witta

Tłumaczenie z języka niemieckiego; Władysław Goliński.
Ustka 05. 01. 2024.

In Kommission bei Buchhandlung Gustav Stolpmann, Stolp i. Pom.
Wydawnictwo oryginału.

WPROWADZENIE

ZUM GELEIT

Wreszcie okres czasów przedhistorycznych został pokazany tak jak być powinno, zwrócono szczególną uwagę na klasyfikację. W ogólnej świadomości współczesność nie wyobraża sobie tak niegdyś żyjących ludów. Niezmordowana, nieustrudzona praca przy znaleziskach i wykopaliskach przynosi w końcu obraz ludów niegdyś tu żyjących, likwiduje stare uprzedzenia. Uzyskane przedmioty nie przedstawiają mniejszej wartości naukowej niż te, dla których istnieją świadectwa na piśmie, spisane na papierze bądź na pergaminie lub posiadają jakąkolwiek formę pisaną.

Teraz po raz pierwszy w nowej Rzeszy Niemieckiej, w całej tradycji nordyckiej ludności nadaje się prehistorii odpowiednio wysoką rangę. Wszyscy się teraz uczymy jakże cenną jest dla nas rasa, z której pochodzimy, jej kultura w której rasa ta się rozwinęła. Jesteśmy przecież w kulturze głęboko zakorzenieni, służy nam jako płynna pożywka naszych materialnych i duchowych istnień.

Należy dokonać rozpoznania germańskiego zasiedlania i zagospodarowywania jeśli się chce nadać znaczenia narodu i rasy dla całych niemieckich osiągnięć i jeśli się chce skutecznie działać w utrzymaniu naszych dóbr dziedzicznych. Zatem istota niemiecka ma swoje korzenie w prastarej przeszłości ludu, a w szczególności w całej masie ludności germańskiej. Te przejściowe, słowiańskie wpływy, trwające ledwo 600 lat w swej właściwej masie, stanowi krótki okres w porównaniu do tysiącleci trwania uznanej germańskiej podwaliny.

Dokonana praca stanowi w treści ograniczenie niniejszą książką. W treści książki trudno ująć wieloletnią, żmudną pracę jaką wykonał Walter Witt pokazując kompletne zestawienie wszystkich przedhistorycznych znalezisk powiatu słupskiego. Bodaj powiat słupski został pierwszy zbadany tą nową metodą.

Wprawdzie niniejsza książka daje tylko te wybrane zdjęcia i rysunki uzupełniane odpowiednim opisem; nie może to jednak stanowić porównania do obszernego, dokładnego, archiwum znalezisk jak ma to miejsce w publikacji o „Rowokole” (Przyczynek Nr 7, str.24-41). Stanowi ta wystawa stałą ekspozycję dostępną dla odwiedzających Muzeum Narodowe. Szczególnie są udostępnione eksponaty będącymi znaleziskami stanowiącymi efekt poszukiwań samego Muzeum Narodowego.

Książka jest również wspomagana pracą kierownictwa muzeum, jest tu wykorzystane doświadczenie całego zespołu. Poszerzenie swojej wiedzy i tym samym szerszego spojrzenia na minione epoki daje samemu obejrzenie wystawy. Przez odwiedzenie muzeum mogą uzyskać mieszkańcy miasta i powiatu a szczególnie młodzież, która będzie miała bezpośredni kontakt z zabytkami co pozwala na własny osąd przeszłości tj. dokładnie wizyta pozwoli na zgłębienie istoty i oceny znaczenia germańskiej prehistorii i z tym związanego życia narodu i ojczyzny.

Słupsk na Pomorzu, 1 marca 1934.
Dr Handlich

Spis treści

<i>Wprowadzenie</i>	2
<i>Zum Geleit</i>	2
<i>Boden und Mensch</i>	7
<i>Ziemia i człowiek</i>	7
<i>Die Eiszeit</i>	8
<i>und die Gestaltung des bodenreliefs</i>	8
<i>Epoka lodowcowa i formy występującego krajobrazu</i>	8
<i>Wandlung von Klima und Bewaltung nach der eiszeit</i>	11
<i>Zmiana klimatu i Egzystencja po epoce lodowcowej</i>	11
<i>Das heutige bild</i>	13
<i>Dzisiejszy krajobraz</i>	13
<i>Die ersten Menschen in unserem Kreise</i>	15
<i>Pierwszy człowiek w naszym powiecie</i>	15
DIE SIEDLER DER JÜNGEREN STEINZEIT.....	20
OSADNICY MŁODSZEJ EPOKI KAMIENIA.....	20
Der nordische Kulturkreis.....	20
Kultura nordycka.....	20
Die Einwanderung.....	22
Imigracja.....	22
Landschaft und Klima.....	23
Krajobraz i klimat.....	23
Siedelungen.....	24
Osiedlenia.....	24
Nahrungserwerb.....	25
Pozyskiwanie żywności.....	25
Werkstätigkeit.....	30
Aktywność zawodowa.....	30
Bewaffung und Schmuck.....	35
Uzbrojenie i biżuteria.....	35
<i>Die Gräber</i>	40
<i>Groby</i>	40
Stammeskundliche Fragen.....	41
Pytania wiedzy plemiennej.....	41
Rückblick.....	42
Spojrzenie wstecz.....	42
DER STADT= UND LANDKREIS STOLP ZUR BRONZEZEIT.....	43
MIASTO SŁUPSK I POWIAT SŁUPSKI W EPOCE BRĄZU.....	43
Periodeneinteilung.....	44
Podział okresu.....	44
Die Funde der älteren und mittleren Bronzezeit.....	45
(Periode I. II. III.).....	45
Znaleziska ze starszej i środkowej epoki brązu.....	45
(Okresy I. II. III.).....	45
Die Funde der jüngeren Bronzezeit.....	52
(Periode IV und V).....	52
Znaleziska z młodszej epoki brązu.....	52
(Okres IV und V).....	52
Die Gräber.....	63
Groby.....	63
Die Ansiedlungen.....	68
Osady.....	68

Landschaft und Klima.....	69
Krajobraz i klimat.....	69
Stammeskunde.....	69
Wiedza plemienna.....	69
Wirtschaft und Technik.....	70
Gospodarka i technologia.....	70
Rückbild.....	72
Spojrzenie wstecz.....	72
DIE GERMANEN DER EISENZEIT.....	73
GERMANIE EPOKI ŻELAZA.....	73
Die Funde der Frühen Eisenzeit.....	73
Znaleziska z wczesnej epoki żelaza.....	73
Die Gräber.....	77
Groby.....	77
Verbreitung der Steinkisten- Gesichtsurnen- Kultur.....	83
Rozpowszechnienie się skrzynkowej kultury pomorskiej- z „urnami twarzowymi”.....	83
Stammeskundliche Fragen.....	84
Pytania o plemiona.....	84
Die Gräber und Funde der Latènezeit.....	86
Groby i znaleziska z okresu lateńskiego.....	86
Die Gräber und Funde der römischen Zeit.....	93
Groby i znaleziska z okresu rzymskiego.....	93
Die Siedlungen.....	100
Osiedla.....	100
Das Landschaftsbild.....	101
Krajobraz.....	101
Stammeskunde.....	101
Wiedza plemienna.....	101
Die Auswanderung der Germanen.....	103
Emigracja plemion germańskich.....	103
Zagospodarowywanie się Wendów (VII-XII wiek).....	108
Wendenzeit (7.- 12. Jahrhundert).....	108
Wiedza plemienna.....	108
Stammeskunde.....	108
krajobraz.....	109
Das Bild der Landschaft.....	109
Zasiedlenia.....	109
Besiedelung.....	109
Grodziska.....	111
Die Burgwälle.....	111
Wykopaliska i znaleziska.....	113
Die Gräber und Funde.....	113
Gospodarka i technika.....	119
Wirtschaft und Technik.....	119
Spojrzenie wstecz.....	120
Rückblick.....	120
Niemiecka wędrówka powrotna na wschód.....	121
Die Deutsche Rückwanderung nach dem Osten.....	121
Początek i samo przeprowadzenie niemieckiej kolonizacji.....	121
Beginn und Durchführung der deutschen Kolonisation.....	121
Wizerunek zasiedlania.....	122
Das Siedlungsbild.....	122
Pozostałość Wendów i niemieckie prawo na rynku wschodnim.....	124

Die wendischen Reste und das deutsche Recht auf die Ostmark.....	124
--	-----

Urgeschichte des *Stadt= und Landkreises Stolp*

Prehistoria miasta Słupsk i powiatu słupskiego

Von dem ersten Auftreten des Menschen
bis zur deutschen Kolonisation im Mittelalter.

Od pierwszego pojawienia się człowieka
do niemieckiej kolonizacji w średniowieczu.

Od tłumacza:

Niniejsze tłumaczenie jest opracowane od pierwszego rozdziału oryginału obejmującego cały okres czasowy od epoki kamienia łupanego do VII – XII wieku (Wendenzeit). Wiedza o wcześniejszych ludach była w początkach XX w. dosyć niekompletna.

W epoce brązu Pomorze było zaludnione przez ludność kultury łużyckiej, nie były to ludy germańskie- jak chce Walter Witt. Ludność kultury łużyckiej przybyła na Pomorze z Anatolii, więc nie jest to ludność germańska. Jest więcej nieścisłości z obecnym stanem wiedzy, należy zatem krytycznie odnieść się do niniejszego wydania. Przyczynek jest uzupełniony w fotografii znalezisk, co ułatwia ocenę danej epoki.

Opanowanie Germanów Skandynawskich Pomorza przez ludność kultury pomorskiej nie może, jak chce Witt, być traktowane jako zawładnięcie tych ziem przez ludność niemiecką.

Zdaję sobie sprawę, że nazwanie Słowian z Pomorza a dokładnie z powiatu słupskiego Wendami jest kontrowersyjne. Oczywiście faktyczne zaludnienie Pomorza przez Słowian Zachodnich miało miejsce już z pewnością gromadnie od VI w. Pomorze było zaludniane od Ziemi Gdańskiej po Lubekę. Pod Lubeką i w samej Lubece są odkrywane jeszcze obecnie przez archeologów grodziska słowiańskie.

BODEN UND MENSCH

Das Verständnis geschichtlicher Gebilde kann sich nur dann erschließen, wenn auch der Schauplatz des einstigen Geschehens vor unserem Auge steht. Die Geschichte des menschlichen Geschlechts, in besonderem Maße die Geschichte des vorgeschichtlichen Menschen, der den Gewalten der Natur machtloser als wir heute gegenübertrat und aufs engste mit ihr verflochten war, ist mit dem Charakter der Landschaft innig verbunden. Hätte sonst ein Buch wie „Das deutsche Land und die deutsche Geschichte“ von A. v. Hofmann geschrieben werden können, das die überraschendsten Zusammenhänge zwischen Lage, Landschaft und Geschichte aufdeckt? - Der Mensch greift ein, das Antlitz der Erde nach seinem inneren Zwange umzugestalten, ihm die Prägung zu geben, die sein Wesen verlangt. Andererseits hat die Beschaffenheit des Geländes den Gang der Kulturentwicklung von Anfang an in feste Bahnen gelenkt: der Zug von Flüssen und Tälern schrieb die Verkehrswege vor, Gebirgsketten, Wälder und Sümpfe zeichneten die Grenzen, und ertragreiche, waldfreie Ebenen bestimmten den Lebensraum für die menschlichen Gemeinschaften. Aus begrenzten erwachsen die Kulturkreise und Völker, die Dörfer und Städte. Wie die Pflanze, die im Erdreich wurzelt, blieben sie mit ihnen aufs innigste verbunden und schöpfen aus ihnen immer ihre besten Kräfte seelischer und materieller Art.

Die Geologie und die prähistorische der letzten Jahrzehnte haben gelehrt, daß unsere Vorfahren in urgeschichtlicher Zeit eine andere Umwelt als der Mensch von heute vorgefunden hatten. Auch die Landschaft hat ihre Geschichte gehabt. Das menschliche Geschlecht war noch Zeuge von tiefgreifenden Umwälzungen in den klimatischen Verhältnissen, in der Bodengestaltung und in der Zusammensetzung der Pflanzen- und Tierwelt.

ZIEMIA I CZŁOWIEK

Zrozumienie historycznych struktur można odtworzyć tylko wtedy, gdy scenerię dawnych wydarzeń mamy również przed naszymi oczami. Historia rodzaju ludzkiego, a w szczególności historia człowieka prehistorycznego, który stawiał czoła siłom natury bardziej bezsilny niż my dzisiaj a był z nimi ściśle związany, był ściśle związany z charakterem krajobrazu. Czy w przeciwnym razie mogłaby powstać książka taka jak "Das deutsche Land und die deutsche Geschichte" autorstwa A. v. Hofmanna, która ujawnia najbardziej zaskakujące powiązania między lokalizacją siedlisk, krajobrazem i historią? - Człowiek interweniuje swoją działalnością w taki sposób, aby przekształcić powierzchnię ziemi zgodnie ze swoim wewnętrznym przymusem, aby nadać jej odcisk, którego wymaga jego istota. Z drugiej strony, charakter terenu od samego początku kierował przebiegiem rozwoju kulturowego są bowiem ustalone ścieżki komunikacyjne: to ciąg rzek i dolin wyznaczał szlaki komunikacyjne, pasma górskie, lasy i bagna wyznaczały granice, a produktywne, wolne od lasów równiny określały siedlisko dla ludzkich społeczności. Z ograniczonych naturalnych terenów siedliskowych wyrosły kultury i ludy, wsie i miasta. Podobnie jak roślina zakorzeniona w glebie, pozostają z nimi rośliny blisko związane i zawsze czerpią z nich najlepszą siłę duchową i materialną.

Geologia i geologia prehistoryczna ostatnich dziesięcioleci nauczyły nas, że nasi przodkowie znaleźli inne środowisko w czasach prehistorycznych niż dzisiejszy człowiek. Krajobraz bowiem ma również swoją historię, ulega przemianom choćby ze względu na wpływ zmian klimatycznych. Społeczność ludzka była nadal świadkiem głębokich wstrząsów zachodzących w warunkach klimatycznych, musiały następować przemiany w projektowaniu odpowiedniego wykorzystania gleby oraz w doborze roślin i zwierząt.

DIE EISZEIT UND DIE GESTALTUNG DES BODENRELIEFS

Das letzte Ereignis, das den Charakter unserer nordostdeutschen Landschaft völlig umgestaltete, war die Eiszeit. In der Tertiärzeit folgenden Diluvialzeit rücken die Gletscher Skandaviens immer weiter nach Süden vor und begruben ganz Norddeutschland bis zu den deutschen Mittelgebirgen unter Eis. Von Süden schoben sich in gleicher Weise die Gletscher der Alpen weit ins Land, so daß von Nord- und Mitteleuropa nur ein schmaler Randstreifen frei blieb. Der Mensch der älteren Steinzeit, der sich mit diesem verhältnismäßig kleinen Siedlungsland begnügen mußte, hat noch die Eiszeit erlebt.

Auch das Gebiet des Stolper Lands lag im Bereich des großen nordischen Eisgletschers und war Jahrtausende lang eine unwirtliche Polarlandschaft. Wo heute der Blick über fruchtbares Ackerland, über grüne Wiesen und dunkle Wälder gleitet, wo Dörfer mit roten Dächern ins Grün gebettet sind, und die hellen Bänder der Straßen sie in buntem Gewirr durchkreuzen, war damals nur eine große Eiswüste zu sehen, welche sich in ununterbrochener Zusammenhang bis nach dem skandinavischen Norden erstreckte. Wenn wir uns ein anschauliches Bild der damaligen Landschaft machen wollen, so müssen wir zu den Berichten der Grönlandforscher greifen; denn Grönland befindet sich noch heute in diesem Zustand. Fridtjof Nansen, der zum ersten Male die riesige Fläche des grönländischen Inlandeises von Küste zu Küste durchquert hat, vermag davon zu erzählen¹: „Wochenlang arbeiteten wir uns durch die endlose, flache Schneewüste hindurch, ein Tag verging wie der andere, es war dieselbe ermüdende Einförmigkeit, dieselbe anstrengende Arbeit; wer es nicht erlebt hat, kann sich schwerlich einen Begriff davon machen. Alles war flach und weiß, wie ein in Schnee verwandeltes Meer, am Tage sahen wir nur dreierlei in dieser Natur, die Sonne, die Schneefläche und uns selber. Wir nahmen uns aus eine verschwindend kleine schwarze Linie, die durch eine einzige weiße Unendlichkeit zog – überall derselbe Gesichtskreis, nirgends ein Punkt, auf dem das Auge ruhen konnte.“ Und Seite 119 berichtet er weiter: „Die Sonne

EPOKA LODOWCOWA I FORMY WYSTĘPUJĄCEGO KRAJOBRAZU

Ostatnim wydarzeniem, które całkowicie zmieniło charakter naszego północno-wschodniego niemieckiego krajobrazu, była epoka lodowcowa. W okresie trzeciorzędu, który nastąpił, lodowce Skandynawii przesunęły się coraz dalej na południe i pogrzebały całe północne Niemcy aż do niemieckich niskich pasm górskich – wszystko było pod lodem. Od południa lodowce Alp wpełznąły się daleko w głąb kraju w ten sam sposób, tak że tylko wąski pas krawędzi północnej i środkowej Europy pozostał wolny. Człowiek starszej epoki kamienia łupanego, który musiał zadowolić się tym stosunkowo niewielkim obszarem osadniczym, nadal doświadczał epoki lodowcowej.

Obszar Ziemi Słupskiej znajdował się również w obszarze wielkiego nordyckiego lodowca lodowego i był niegościnnym krajobrazem polarnym przez tysiące lat. Tam, gdzie dziś widzimy żyzne pola uprawne, zielone łąki i ciemne lasy, gdzie wioski z czerwonymi dachami są osadzone w zieleni, a jasne pasma ulic przecinają je w kolorowej płataninie, w tym czasie można było zobaczyć tylko dużą lodową pustynię, która rozciągała się w nieprzerwanym kształcie aż do skandynawskiej północy. Jeśli chcemy uzyskać żywy obraz krajobrazu tamtych czasów, musimy odwołać się do sprawozdań badaczy z Grenlandii; ponieważ Grenlandia jest nadal w tym stanie. Fridtjof Nansen, który po raz pierwszy przekroczył rozległą przestrzeń pokrywy lodowej Grenlandii od wybrzeża do wybrzeża, jest w stanie to opowiedzieć: "Przez tygodnie brnęliśmy po niekończącej się, płaskiej pustyni śnieżnej, każdy dzień mijał jak poprzedni, to była ta sama męcząca jednolitość, ta sama żmudna praca; ci, którzy tego nie doświadczyli, z trudem mogą to pojąć. Wszystko było płaskie i białe, jak morze zamienione w śnieg, w ciągu dnia widzieliśmy tylko trzy rzeczy w tej przyrodzie, słońce, powierzchnię śniegu i nas samych. Usunęliśmy istniejącą do tej pory czarną linię, która biegła przez pojedynczą białą nieskończoność – wszędzie ten sam krąg widzenia, nigdzie punkt, na którym oko mogłoby spocząć. A na stronie 119 kontynuuje: "Słońce świeciło na

¹ Fr. Nansen, Auf Schneeschuhen durch Grönland, Bd.II (1891), S. 108.

schien auf die unendliche einförmige Schneefläche herab herab, die sich mit kaum merklicher Neigung vor uns ausbreitete, wie ein einziger diamantenbesäter Teppich, sein und weich wie Daunen, in schwachen, fast unsichtbaren Wellen.“ Oder der Sturm entfesselte seine Gewalten, „peitschte den frischgefallenen Schnee vor sich her und verwandelte das Ganze in eine einzige Schneewolke.“ Auch bei im Kreise hat so angesehen, auch her war das Land Jahrtausende lang unter Eisgletschern begraben. Zu dieser Zeit dämmerten schon weiter im Süden die ersten Strahlen der menschlichen Kultur auf.

Gigantische Ausmaße hatte die Höhe dieser Eisschicht. Nansen² schätzt die Stärke desgrönländischen Inlandeises auf 1700 bis 2000 m. Eine ähnliche Mächtigkeit ist auch bei dem norddeutschen Gletscher der Eiszeit anzunehmen. Sein Entstehungsgebiet lag auf den skandinavischen Gebirgen, wo er in reichen Niederschlagsmengen immer wieder neue Nahrung fand. In unablässiger Bewegung schob er sich nach Süden, bis er die damalige Schneegrenze errichte und zum Abschmelzen kam, wo dann das Schmelzwasser in reißenden Gletscherbächen von dannen geführt wurde. In seinem Innern Schleppte er riesige Schuttmassen und Felstrümmer mit, die er in seinem skandinavischen Ursprungslande aufgenommen hatte und im Verlaufe seiner Wanderung nach Süden als „Grundmoräne“ zur Ablagerung brachte. Es war ein unregelmäßiges Gemisch mannigfacher Materialien in den verschiedensten Graden der Zerkleinerung: schwedische Granite, Diabase, Porphyre und Basalte samt ihren lehmigen Verwitterungsprodukten, Kalksteine, Sandsteine und Tonschiefer, nachdemsowie Sande und Tone, alles bunt durcheinander gewürfelt. Diese Mischung ergibt einen sandigen Mergel, der nach dem Auftreten zahlreicher großer Steine (Geschiebe) die Bezeichnung „Geschiebemergel“ erhalten hat. Aus diesen Schuttmassen setzt sich zum größten Teil der Boden unseres Kreises zusammen; darauf bestellt der Landmann

nieskończoną biel powierzchni śniegu, która rozprzestrzeniała się z ledwo zauważalnym nachyleniem przed nami, jak nieskończenie ciągnący się diamentowy dywan, był on miękki i nie zdobił go żaden dół, wzrok przesuwał się w słabych, prawie niewidocznych falach". Albo burza wyzwoliła swoje moce, "niosąc świeżo opadły śnieg przed sobą i zamieniając całość w jedną chmurę ze śniegu". Również obserwując po kręgu tak samo ląd ten wyglądał, przecież ląd był schowany przez tysiące lat pod lodowcem. W tym czasie pierwsze załączki ludzkiej kultury zaczynały już rodzić się w krainie położonej dalej na południe.

Wysokość tej warstwy lodu była gigantyczna. Nansen² szacuje grubość lodu Grenlandii na 1700 do 2000 m. Podobną grubość można również założyć dla północnoniemieckiego lodowca epoki lodowcowej. Jego obszar pochodzenia znajdował się w górach skandynawskich, gdzie wielokrotnie znajdował nowe pożywienie w bogatych ilościach opadów. W ciągłym ruchu pchał się na południe, aż w tym czasie ustanowił linię śniegu i stopił się, skąd woda roztopowa została następnie wyprowadzona stamtąd w szalejących strumieniach lodowcowych. Do środka ciągnął za sobą ogromne masy gruzu i gruzu skalnego, które zabrał w swoim skandynawskim kraju, swego pochodzenia i przywiózł do nowego złoża w trakcie migracji na południe jako "morena gruntowa". Była to nieregularna mieszanina różnorodnych materiałów w najróżniejszych stopniach kruszenia: szwedzkich granitów, diabaz, porfirów i bazaltów z ich gliniastymi produktami wietrzenia, wapieni, piaskowców i łupków gliniastych, a także piasków i gliny, wszystkie pomieszanę. Ta mieszanina daje piaszczysty margiel, któremu nadano nazwę "podłoże skalne" po pojawieniu się licznych dużych kamieni (skał macierzystych). Te masy gruzu stanowią większość gleby naszego kręgu; Rolnik uprawia na nim dziś swoje pola, a osady naszego powiatu opierają się na tym spadku polodowcowym.

² Nansen, Ueber seine Durchquerung Grönlands. Behandl. d. Ges. f. Erdkunde zu Berlin XVII, 1890 S. 450.

heute seine Felder, und hierauf sind die Siedlungen unseres Kreises gegründet.

An den Stellen, wo die Eismassen ihr Ende errichten und zum Abschmelzen kamen, wurden die Schuttmassen in verstärktem Umfange abgelagert. Wenn der Eis Rand längere Zeit in derselben Lage verharrte, entstanden hier langgestreckte, wellenartige Höhenzüge, die in ihrem Innern ein buntes Gemisch von Kies und Blendsteinen aufweisen („Endmoränen“). Als gegen Ende der Eiszeit der Gletscher sich gegen Norden zurückzog, hat der Eisrand auch dem Gebiet unseres Kreises längere Zeit festgelegt. Die Endmoräne, welche dabei aufgeschüttet wurde, können wir im Südosten des Kreises als Zwischenendmoräne und im Norden als Küstenendmoräne verfolgen.

Am Rande des Gletschers wurde das Schmelzwasser durch zahlreiche Bäche fortgeführt. Sie suchten sich in dem Gletschervorland ihren Weg, flossen bald hier, bald dort, ebneten das Land ein und bedeckten alles mit seinem Sand. So entstanden leicht geneigte, ebene Sandflächen, welche als Sandergebiete bezeichnet werden.

Die Gletscherwässer vereinigten sich zu Bächen und Flüssen, welche sich die vorhandenen Bodensenken und Rinnen aussuchten und diese noch weiter ausnagten und vertieften.

So begreifen wir die Gestalt unserer Landschaft als Produkt der letzten Nacheiszeit. Seit dem Ende der Eiszeit sind rund 20000 Jahre vergangen, seitdem liegt das Bodenrelief in unserem Kreise fest. Später hat zwar noch der Mensch etwas die Oberfläche umgemodelt, dadurch, daß er die Gewässer regulierte und Kanäle zog, daß er Städte und Dörfer baute, daß er Straßen anlegte und den Acker bestellte. Doch an dem großartigen Geschehen der Eiszeit, an der zerstörenden Wucht und aufbauenden Kraft des Gletschers gemessen, verschwinden diese Eingriffe vollständig; wir können ruhig sagen, daß das Bodenrelief seit dem Ende der Eiszeit ziemlich unverändert geblieben ist, daß der Mensch der urgeschichtlichen Zeit in unserem Kreise dieselben Höhen und Niederungen und die gleiche Verteilung von guten und schlechten Böden vorgefunden hat, wie sie noch heute zu sehen sind.

W miejscach, w których masy lodu osiągnęły swój kraniec i stopiły się, osadzały się w zwiększonym stopniu masy gruzu. Jeśli krawędź lodu pozostawała w tej samej pozycji przez długi czas, powstały tu wydłużone, falowate pasma górskie, które mają kolorową mieszankę żwiru i kamieni odblaskowych w swoim wnętrzu ("moreny końcowe"). Pod koniec epoki lodowcowej, kiedy lodowiec cofnął się na północ, krawędź lodu również przez długi czas łączyła się do tego obszaru. Morena końcowa, która została ułożona w górę, może być zauważona w południowo-wschodniej części występowania lodowca jako pośrednia morena końcowa, a na północy jako morena terminalowa przybrzeżna.

Na skraju lodowca woda roztopowa była odprowadzana przez liczne strumienie. Strumienie te znalazły drogę w przedpolu lodowca, najpierw popłynęły w jednym miejscu, wkrótce w innym, wyrównały łód i pokryli wszystko piaskiem. Spowodowało to powstanie lekko nachylonych, płaskich obszarów piaszczystych, które określa się mianem obszarów piaszczystych.

Wody lodowcowe z roztopiającego się lodowca łączyły się w strumienie i rzeki, które wybrały istniejące zagłębienia i wąwozy, poszerzały i pogłębiały je coraz to bardziej.

W ten sposób rozumiemy wygląd naszego krajobrazu jako produkt ostatniego okresu polodowcowego. Od końca epoki lodowcowej minęło około 20 000 lat, od tego czasu w naszym okręgu rzeźba terenu została utrwalona. Później człowiek jeszcze nieco przebudował powierzchnię, regulując wody i budując kanały, budując miasta i wsie, tworząc drogi i uprawiając pole. Ale mierzone wielkimi wydarzeniami epoki lodowcowej, niszczycielską siłą i siłą budowlaną lodowca, interwencje te znikają całkowicie; możemy śmiało powiedzieć, że rzeźba terenu pozostała dość niezmieniona od końca epoki lodowcowej, że prehistoryczny człowiek znalazł w naszym kręgu te same wysoczyzny i niziny oraz taki sam rozkład dobrych i złych gleb, jaki można zobaczyć do dzisiaj.

WANDLUNG VON KLIMA UND BEWALTUNG NACH DER EISZEIT

Lange Zeit, nachdem das Eis unser Gebiet verlassen hatte, machte die Kühle des nur langsam schwindenden Eises sich auch hier noch bemerkbar und ließ keine höhere Pflanzenwelt aufkommen. Vom Eise herab wehten scharfe, trockene und kalte Winde, die jeden Baumwuchs hintanhielten und nur einer Bescheidenen Flora das Leben gestatteten, wie sie heute etwa in den Eissteppen Nordsibiriens gedeiht. Das war die Zeit, als die Ostsee noch am Fuß des weichenden Eises brandete und wohl auch noch mit dem Ozean in Verbindung stand („Yoldiazeit“).

Als aber das Eis weiter abgeschmolzen war, änderten sich die Wasserverhältnisse im Ostseebecken. Im Norden tauchte fast ganz Finnland aus den Fluten empor und verriegelte den Zugang zum Nordsee. Im Süden verband sich Schweden mit Schonen und Dänemark zu einer breiten Landbrücke nach Deutschland hinüber. So war die Ostsee ein völliger Binnensee geworden, die einmündenden Flüsse waldeten sie in einen Süßwasser-See um („Ancyluszeit“). Gleichzeitig wich der Einfluß des schwindenden Eises einem wärmeren Klima, vielleicht sogar einem, das freundlicher als das jetzige war. Das Rentier war dem Eisrand gefolgt und hatte unsere Breiten verlassen (Renntierstange aus einem Nergelloch bei der Waldkatze im Museum Stolp).

ZMIANA KLIMATU I EGZYSTENCJA PO EPOCE LÓDOWCOWEJ

Długo po tym jeszcze, jak lód opuścił nasz obszar, odczuwało się chłód powoli kurczącego się lodu był tu nadal odczuwalny i nie pozwolił na pojawienie się żadnego zauważalnego życia roślinnego. Ostre, suche i zimne wiatry wiały od strony lodu, co uniemożliwiało jakikolwiek wzrost drzew, ale pozwalało żyć tylko skromnej florze, takiej jaka kwitnie dziś na lodowych stepach północnej Syberii. Był to czas, kiedy Bałtyk był wciąż zastygły u podnóża zmiękczającego się lodu i zapewne prawdopodobnie był jeszcze połączony z oceanem ("okres Yoldiowy")³.

Ale wraz z dalszym topnieniem lodu zmieniły się warunki wodne w basenie Morza Bałtyckiego. Na północy prawie cała Finlandia wyszła już z powodzi i zablokowała dostęp do Morza Północnego. Na południu Szwecja połączyła się ze Skanią i Danią, tworząc szeroki most lądowy do Niemiec. W ten sposób Morze Bałtyckie stało się kompletnym jeziorem śródlądowym, a płynące rzeki zalesiły je w słodkowodne jezioro ("Ancyluszeit")⁴. W tym samym czasie wpływ kurczącego się lodu ustąpił miejsca cieplejszemu klimatowi, być może nawet bardziej przyjaznemu niż obecny. Renifer podążył za krawędzią lodu i opuścił nasze szerokości geograficzne (poroże renifera z „osłoną” układu nerwowego i szczątki leśnego kota są w Muzeum w Słupsku).

³ Morze Yoldia, niezwykle jeszcze zimne, zamieszkwane przez subarktyczną faunę morską, której najbardziej znaną formą przewodnią był małż zwany Yoldia arctica.

⁴ Jezioro Ancylusowe – jedno ze stadiów rozwoju Morza Bałtyckiego. Nazwa od ślimaka Ancylus. Jezioro miało charakter słodkowodny. Istniało od ok. 7900 p.n.e. do 6800 p.n.e. Powstało dzięki podnoszeniu się Fennoskandii po ustąpieniu zlodowacenia- Wikipedia.

An die Stelle des Renntiers trat nun der Elch (Eichschaufel aus dem Lebamoor bei Gohren im Museum Stolp). Dieser Zeitabschnitt kannte schon die Birke und die Kiefer, die noch in dem letzten Teile der Voldiazeit eingewandert waren, und kannte auch die Haselnuß, die nach jenen gekommen war. Nun kamen die ersten edlen Laubhölzer ebenfalls: Ulme, Eiche und Linde, traten aber hinter Birke und Kiefer noch zurück.

Wieder änderte sich die Ostsee. Sie vergrößerte sich und wurde durch Senkungen ihrer Küstenländer zur Litorinasee.⁵ Es war nun ebenso warm wie vorher, doch erheblich feuchter, Eiche, Ulme, Linde und Hasel setzten Hälfte der Litorinazeit zusammen, der Stand des Wassers in Boden und der See war hoch, die Moorbildung machte gute Fortschritte.

Das Klima wurde in der zweite Hälfte der Litorinazeit etwas trockener, wenn auch nicht wärmer als vorher. Grundwasserspiegel und Seestände sanken, die Trockenheit beendete die Moorbildung.

In Zeit gedieh in unseren Sümpfen, soweit sie nicht ausgetrocknet waren, die Erle, wanderten wohl auch aus dem südlichen Europa jene Steppenpflanzen ein, deren Reste heute als „pontische“ Pflanzen staatlichen Schutz genießen.

Es war die Zeit, in der der vorgeschichtliche Mensch mit der „Bronzezeit“ einen bis dahin unbekannten Höhepunkt der Lebensführung erreichen konnte, da die Landbestellung keinerlei Schwierigkeiten machte: rodete doch die Natur selbst die Feuchtigkeit liebenden dichten Laubwälder!

In der Zeit zwischen 1000 und 500 vor Christi Geburt erfolgte eine so einschneidende Verschlechterung des Klimas, dass der Wasserspiegel allenthalben stieg. Die Fichte wanderte ein und die Buche. Feuchtigkeit und Temperatur waren von den heutigen Verhältnissen wenig verschieden. Für den

Byka zastąpił łoś (dębowa łopata z Lebamoor koło Gohren w Muzeum Słupsk). Ten okres przyniósł już brzozy i sosny, które wyemigrowały w ostatniej części okresu Voldii, a także przyniósł orzecha laskowego, który przyszedł po występowaniu brzozy. No i zaraz pojawiły się również pierwsze szlachetne drzewa liściaste: wiąz, dąb i lipa, ale wciąż jednak występowały cofając się po brzozach i sosnach.

Znowu Bałtyk się zmienił. Rozszerzył się i stał się Morzem Litorynowym poprzez osiadanie jego przybrzeżnych ziem.⁶ Było już tak ciepło jak poprzednio, ale znacznie bardziej wilgotno, dąb, wiąz, lipa i leszczyna zajęły połowę okresu Litorinowego, poziom wody w glebie i morzu był wysoki, roślinność wrzosowisk poczyniła znaczne postępy wzrostu.

Klimat stał się nieco bardziej suchy w drugiej połowie okresu Litorinowego, choć nie był cieplejszy niż wcześniej. Obniżył się poziom wód gruntowych i jezior, susza zakończyła się tworzeniem torfowisk.

Z czasem zaczęła wyrastać olcha na naszych bagnach, o ile te bagna nie wyschły, a rośliny stepowe prawdopodobnie również wyemigrowały z południowej Europy, pozostałości tychże jeszcze są i cieszą się dziś ochroną państwa jako rośliny "pontyjskie".

Był to czas, kiedy prehistoryczny człowiek był w stanie osiągnąć nieznany dotąd szczyt życia w swojej epoce- "epoce brązu", ponieważ uprawa ziemi nie powodowała żadnych specjalnych trudności: w końcu sama natura oczyściła kochające wilgoć gęste lasy liściaste!

W okresie między 1000 a 500 r. p.n.e. klimat pogorszył się tak drastycznie, że poziom wody podniósł się wszędzie. Świerk i buk przywędrowały. Wilgotność i temperatura niewiele różniły się od dzisiejszych warunków. Dla człowieka rozpoczął się najtrudniejszy czas, którego konieczność doprowadziła

⁵ Die Bezeichnung: Yoldia, Ancylus=Litorina=Zeit ist von jeweils in der Ostsee vorkommenden Weichtieren abgeleitet.

⁶ Nazwa: Yoldia, Ancylus=Litorina=Czas; pochodzi od fauny występującej w Morzu Bałtyckim.

Menschen begann die schwerste Zeit, deren Not zum größten Aufstieg führte: das Eisen wurde zum herrschenden Metall. Die Periode der großen Wanderung setzte ein und fand erst zu Beginn des Mittelalters ihr Ende (von Bülow).

DAS HEUTIGE BILD

Heute zeigt der Kreis Stolp den Charakter einer Kulturlandschaft, deren Pflanzenwuchs vom Menschen bestimmt wird. In der offenen Landschaft schweift unser Blick über ausgedehnte Felder, welche durch große und kleine Waldstücke unterbrochen und reizvoll belebt werden. Dörfer mit roten Dächern, Niederungen mit grünen Wiesen und ertragreiche Felder verleihen dem Bilde einen heiteren und wohnlichen Charakter.

Anders ist es in den dünnen Sandgebieten. Hier überwiegt der Wald vor dem Siedlungsland. Die Kiefer beherrscht das Bild; breite, sandige Wege führen durch weite Wälder, eintönig und schwermütig ist die Landschaft.

Etwa die Hälfte des Bodens findet als Ackerland Verwendung, die Niederungen sind in Wiesen verwandelt, und der Wald ist nach Ausdehnung und Zusammensetzung den Wünschen des Menschen unterworfen. Ein vollständig anderes Aussehen würde aber das Land zeigen, wenn es nicht in Kultur genommen wäre.

Einen großen Einfluss kann das Klima auf das Schicksal des Waldes ausüben, dessen Ausdehnung für die urgeschichtliche Besiedlung von ausschlaggebender Bedeutung war.

Noch ist das Klima feucht und feucht, verglichen mit dem der Bronzezeit. Bei den heutigen klimatischen Verhältnissen wäre ohne das Eingreifen des Menschen das Land in wenigen Jahrzehnten in ein großes Waldgebiet verwandelt worden. Auf den fruchtbaren Lehmböden würden prächtige Buchenwälder gedeihen, und in den sandigen Gebieten würde die anspruchslose Kiefer in den Vordergrund treten. Dagegen müsste der Wald seine

do największego wysiłku: żelazo stało się metalem dominującym. Rozpoczął się okres wielkiej wędrówki ludów, a zakończył dopiero na początku średniowiecza (von Bülow).

DZISIEJSZY KRAJOBRAZ

Dziś powiat słupski wykazuje charakter krajobrazu kulturowego, w którym o uprawie roślin decyduje człowiek. W otwartym krajobrazie nasz wzrok wędruje po rozległych polach, które przerywane są dużymi i małymi obszarami leśnymi i są uroczo przez to ożywione. Wioski z domami z czerwonymi dachami, niziny z zielonymi łąkami i żyznymi polami nadają obrazowi przyjazny i swojski charakter.

Inaczej sytuacja wygląda na suchych terenach piaszczystych. Tutaj las dominuje nad terenami osadniczymi. Sosna dominuje w tym obrazie. Szerokie, piaszczyste ścieżki prowadzą przez rozległe lasy, krajobraz jest monotony i melancholijny.

Okolo połowa ziemi jest wykorzystywana jako grunty orne, niziny zostały zamienione w łąki, a las jest zależny od życzeniowej gospodarki człowieka pod względem powierzchni i składu. Jednak kraj miałby zupełnie inny dziki wygląd, gdyby nie był „poukładany życzeniami” kulturowymi zaplanowanej polityki rolnej.

Klimat może mieć duży wpływ na losy puszczy, której wielkość miała decydujące znaczenie dla pradziejowego osadnictwa.

Klimat jest nadal obfitujący w szarugę i wilgotny w porównaniu z klimatem epoki brązu. W dzisiejszych warunkach klimatycznych bez ingerencji człowieka teren niezalesiony w ciągu kilku sezonów przekształciłby się w duży obszar leśny. Na żyznych glebach gliniastych kwitłyby wspaniałe lasy bukowe, a na terenach piaszczystych na pierwszy plan wysuwałaby się mało wymagająca sosna. Z drugiej strony las musiałby stracić swoją dominującą

herrsche Stellung verlieren, wenn das Klima längere Zeit an Trockenheit zunehmen würde.

Der Kreis Stolp (Stadt= und Landkreis) ist dem Flächeninhalt nach nicht nur der ausgedehnteste unserer engeren Heimat, sondern der größte von ganz Preußen. (Stolp Stadt 39,12 qkm, Stolp Land 2 228,78 qkm). Die Zahl der Einwohner betrug nach dem Stande vom 16. Juni 1933 129 078. Davon wohnten 83771 Personen in ländlichen Gemeinden, 45307 in der Stadt. Der Haupterwerbszweig der Bevölkerung des Landkreises ist die Land= und Forstwirtschaft und die Fischerei, worin mehr als die Hälfte der Bewohner tätig ist. Vor allem werden Roggen, Hafer und Kartoffeln angebaut, von denen ein beträchtlicher Teil ausgeführt werden kann. Landwerk und Industrie beschäftigen nur 10 800, Handel und Verkehr 6 500 der Einwohner.

Der Landkreis Stolp ist außerordentlich dünn bevölkert. Auf dem Quadratkilometer wohnen nur 48 Menschen (Durchschnitt von ganz Pommern entfallen 62 und im Durchschnitt des Deutschen Reiches 134 Menschen auf den Quadratkilometer)⁷. Die Bevölkerung ist aus niederdeutschen, fränkischen und wendischen Elementen zu einer unverkennbaren Einheit zusammengewachsen und spricht zum großen Teil noch ihre niederdeutsche Mundart. Sie ist durch zähe, harte Arbeit mit dem Boden verbunden und seit sieben Jahrhunderten an dem reichen Kulturleben des deutschen Volkes nehmend und gebend beteiligt.

Unsere Heimat war seit Jahrtausenden ein Stück des altgermanischen Siedlungsgebietes und gehörte zum Geburtsland nordischgermanischen Wesens. Nach der Stürmen der Völkerwanderungszeit ließ sich das fremde Volk der Wenden in dem verlassenen Lande nieder. Rund 600 Jahre herrschte die slawische Sprache, bis im Mittelalter die Siedler aus dem deutschen Westen kamen und ein neues Kulturleben, ein deutsches Kulturleben entstehen

pozycję, gdyby klimat stawał się coraz bardziej suchy przez dłużej panujące okresy suszy.

Powiat Słupsk (t.j. miasto= i powiat) jest nie tylko najrozleglejszy pod względem powierzchni w naszej najbliższej ojczyźnie, ale największy w całych Prusach. (miasto Stolp 39,12 km kw., działka powiatu 2 228,78 km kw.). Według stanu na 16 czerwca 1933 r. liczba mieszkańców wynosiła 129 078. Spośród nich 83 771 osób mieszkało w społecznościach wiejskich, a 45 307 w miastach. Głównym zajęciem ludności powiatu jest rolnictwo oraz leśnictwo i rybołówstwo, w którym zatrudniona jest ponad połowa mieszkańców. W szczególności uprawia się żyto, owies i ziemniaki, z których znaczną część można eksportować. Rolnictwo i przemysł zatrudniają zaledwie 10 800 mieszkańców, handel i transport 6 500.

Cały powiat słupski jest bardzo słabo zaludniony. Na kilometr kwadratowy ilość mieszkańców wynosi zaledwie 48 osób (średnia dla całego Pomorza wynosi 62, a dla Rzeszy Niemieckiej 134 osoby na kilometr kwadratowy). Ludność wywodzi się z mieszkańców dolnoniemieckich, frankońskich i wendyjskich. Ludność stanowi niewątpliwą jedność choć w większości nadal mówi dialektem dolnoniemieckim. Lud przez swoją wytrwałą, ciężką pracę jest związany z ziemią i od siedmiu wieków uczestniczy w bogatym życiu kulturalnym narodu niemieckiego.

Przez tysiące lat nasza ojczyzna była częścią dawnego osadnictwa germańskiego i należała do miejsca narodzin nordycko-germańskiego charakteru. Po burzach Okresu wędrówek ludu Wendów cudzoziemcy osiedlili się na opustoszałej ziemi. Język słowiański panował przez około 600 lat, aż w średniowieczu przybyli tu znowu osadnicy z niemieckiego Zachodu i dali początek nowemu życiu kulturalnemu, to jest niemieckiej kultury.

⁷ Buchert, Der wirtschaftliche Aufbau der pommerschen Grenzmark. Heimatkalender für Ostpommern, 1931, S. 80ff.

ließen.

Der Blick der Geschichtsforschung ist nur auf das Mittelalter und die Neuzeit gerichtet. Die langen Zeiträume früherer menschlicher Entwicklung sind die Domäne der Urgeschichtsforschung, die ihre Kenntnis aus der Untersuchung der Bodenfunde gewinnt. Diese mächtige Zeitspanne wird nach dem Material, aus dem die Waffen und Werkzeuge einst hergestellt wurden, in drei große Hauptabschnitte gegliedert. Wir unterscheiden: die Steinzeit, die mit dem ersten Auftreten des Menschen beginnt und um 2000 v. Chr. endet; die Bronzezeit (rund 2000-800 v. Chr.); die Eisenzeit, welche in unserem Gebiet in ein Zeitalter germanischer Besiedlung (800 v. Chr. bis 600 n. Chr.) und eine wendische Periode (600 n. Chr. bis 1200 n. Chr.) zu trennen ist. Wir beginnen unsere Darstellung mit den ersten Menschen, die sich in unserer Heimat in einem späten Abschnitt der Steinzeit (ältere, mittlere und jüngere Steinzeit) nachweisen lassen.

DIE ERSTEN MENSCHEN IN UNSEREM KREISE

In den Schluss der Eiszeit fällt die ältere Steinzeit. Spuren oder Funde menschlicher Kultur sind aus dieser Zeit im Kreise Stolp und in ganz Pommern noch gemacht worden. Neuerdings hat man aber auch an verschiedenen Stellen in Norddeutschland Kulturreste aus dieser Zeit gefunden. Da wäre es möglich, dass der diluviale Mensch während der letzten Zwischeneiszeit auch in unserem Gebiet gelebt hat. Vielleicht ist dies nur deshalb nicht nachweisbar, weil infolge der vollständigen Veränderung der Erdoberfläche, die das Land während und nach der letzten Eisbedeckung erfuhr, wahrscheinlich alle Spuren menschlicher Kultur zerstört worden sind.

Erst in der Nacheiszeit, als die öden, grauen Schuttmassen, die von den großen Gletschern zurückgeblieben waren, sich mit einem grünen Pflanzenkleid bedeckten, ist auch der Mensch nachzuweisen.

Birke und Kiefer gelten als die

Badania historyczne koncentrują się wyłącznie na średniowieczu i czasach nowożytnych. Dłgie okresy wcześniejszego rozwoju człowieka są domeną badań prehistorycznych, które czerpią swoją wiedzę z badań znalezisk glebowych. Ten potężny okres dzieli się na trzy główne okresy w zależności od materiału, z którego kiedyś wykonano broń i narzędzia. Wyróżniamy: epokę kamienia łupanego, która rozpoczyna się wraz z pojawieniem się człowieka, a kończy około 2000 r. p.n.e.; epoka brązu (ok. 2000-800 p.n.e.); epoka żelaza, która na naszym terenie dzieli się na epokę osadnictwa germańskiego (800 r. p.n.e. do 600 r. n.e.) i okres wendyjski (600 r. n.e. do 1200 r. n.e.). Naszą prezentację rozpoczynamy od pierwszych ludzi, których można spotkać w naszej ojczyźnie w późnym okresie epoki kamienia łupanego (starsza, środkowa i młodsza epoka kamienia).

PIERWSZY CZŁOWIEK W NASZYM POWIECIE

Pod koniec epoki lodowcowej nastąpiła starsza epoka kamienia łupanego. Ślady lub znaleziska kultury ludzkiej powstały od tego też czasu w powiecie słupskim i na całym Pomorzu. Ostatnio jednak pozostałości kulturowe z tego okresu znaleziono również w różnych miejscach w północnych Niemczech. Możliwe, że w ostatnim okresie interglacjału na naszych terenach żyli również ludzie dyluwialni. Być może jest to niewykrywalne tylko dlatego, że w wyniku całkowitej zmiany powierzchni ziemi, jakiej kraj uległ w trakcie i po ostatniej pokrywie lodowej, prawdopodobnie zniszczeniu uległy wszelkie ślady ludzkiej kultury.

Dopiero w okresie polodowcowym, kiedy jałowe, szare masy gruzu pozostawione przez wielkie lodowce pokryły się zieloną warstwą roślin, można również udowodnić tutaj egzystencję człowieka.

Brzoza i sosna uważane są za

ältesten Bäume Nordeuropas. Nach diesen hielt die Eiche und schließlich die Buche ihren Einzug. Als diese sich einbürgerte, wurde die Witterung feucht und begünstigte einen üppigen Waldwuchs. Von dem größten Teil des norddeutschen Flachlandes nahmen umfangreiche Waldmassen Besitz und entzogen so dem Jäger sein Land. Offene Flächen zum Jagen und Wohnen blieben dem Menschen an den Küstenstrichen und auf den Inseln der Ostsee, wo der trockene, sandige Boden den Wald nicht zur Herrschaft kommen ließ. Das war besonders auf den trockenen Dünen der Fall, die nach dem Ende der Eiszeit zusammengeweht waren. Hier schlug der Mensch seine Behausungen auf, und so kommt es, dass die Hinterlassenschaft der mittleren Steinzeit in Norddeutschland fast ausschließlich auf Dünensand zu finden ist.

Auch in dem Kreise Stolp sind in dem Dünengelände von Scholpin bei Schmolsin im Jahre 1898 mehrere Wohnstellen entdeckt worden⁸. An der Oberfläche lagen zahlreiche abgeschlagene Feuersteinsplitter und Feuersteingeräte, unter denen vor allem kleine, mit großem Geschick zurechtgeschlagene Werkzeuge hervorzuheben sind, welche als Mikrolithe (mikros=klein, lithos=Stein) bezeichnet werden.

Der Weg von Schmolsin nach Scholpin führt in der Nähe von Wenzel's Ausbau durch eine Kette kleiner Hügel, die unbeackert sind. Am Wege selbst ist der lose Sand vom Winde verweht, und auf diese Weise wurde das Kleinwerkzeug aus Feuerstein freigelegt. Es sind Messer, Sägen, Pfeilspitzen, Bohrer, Schaber etc. Ungefähr nördlich von Wenzel's Ausbau liegen einige mit wenigen Gehöften besetzte Sandhügel in einer moorigen Umgebung, die den Namen Jawersberg führt. Auch hier lagen zahlreiche Kleinsachen aus Feuerstein. Die Ähnlichkeit dieser Fundstücke mit denen von der bezeichneten Stelle des Scholpiner Weges ist so auffallend, dass beide Fundstellen als gleichartig gelten

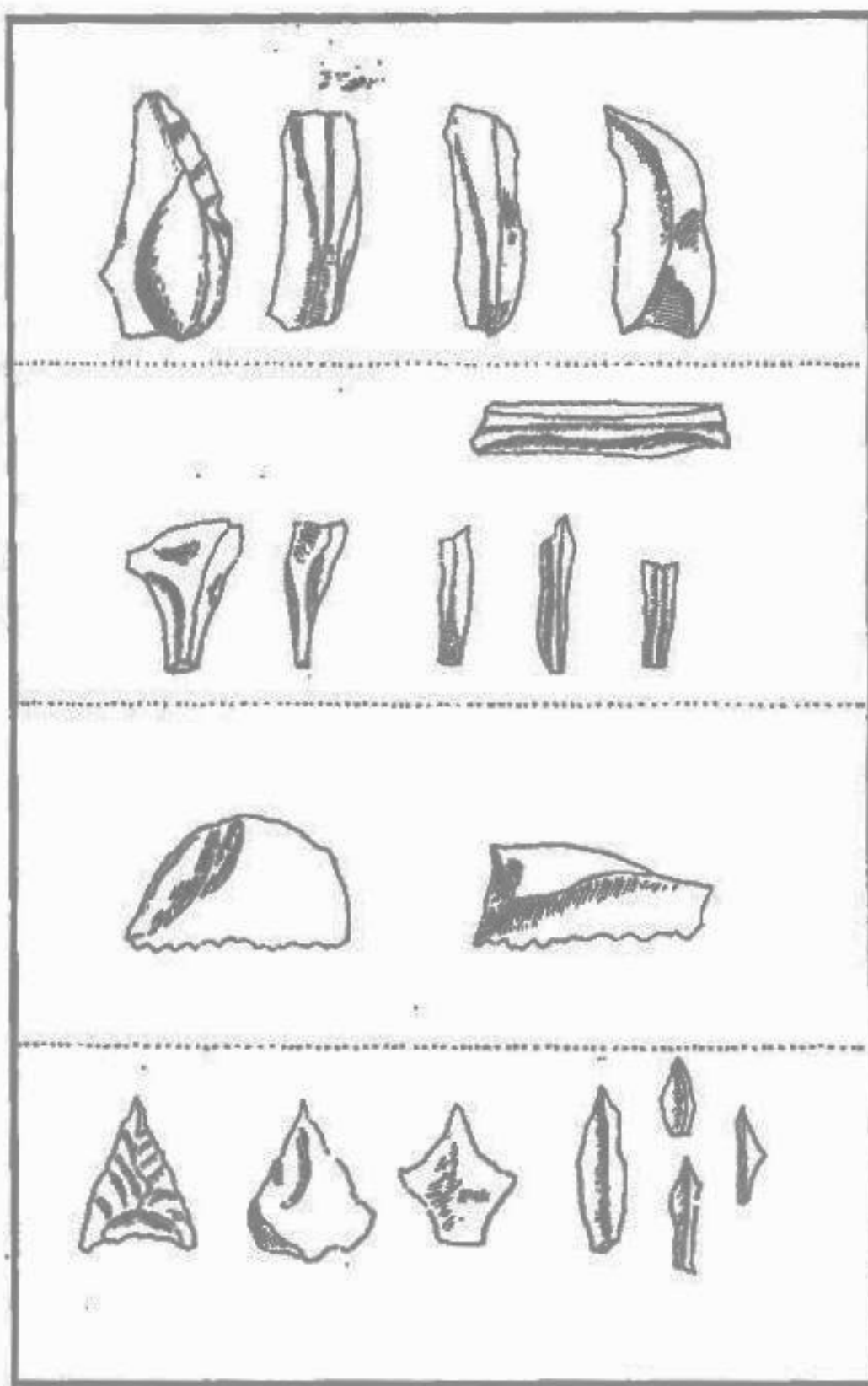
najstarsze drzewa w Europie Północnej. Potem pojawił się dąb, a na końcu buk. Kiedy stało się to powszechne, pogoda stała się wilgotna i sprzyjała bujnemu wzrostowi lasów. Rozległe masy leśne opanowały większość nizin północnoniemieckich, pozbawiając tym samym myśliwego jego ziemi. Otwarte tereny do łowiectwa i życia pozostały dla człowieka na wybrzeżach i na wyspach Morza Bałtyckiego, gdzie sucha, piaszczysta gleba nie pozwalała lasowi dominować. Dotyczyło to zwłaszcza wyschniętych wydm, które zostały wysadzone przez cofający się lodowiec po zakończeniu epoki lodowcowej. To tutaj człowiek zbudował swoje siedziby, a więc dziedzictwo środkowej epoki kamienia w północnych Niemczech można znaleźć prawie wyłącznie na piasku wydmy.

Również w powiecie słupskim w 1898 r. odkryto kilka domów mieszkalnych na wydmach Czołpina w pobliżu Smołdzina. Na powierzchni znajdowały się liczne odłupy krzemienne i narzędzia krzemienne, wśród których na szczególną uwagę zasługują drobne narzędzia cięte z wielką wprawą, które nazywane są mikrolitami (mikros = mały, lithos = kamień).

Droga ze Smołdzina do Czołpina prowadzi w pobliżu „ekspansji Waclawa” przez łańcuch niezaoranych niewielkich wzgórz. Na samej ścieżce luźny piasek został zdmuchnięty przez wiatr i w ten sposób odsłonięte zostały małe narzędzia krzemienne. Są to noże, piły, groty strzał, wiertła, skrobaki itp. Mniej więcej na północ od ekspansji Waclawa znajdują się piaszczyste wzgórza zajmowane przez kilka gospodarstw rolnych w bagnistym środowisku, które nosi nazwę Jawersberg. Tu też znajdowało się wiele drobiazgów wykonanych z krzemienia. Podobieństwo tych znalezisk do tych z wyznaczonego stanowiska drogi czołpińskiej jest tak uderzające, że oba stanowiska należy uznać za tego samego rodzaju.

⁸ Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde. 1898, S. 53.

müssen.

1. Feuerstein-Kleingerät. Scholpin bei Schmollin.

Ryc. 1. Małe narzędzia krzemienne. Czołpino pod Smołdzinem

Es ist eine Fülle von Abfall= und

Była to obfitość odpadów i

Werkstättenmaterial, welches den Beweis liefert, dass die Werkzeuge an Ort und Stelle angefertigt wurden. Von den rohen Feuersteinstücken schlug man flache, schmale Klingen ab, welche bald kleiner, bald größer ausfielen. Aus den Klingen fertigte man Mikrolithen. Es sind kleine Spitzen von verschiedenen geometrischen Formen, bei denen eine oder mehrere Kanten durch Abdrücken kleinsten Splitterchen (Dengellung oder Retuschierung) forgfältig zurechtgearbeitet wurden. Sie wurden als Pfeilspitzen verwandt. Bei den größeren Stücken sind seine oder gröbere Dengellung an den Rändern Arbeitskanten hergerichtet. Bei der primitiven Form und Bearbeitung kann oft auch dasselbe Stück verschiedenen Zwecken gedient haben, wie bisweilen die Abnutzung einzelner Partien auch erkennen lässt; oft ist auch bewusst auf die Kombination zweier diese Feuerstein=Kleingeräte von Allerfauberster Arbeit an das Tardenoisien (Endstufe der mittleren Steinzeit)⁹.

Auf den Scholpiner Dünen finden wir dieselben Typen, die auch sonst auf den Wohnplätzen der mittelsteinzeitlichen Jäger vertreten sind. Das berechtigt uns zu dem Schluss, dass ihre Bewohner der Jägerbevölkerung angehört haben. Die Zeit, in der Scholpiner Steinzeitsiedelung bestand, lässt sich nicht genau bestimmen. Ihre Lage auf Dünensand macht es wahrscheinlich, daß es in der Zeit eines feuchten Klimas war, d. h. in der atlantischen Klimaperiode, welche mit einem späten Abschnitt der mittleren Steinzeit und dem Beginn der jüngeren Steinzeit gleichzusetzen ist. Auch wurden an den Fundstellen Stücke gefunden, die jungsteinzeitlichen Charakter zeigen.

Alle Spuren, die an gleichartigen Fundplätzen zutage gekommen sind, deuten darauf hin, dass die Haupterwerbszweige dieser Bevölkerung Jagt und Fischfang waren, deren Erträge durch einen bescheidenen Hackbau und die Sammeltätigkeit der Frauen und Kinder ergänzt wurden. Der Mensch jener Zeit war nicht sesshaft,

materiałów warsztatowych, które świadczą o tym, że narzędzia zostały wykonane na miejscu. Z szorstkich kawałków krzemienia wycinano płaskie, wąskie ostrza, które czasem były mniejsze, czasem większe. Ostrza były używane do wytwarzania mikrolitów. Są to małe elementy o różnych kształtach geometrycznych, w których jedna lub więcej krawędzi została starannie opracowana poprzez docięnięcie najmniejszych drzazg (wgniecenia lub retusz). Używano ich jako grotów strzał. W większych kawałkach przygotowuje się jego grubsze wgniecenia na brzegach krawędzi roboczych. W prymitywnej formie i obróbce ten sam egzemplarz mógł często służyć różnym celom, o czym czasami świadczy zużycie poszczególnych części; często też świadomie wskazuje się na połączenie dwóch z takich elementów krzemienia i jest to wytwarzanie w trudach takich małych narzędzi przez precyzyjną pracę w Tardenoizji (końcowy etap środkowej epoki kamienia tj. mezolitu).

Na wydmach Czołpina znajdujemy te same typy narzędzi, które skądinąd są reprezentowane w siedzibach mezolitycznych myśliwych. To uzasadnia wniosek, że jego mieszkańcy należeli do populacji łowieckiej. Nie jest możliwe dokładne określenie czasu, w którym Czołpino zostało zasiedlone w epoce kamienia łupanego. Jego położenie na piasku wydnowym uprawdopodobnia, że przypadło to na okres klimatu wilgotnego, czyli w atlantyckim okresie klimatycznym, co odpowiada późnemu okresowi środkowej epoki kamienia i początkowi młodszej epoki kamienia. Znalezione również fragmenty na stanowiskach o neolitycznym charakterze.

Wszystkie ślady, które wyszły na światło dzienne na podobnych stanowiskach, wskazują, że głównym zajęciem tej ludności było łowiectwo i rybołówstwo, z którego dochody uzupełniano skromną motyką oraz zbieractwem kobiet i dzieci. Człowiek tamtych czasów nie prowadził osiadłego trybu życia, ale nadal prowadził

⁹ Walter; die Entwicklung des Stettiner Museums in den letzten 10 Jahren. Mannus, Band III, Jarg. 1911, S. 146.

sondern führte noch ein unstetes Leben zwischen den großen, dunklen Wäldern.

Auch in unserm Kreise ist für die feuchte atlantische Klimaperiode eine umfangreiche Bewaldung anzunehmen. So erklärt sich auch die geringe Zahl der Fundplätze dieser Zeit. Der Mensch mit seiner unentwickelten Kultur und seinen geringen technischen Mitteln tauchte daher machtlos in der Landschaft unter.

niespokojne życie wśród wielkich, ciemnych lasów.

Również w naszym powiecie można założyć rozległe zalesienie w wilgotnym okresie klimatu atlantyckiego. Wyjaśnia to również niewielką liczbę miejsc osad w tym okresie. Człowiek, ze swoją nierozwiniętą kulturą i ograniczonymi środkami technicznymi, zniknął więc bez śladu w tym krajobrazie.

Die Siedler der jüngeren Steinzeit

(Etwa 4000-2000 v. Chr.)

Während wie aus der mittleren Steinzeit nur verhältnismäßig spärliche Reste menschlicher Kultur kennen, tritt uns in der jüngeren Steinzeit ein reicheres Fundmaterial entgegen. Auf Grund dieser Funde lässt sich mit etwa dem 4. Jahrtausend vor Christi Geburt eine stärkere Besiedlung unserer Heimat nachweisen. Es unterliegt keinem Zweifel mehr, dass die jüngerem Steinzeit auf den verschiedensten Gebieten des Kulturlebens umwälzende Neuerungen gebracht hat. Die Steinbeile erhielten vollständigen Schliff, weshalb man die jetzt einsetzende Periode die „Zeit des geschliffenen Steins“ nennt. Der zweite kennzeichnende Faktor ist größere Sesshaftigkeit. Der wichtigste allgemeine Kulturfortschritt liegt in einem Wechsel der Wirtschaftsform; Ackerbau und Viehzucht liegen ihr von nun an zugrunde. Die menschlichen Lebensgemeinschaften werden grösser; wir können es wagen, von Völkern zu sprechen.

Der nordische Kulturkreis

Eine Anzahl von Kulturgruppen lässt sich an Hand der Fundstücke der jungsteinzeitlichen Völkerwelt auf deutschem Boden unterscheiden. Um die Stellung unseres Kreisgebietes verstehen zu können, wollen wir nur auf die großen Linien der Entwicklung schauen.

Es treten uns auf deutschen Boden zwei große Kulturkreise entgegen, deren Wachstum die Gestaltung des Völkerbildes bestimmt.

Für das Gebiet unseres Kreises sollte im Laufe der jüngeren Steinzeit der nordische Kulturkreis von besonderer Bedeutung werden. Diese nordische Gruppe ist an den Gestaden der westlichen Ostsee zu Hause und war eine ausgeprägte Küstenkultur.

Südschweden, Dänemark,

Osadnicy młodszej epoki kamienia.

(Okolo 4000-2000 p.n.e.)

O ile ze środkowej epoki kamienia znamy stosunkowo nieliczne pozostałości ludzkiej kultury, o tyle bogatszy materiał znaleziskowy znajdujemy w młodszej epoce kamienia. Na podstawie tych znalezisk można udowodnić silniejsze osadnictwo naszej ojczyzny od około 4 tysiąclecia p.n.e. Nie ma już wątpliwości, że młodsza epoka kamienia przyniosła rewolucyjne innowacje w najróżniejszych dziedzinach miłości kulturowej. Kamienne siekiery zostały całkowicie ukształtowane obróbką narzędzia, dlatego okres, który teraz się zaczyna, nazywany jest "czasem ciosanego kamienia". Drugim charakterystycznym czynnikiem jest w większym stopniu zasiedziały tryb życia. Najważniejszy ogólny postęp kulturalny polega na zmianie formy ekonomicznej. Od teraz rolnictwo i hodowla zwierząt są podstawą trybu życia. Społeczności ludzkie stają się coraz większe. Możemy ośmielić się mówić o narodach.

Kultura nordycka

Na podstawie znalezisk ludów neolitycznych na ziemi niemieckiej można wyróżnić szereg grup kulturowych. Aby móc zrozumieć położenie naszego powiatu, spójrzmy tylko na ogólne kierunki rozwoju.

Na niemieckiej ziemi mamy do czynienia z dwoma wielkimi kręgami kulturowymi, których rozwój determinuje kształtowanie się wizerunku narodu.

W okresie późnej epoki kamienia kultura nordycka miała nabrać szczególnego znaczenia dla obszaru naszej dzielnicy. Ta nordycka grupa czuje się jak w domu na wybrzeżu zachodniego Bałtyku i była odrębną kulturą przybrzeżną.

Od początku późnej epoki

Schleswig=Holstein und Norddeutschland von der holländischen Grenze im Westen bis nach Vorpommern und Rügen im Osten bilden seit Beginn der jüngeren Steinzeit ein Gebiet, das durch eine Reihe gemeinsamer Erscheinungen scharf gekennzeichnet wird. Typische Merkmale dieses nordischen Kulturkreises sind die großen Steingräber (Megalithgräber), von denen verschiedene Formen unterschieden werden. Dem Gebiet der Megalithgräber eigentümlich sind Tongefäße, die sich solche Gefäße oftmals in Megalithgräbern als Beigaben finden. Im Verlaufe der jüngeren Steinzeit bilden sich Abarten der Megalithkeramik heraus, wie z. B. zwischen Elbe und Saale die Schnurkeramik¹⁰. Weitere typische Merkmale dieses nordischen Kulturkreises sind ferner eine Fülle von Waffen und Werkzeugen aus Feuerstein, die durch eine zu höchster Vollendung gebrachte Fertigkeit in der Herstellung wie auch durch ihre Formenschönheit auffallen, weiter Äxte aus Felsgestein von charakteristischen Formen, die nur diesem Kreise eigentümlich sind, endlich auch der Verwendung von Bernstein zu allerlei Schmuck, den die Lebenden trugen, und den man den Toten mit ins Grab zu geben pflegte.

Von dem oben umgrenzten Gebiet- Südschweden, Dänemark, Norddeutschland von Holland bis Vorpommern- gehen schon in der jüngeren Steinzeit Ausstrahlungen aus, die nur als Auswanderungszüge gedeutet werden können. Eine solche Auswanderung aus dem nordischen Kreise, deren mehrere nach verschiedenen Richtungen hin nachweisbar sind, hat in der jüngeren Steinzeit auch zu einer Besiedlung Ostdeutschlands geführt und ist vom mittleren Norddeutschland ausgehend bis in unser Ostseegebiet gelangt.

An der unteren Oder trifft diese Kultur auf den von Rügen ausgehenden nordischen Strom. Das Ergebnis dieses Zusammenstoßes ist die sogenannte Oderschnurkeramik, deren Gebiet ungefähr von der Peene und der

kamienia południowa Szwecja, Dania, Szlezwik=Holsztyn i północne Niemcy od granicy z Holandią na zachodzie po Pomorze Zachodnie i Rugię na wschodzie tworzą obszar wyraźnie naznaczony szeregiem wspólnych zjawisk. Charakterystycznymi cechami tej kultury nordyckiej są duże kamienne grobowce (grobowce megalityczne), których różne formy są rozróżniane. Obszar grobowców megalitycznych charakteryzuje się naczyniami glinianymi, które często znajdują się w grobowcach megalitycznych jako przedmioty pogrzebowe. W późnej epoce kamienia pojawiły się odmiany ceramiki megalitycznej, takie jak ceramika sznurowa między rzekami Łabą i Soławą. Inne cechy tej nordyckiej kultury to obfitość broni i narzędzi wykonanych z krzemienia, które wyróżniają się umiejętnością wykonania doprowadzoną do najwyższej perfekcji, a także pięknem formy, siekierami wykonanymi ze skały o charakterystycznych kształtach charakterystycznych tylko dla tego kręgu, a wreszcie także zastosowaniem bursztynu do wszelkiego rodzaju biżuterii noszonej przez żywych. i które zwyczajowo dawano zmarłym w grobie.

Z wytyczonego powyżej obszaru – południowej Szwecji, Danii, północnych Niemiec od Holandii po Pomorze Zachodnie – już w późnej epoce kamienia emanowały promieniowania, które można interpretować jedynie jako pociągi emigracyjne. Taka emigracja z obszaru nordyckiego, z których kilka można prześledzić w różnych kierunkach, doprowadziła również do osadnictwa we wschodnich Niemczech w późnej epoce kamienia i dotarła do naszego regionu Morza Bałtyckiego ze środkowo-północnych Niemiec.

Na terenach nad dolną Odrą kultura ta spotyka się z Prądem Nordyckim, który ma swój początek w Rugii. Rezultatem tego zderzenia jest tzw. Ceramika sznurowa Odry, którego obszar rozciąga się mniej więcej od Piany i

¹⁰ So benannt, weil man die Verzierungen durch Eindrücken einer Schnur in den noch weichen Ton hervorgebracht hat.

Uckermark durch Hinterpommern bis weit nach Westpreußen hinein reicht. Ihre Leitform ist ein becherartiges Tongefäß, das mit horizontalen Schnureindrücken vom Halse verziert ist. Diese Verzierung stellte man in einfachster Weise durch das Eindrücken gedrehter Schnüre in den weichen Ton vor dem Brennen des Gefäßes her, während die nordische Megalithkeramik mit Tiefstich, d. h. durch kurze, tiefe Einstiche mit einem zugespitzten Instrument hergestellt ist.

Für die Herkunft der Schnurbecher kommen zwei Stellen in Betracht, Thüringen und Jütland. Kossina nimmt nun an, sowohl die thüringische als auch die Odergruppe hätten ihren Ausgangspunkt in der jütischen Einzelgrabkultur. Dann wäre die Oderschnurkeramik unabhängig von der thüringischen. Dazu scheint zu stimmen, dass die pommerschen Becher mit ihren breiten, niedrigen Formenden jütischen Bechern näher stehen als den thüringischen. Andererseits aber weist die gesamte mittelpommersche Keramik ebenso wie die rügensche in auffälliger Weise auf einen engen kulturellen Zusammenhang mit der havelländischen Kulturgruppe hin, und diese hat wiederum ihre nächsten Beziehungen zur mitteldeutschen. Ganz klar sehen wir in der Frage nach der Herkunft der Oderschnurkeramik noch nicht. Die Ansicht Götzes, der in der Oderschnurkeramik eine selbständige Weiterbildung mitteldeutscher Einflüsse sieht, ist immer noch nicht veraltet¹¹.

Die Einwanderung.

Die nordische Kulturgruppe blieb im Anfang der jüngeren Steinzeit auf die Küstengebiete an der westlichen Ostsee beschränkt. Es war noch die Zeit der feuchten, atlantischen Klimaperiode, in der die Ausdehnung des Waldes eine Verbreitung im Binnenlande unmöglich machte. Als dann später der Beginn des trockenen Klimas eine Lichtung der

Uckermark durch Pomorze Tylne aż do Prus Zachodnich. Jego wiodącą formą są kielichowate gliniane naczynia przypominające kielich, które zdobią poziome odciski sznurków naszyjnika. Dekorację tę wykonano w najprostszy sposób poprzez wcisnięcie skręconych strun w miękką glinę przed wypaleniem naczynia, natomiast nordycka ceramika megalityczna wykonywana jest za pomocą grawerowania wklęsłego, czyli krótkich, głębokich nakłuć ostrym narzędziem.

Istnieją dwa możliwe miejsca pochodzenia kubków sznurowych, Turynia i Jutlandia. Kossina zakłada obecnie, że zarówno grupa turyńska, jak i odrzańska mają swój początek w judajskiej kulturze pojedynczych grobów. Wówczas odrzańska ceramika sznurowa byłaby niezależna od turyńskiej. Wydaje się, że prawdziwym jest, że puchary pomorskie, o szerokich, niskich kształtach, bliższe są pucharom jutlandzkim niżli turyńskim. Z drugiej jednak strony cała ceramika środkowopomorska, a także ceramika rugijska w uderzający sposób wskazuje na ścisły związek kulturowy z helladzką grupą kulturową, a ta z kolei ma swoje najściślejsze związki ze środkowo-niemiecką. Nie widzimy jak do tej pory jeszcze dość jasno kwestii pochodzenia odrzańskiej ceramiki sznurowej. Pogląd Götzego, który w odrzańskiej ceramice sznurowej widzi samodzielny i oryginalny dalszy nietuzinkowy rozwój wpływów środkowo-niemieckich, nie jest jeszcze przestarzały.

Imigracja.

Na początku późnej epoki kamienia nordycka grupa kulturowa ograniczała się do obszarów przybrzeżnych w zachodniej części Morza Bałtyckiego. Był to jeszcze czas wilgotnego atlantyckiego klimatu, w którym rozległość lasu uniemożliwiała rozprzestrzenianie się w głąb lądu. Później, gdy nadejście suchego klimatu

¹¹ Betzsch, Kulturen und Völker im vorgeschichtlichen Pommern.

deutschen Waldgebiete brachte, wuchs die nordische Kultur schnell über ihre ursprüngliche Grenze hinaus. Scharen des Nordvolkes verließen die Heimat und ließen sich in den neu entstandenen Siedlungsgebieten nieder.

Damals wurde auch der Stolper Kreis von den Nordleuten in Besitz genommen. Mit einem großen Teile von Ostdeutschland ist auch unser Kreis aus dem nordischen Kulturkreise von Westen her besiedelt worden.

Die neuen Siedler haben vermutlich noch die Nachkommen der mittelsteinzeitlichen Jäger angetroffen. Ob sie diese unterworfen haben oder sich mit ihnen friedlich das Land teilten, entzieht sich unserer Kenntnis.

Die nun einsetzende Entwicklung, welche bis zum Ende der Steinzeit zu verfolgen ist, lässt erkennen, dass die Ankömmlinge hier festen Fuß gefasst haben, und das ihre Nachkommen Generationen hierdurch im Lande geblieben sind.

Landschaft und Klima.

Von den meisten Feldmarken des Kreises sind Gegenstände aus der jüngeren Steinzeit bekannt. Viele Gemarkungen haben mehr als einen Fundplatz auszuweisen. Trägt man die Altertümer auf einer Fundkarte ein, so ergibt sich, daß die nordischen Einwanderer das ganze Land fast gleichmäßig mit ihren Siedlungen überzogen haben. Sie legen auf den diluvialen Niederungen. Die neuen Bewohner konnten das Land in sämtlichen Richtungen durchstreifen. Der Urwald der früheren Zeit war verschwunden, und man bewohnte eine offene Landschaft.

Diese Veränderungen des Landschaftsbildes ist in einem Wandel der klimatischen Bedingungen begründet. Für die jungneolithische Zeit lässt sich ein Klima nachweisen, welches trockener war als das heutige, und dessen Sommertemperatur im Vergleiche mit der jetzigen um 2,5 Grad Celsius höher gestiegen war¹². Schon oben haben wir

przyniosło wykarczowanie niemieckich lasów, kultura nordycka szybko wyrosła poza swoje pierwotne granice. Rzesze ludzi z północy opuściły swoją ojczyznę i osiedliły się na nowo utworzonych terenach osadniczych.

W tym czasie powiat słupski również została przejęta przez mieszkańców Północy. Wraz z dużą częścią Niemiec Wschodnich, nasz krąg kultury nordyckiej był zasiedlany również od zachodu.

Nowi osadnicy prawdopodobnie natknęli się również na terenach powiatu słupskiego na potomków mezolitycznych myśliwych. Nie wiemy, czy ich ujarzmili, czy też pokojowo dzielili się z nimi ziemią.

Rozpoczęty obecnie rozwój, którego początki sięgają końca epoki kamienia, pokazuje, że nowi przybysze zdobyli tu mocny dla siebie przyczółek, a ich potomkowie pozostali w kraju od pokoleń gwarantując ciągłość zaludnienia w nowych osadach.

Krajobraz i klimat.

Wiadomo, że większość nazw pól, lasów, jezior, rzek terenowych w jednostkach terenowych zawiera nazwy i obejmuje określenia jeszcze z młodszej epoki kamienia. Wiele okręgów ma więcej niż jedną lokalizację do wyznaczenia. Jeśli wpiszemy starożytności na mapie pokazującej znaleziska, okaże się, że nordyccy imigranci pokryli prawie równo cały kraj swoimi osadami. Mieszkali na nizinach dyluwialnych. Nowi mieszkańcy mogli wędrować po kraju we wszystkich kierunkach. Dawny las zniknął i zamieszkiwano na terenie dawnego lasu nowo otwarty krajobraz.

Te zmiany w krajobrazie wynikały z korzystnej dla ludzi zmiany warunków klimatycznych. W okresie późnego neolitu, co można udowodnić, klimat był bardziej suchy niż dzisiejszy, a temperatura latem wzrosła do temperatury wynoszącej o 2,5 stopnia Celsjusza wyższej niż to jest obecnie. Wspomnieliśmy już powyżej, jak

darauf hingewiesen, welch ungeheuren Einfluss die Witterung auf den Pflanzenwuchs ausübt, und eine Temperatur, welche trockener als die heutige ist, auf unserem Boden ein Waldgebiet in eine offene Landschaft verwandeln kann. Mit einem Wandel des Klimas in ursächlichem Zusammenhang steht die erste größere Besiedlung unseres Kreises.

Siedelungen.

Bei den Ausgrabungsarbeiten ist bisher wenig oder gar keine Aufmerksamkeit auf die Ansiedlungen der steinzeitlichen Bewohner unseres Kreises verwandt worden. Die einzigen Siedlungsstellen, deren Bodenverhältnisse bekannt sind, liegen auf lockerem, vom Winde verwehten Sande. Die Scholpiner Siedlungsstelle ist heute in unmittelbarer Nähe der Küste gelegen. Doch muss die Frage, in welcher Beziehung damals beide gestanden haben, offen bleiben, da der damalige Küstenverlauf nicht sicher festgelegt werden kann. Aus den Untersuchungen von Kiekebusch wissen wir, dass bereits in der jüngeren Steinzeit im Gebiet des nordischen Kulturkreises das Holzhaus mit Pfosten und Firstdach bekannt war¹². Da diese Häuser ganz aus aus vergänglichem Stoff gebaut waren, sind die zumeist einzigen Spuren von ihnen, die sich jetzt noch unter günstigen Umständen nachweisen lassen, die Pfostenlöcher, bisher bei Untersuchungen vorgeschichtlicher Fundplätze meistens unbeachtet geblieben.

Die vier Wände des Hauses umschlossen den einen Raum, in dem die Familie ihr Dasein führte. Zentral lag der Herd, um dessen für heilig gehaltene und göttlich verehrte Flamme sich die indogermanische Familie vereinte. Die war eine Großfamilie oder Herdgemeinschaft und bestand aus nahverwandten Einzelfamilien, welche ein gemeinsames Leben führten. Im Hause des Vaters bleiben die verheirateten

ogromny wpływ na wzrost roślin wywiera pogoda i że wyższa temperatura spowodowała bardziej warunki z bardziej suchą niż dzisiejsza może przekształcić obszar zalesiony w otwarty krajobraz również na naszej ziemi. Zmiana klimatu jest przyczynowo związana z pierwszym większym osadnictwem również na terenie naszego powiatu.

Osiedlenia.

Do tej pory niewiele lub wcale nie poświęcano uwagi osadnictwu mieszkańców naszego powiatu z epoki kamienia. Jedyne osady, których warunki glebowe są znane, znajdują się na luźnym piasku rozwiewanym przez wiatr. Dziś osada w Czołpinie znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie wybrzeża. Kwestia relacji między warunkami bytu musi jednak pozostać otwarta, ponieważ nie można z całą pewnością określić przebiegu linii brzegowej wybrzeża w tamtym tak odległym czasie. Z badań Kiekebusch'a wiemy, że drewniany dom ze słupami i dachem kalenicowym znany był już na terenie kultury nordyckiej w późnej epoce kamienia. Ponieważ domy te zostały zbudowane w całości z łatwo psującego się materiału jakim jest drewno i trzcina, większość z jedynych śladów, które można jeszcze znaleźć w sprzyjających okolicznościach w miejscach osad to rozpoznanie po słupach, taka informacja z wykopalisk była jak dotąd w większości ignorowana w badaniach prehistorycznych stanowisk.

Cztery ściany domu zamykały jedyny pokój, w którym rodzina żyła swoim życiem. W centrum znajdowało się palenisko, wokół którego płomienia, uważanego za święty i czczony przez Boga, gromadziła się rodzina indoeuropejska. Była to wielopokoleniowa wspólnota rodzinna lub ognisko domowe, składająca się z blisko spokrewnionych rodzin, które prowadziły wspólne życie. W domu ojca pozostała

¹² Wahle, Ostdeutschland in jungneolithischen Zeit. Mannus Bibl. Nr. 15, S. 104.

¹³ Kiekebusch, Die Steinzeitsiedlung bei Trebus, im Kreise Lebus, Provinz Brandenburg. Prähist. Beitschr. Bd. V, 1913, S. 340-362.

Sahne, und auch deren Kinder wuchsen hier auf. Viele Menschen beiderlei Geschlechts, junge und alte, müssen in dem kleinen Hause Platz gefunden haben. An ihrer Spitze stand der Hausherr, der mit alter väterlicher Gewalt ausgestattet war und mit eiserner Strenge über die Seinen herrschte.

Für die Anlage von Siedelungen wurden landschaftlich günstig gelegene Örtlichkeiten bevorzugt, vor allem die Höhenränder der Flussbetten und Seen. Dort und an anderen Stellen sind Wohnstätten meist auf Binnendünen oder andersartigen sandigen Böden errichtet worden. Sicherheit vor Überschwemmungen, überhaupt dauernd trockene Lage war offenbar die Grundbedingung bei der Auswahl des Geländes.

Nahrungserwerb.

Ackerbau und Viehzucht waren die wirtschaftlichen Grundlagen des jungsteinzeitlichen Lebens. Doch der Ackerbau hat eine lange Geschichte gehabt und mehrere Stufen der Entwicklung durchlaufen. Am Anfang steht der Hackbau, der sich in Nordeuropa weit in die mittlere Steinzeit zurückverfolgen lässt. Da hier einfache Hacke das Hauptgerät bei der Bodenbestellung war, konnte auf dieser Stufe der Getreidebau nur eine untergeordnete Rolle im wirtschaftlichen Leben spielen. Einen wesentlichen Fortschritt brachte erst das Aufkommen der Pflugkultur, die bei einer Ersparnis von menschlicher Arbeitskraft eine Bestellung von größeren Ackerflächen ermöglichte. In der nordischen Kulturgruppe ist sie in der jüngeren Steinzeit heimisch geworden, wie die Funde beweisen. Auch aus dem Kreise Stolp sind Reste von steinzeitlichen Hacken und Pflügen zu nennen. Die Hacken bestanden aus einer Klinge von Stein¹⁴ oder Geweih¹⁵ und einem Stiel von Holz, welcher nicht erhalten ist.

Bei der einen Art ist die

rodzina żyła jako grupa swego małżeństwa, tu też wychowywały się ich dzieci. Wiele osób obojga płci, młodych i starych, musiało znaleźć miejsce w małym domku. Na ich czele stał pan domu, obdarzony starożytnym autorytetem ojcowskim i rządzący swoim gronem z żelazną surowością.

Do zakładania osad preferowano dogodnie położone lokalizacje, zwłaszcza brzegi koryt rzek i jezior. Tam i w innych miejscach domy są zwykle budowane na wydmach śródlądowych lub innych glebach piaszczystych. Bezpieczeństwo przed powodzią i ogólnie trwale suche miejsce było najwyraźniej podstawowym warunkiem wyboru miejsca na osadę, miejsca na postawienie rodzinnego domu.

Pozyskiwanie żywności.

Rolnictwo i hodowla bydła były ekonomicznymi podstawami życia w neolicie. Ale rolnictwo ma długą historię i przeszło przez kilka etapów rozwoju. Wszystko zaczęło się od użycia motyki a więc narzędzia, którego początki sięgają środkowej epoki kamienia łupanego w Europie Północnej. Ponieważ proste pielenie było główną czynnością wymagającą narzędzia do uprawy ziemi, uprawa zboża mogła na tym etapie odgrywać jedynie podrzędną rolę w życiu gospodarczym. Znaczący postęp przyniosło dopiero pojawienie się orki, która umożliwiła uprawę większych obszarów gruntów ornych przy jednoczesnej oszczędności pracy ludzkiej. W nordyckiej grupie kulturowej zadomowiło się radło w późnej epoce kamienia, o czym świadczą znaleziska. Z powiatu słupskiego można również wspomnieć o materialnych efektach wykopaliskowych; motyki i pługów z epoki kamienia. Motyki składały się z ostrza z kamienia lub poroża i rękojeści z drewna, która nie zachowała się do naszych czasów.

W jednym z odmian kamienne

¹⁴ Gefunden bei Großmachmin.

¹⁵ Gefunden bei Kleinkrien, Warbelow, Stolp, Krampe, Rowe.

Steinklinge nicht durchbohrt und aus Feldstein oder Feuerstein hergestellt. In der Form ähnelt sie den Steinbeilen und unterscheidet sich von diesen gewöhnlich nur dadurch, dass die eine Breitseite stärker als die andere gewölbt ist. Für die Schäftung brauchte man einen knieförmig gebogenen Stiel, von dessen kleinerem Schenkel durch einen wage rechten Schnitt etwa die Hälfte fortgenommen wurde, während das Knie ungeteilt blieb. In die entstehende Vertiefung wurde die Steinklinge gelegt. Die Befestigung konnte dann mit Hilfe von Schnüren, Bändern oder Sehnen erfolgen.

Einfacher ging die Schäftung bei dem durchbohren Feldsteinhacken vor sich. Hier wurde der Stiel durch das Bohrloch gesteckt und fest verkeilt.

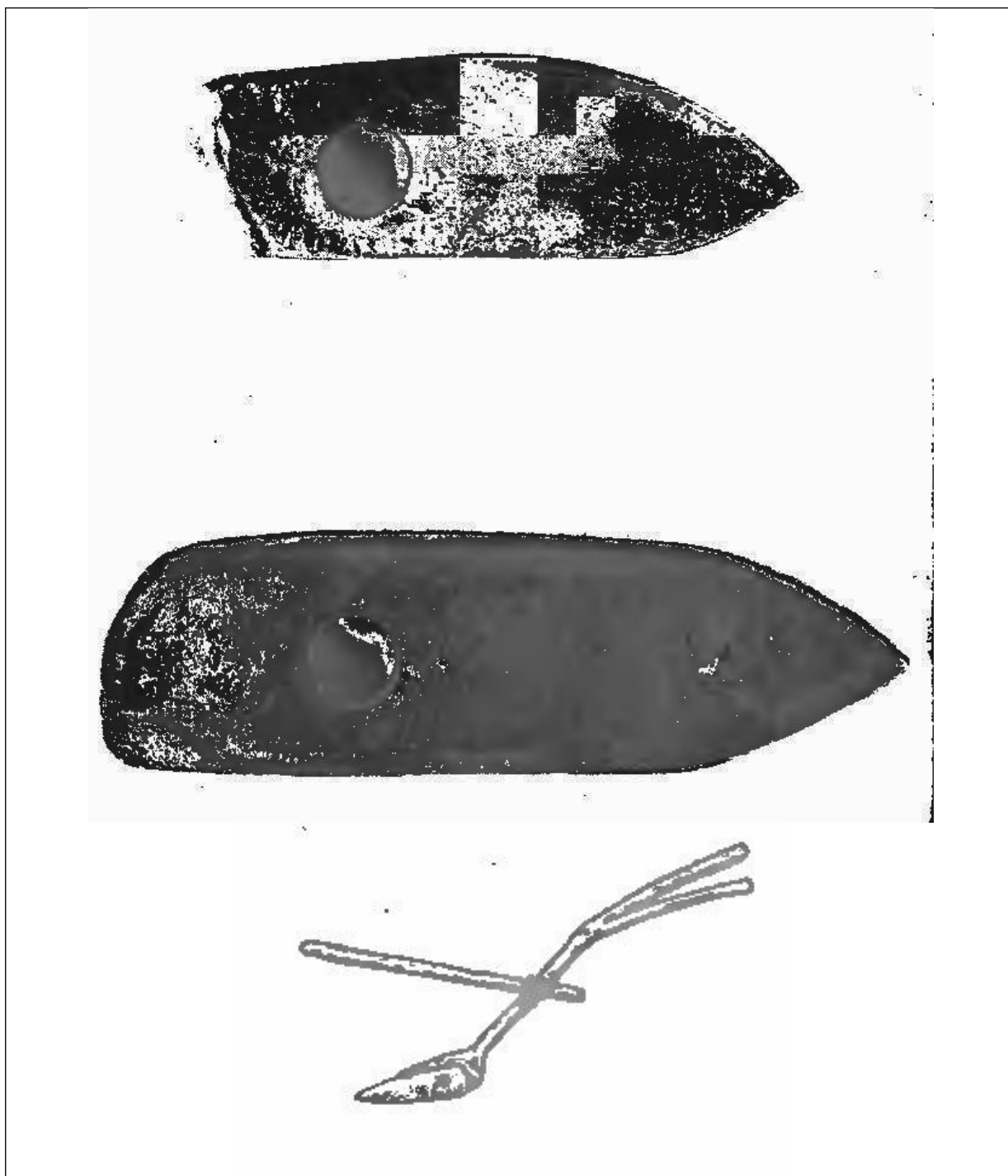
Daneben war der Pflug nicht unbekannt. Daß anfangs auch hölzerne Grabscheite zur Lockerung des Bodens benutzt wurden, dürfen wir ohne Bedenken annehmen, wenn ihre Verwendung sich auch aus den Funden bisher nicht erschließen lässt. Der Pflug bestand zum größten Teil aus Holz. In vielen Fällen war er wohl gänzlich aus diesem Material gearbeitet einschließlich der Spitze, die zur Auflockerung¹⁶ des Bodens diente. Doch kannte man auch steinerne Pflugscharen. Sie ähnelten den durchbohrten Steinäxten, unterscheiden sich von diesen aber durch ihre Größe und die unsymmetrische Formgebung.

ostrze nie jest przebijane i jest wykonane z kamienia polnego lub krzemienia. Kształtem przypomina kamienne siekiery i zwykle różni się od nich tylko tym, że jeden bok jest bardziej łukowaty niż drugi. Do trzonu potrzebny był wygięty konar w kształcie kolana, z którego około połowa, nie wiedzieć czemu, została usunięta przez niejasne połowiczne cięcie, podczas gdy kolano pozostało niepodzielone. Kamienne ostrze umieszczono w powstałej wnęce. Mocowanie można było następnie wykonać za pomocą sznurów, opasek lub ściągien.

Łatwiej było osadzić trzon w przewierconą motykę z kamienia polnego. Tutaj uchwyt został włożony przez powiercony otwór i mocno zaklinowany.

Pług w neolicie nie był narzędziem nieznanym. Bez wahania możemy przypuszczać, że obrabiano drewniane kłody grobowe a siekiery były na początku używane również do spulchniania gleby, nawet jeśli ich zastosowania nie można jeszcze wywnioskować ze znalezisk. Pług był w większości wykonany z drewna. W wielu przypadkach prawdopodobnie wykonano go w całości z tego materiału, łącznie z końcówką orną, która służyła do spulchniania gleby. Ale znane były też kamienne lemiesze. Przypominały one przewiercone kamienne siekiery, ale różniły się od nich wielkością i asymetrycznym kształtem.

¹⁶ Gefunden bei Großrunow, Stojentin, Großmachmin, Schmetzkow.

2. Pflugkeile aus Stojentin und Kleinmachmin, Modellzeichnung eines steinzeitlichen Pfluges.

Części robocze pługów ze Stojęcina i Machowinka, rysunek modelu pługa z epoki kamienia.

Die Felder, die man mit diesen Pflügen bestellte, waren gering an Umfang und haben sicher nur einen kleinen Bruchteil der heutigen Ackerfläche ausgemacht. Man säte und erntete darauf mehrere Getreidearten; denn Weizen, Gerste und Hirse waren schon in Kultur genommen¹⁷.

Die Aussaat wurde im Frühjahr, die Ernte im Spätsommer vorgenommen. Das Korn schnitt man mit einer Sichel, deren Klinge aus einem Feuersteinspan bestand. Das Ausdreschen der Körner konnte durch Ausstapfen oder mit Hilfe eines Dreschflegels erfolgen. Die weitere Verarbeitung geschah auf dem Kornquetscher oder der Handmühle¹⁸. Man schüttete die Körner auf einem trogförmig ausgehöhlten Stein und zerquetschte oder zerstiess sie mit einem kleineren Stein zu einem groben Mehl oder flachen, runden Fladen zu Brot verbacken, oder man kochte daraus einen nahrhaften Brei. Der Hirsebrei, der uns in den alten, deutschen Volksmärchen so häufig begegnet, hat ein ehrwürdiges Alter und diente schon unseren steinzeitlichen Vorfahren als Nahrung.

Auch die Anfänge eines Bescheidenen Gartenbaues reichen in jene Zeit zurück. In der Nähe der menschlichen Siedlungen pflanzte man den Apfelbaum. Von Frauen und Kindern werden die Früchte wildwachsender Bäume und Sträucher gesammelt worden sein und dadurch Abwechslung in den Speisezettel gebracht haben.

Ferner kam nicht die alte Gewohnheit in Vergessenheit, sich durch Jagen und Fischfang Nahrung zu verschaffen. Von dem Hunde begleitet, zog der Mann auf die Jagd und ging mit Lanze und Wurfspeer, mit Pfeil und Bogen dem Wilde zu Leibe. Hirsch und

Pola, które uprawiano tymi pługami, były niewielkie i z pewnością stanowiły tylko niewielki ułamek dzisiejszej ziemi ornej. Siano na nim i zbierano na nim kilka rodzajów zboża; pszenicę, jęczmień i proso, uprawiano już zatem gatunki obecnie też podlegające uprawie.

Zasiewy zbóż odbywały się wiosną, a żniwa przeprowadzano późnym latem. Kłosa zbóż ścinano sierpem, którego ostrze wykonano z wielu wiórów krzemiennych łączonych w narzędzie. Młócenie ziaren można było wykonać przez obstukiwanie lub za pomocą gdzie obróbka odbywała się na kruszarce do ziarna lub żarnie ręcznym. Ziarna wysypywano na wydrążony kamień w kształcie koryta i miażdżono lub tłuczono mniejszym kamieniem, aby powstała gruboziarnista mąka lub płaskie, okrągłe podkłomyki pieczone w chleb, lub gotowano je na pożywną owsiankę. Kasza jaglana, którą tak często spotykamy w starych niemieckich opowieściach ludowych, ma sędziwy wiek i służyła już jako pożywienie dla naszych przodków z epoki kamienia łupanego.

Początki skromnego ogrodnictwa również sięgają tego czasu a więc neolitu. W pobliżu osiedli ludzkich sadzono jabłonie. Ponadto owoce dzikich drzew i krzewów były w pewnym sensie uprawiane a zbierane z tych drzew owoce przez kobiety i dzieci służyły jako dodatek posiłków, tym samym były częścią ówczesnego jadłospisu.

Co więcej, nie zapomniano o starym zwyczaju zdobywania pożywienia przez polowanie i rybołówstwo. W towarzystwie psa mężczyzna wyruszył na polowanie i zaatakował zwierzynę kopia i oszczepem, łukiem i strzałami. Najpopularniejszymi zwierzętami

¹⁷ Aus dem Bereich des Kreises Stolp fehlen zwar noch direkten Belege für ihren Anbau, doch braucht das bei der Vergänglichkeit des Kornes nicht weiter Wunder zu nehmen. Andere Funde aus Nord- und Mitteleuropa bezeugen, daß die Getreidearten in der nordischen Kulturgruppe der Jungsteinzeit gang und gäbe und somit auch auf den Feldern unseres Kreises anzunehmen sind.

Chociaż nadal nie ma bezpośrednich dowodów na ich uprawę z obszaru powiatu słupskiego, nie musi to dziwić, biorąc pod uwagę przemijalność śladów ziarna. Inne znaleziska z północnej i środkowej Europy świadczą o tym, że zboża są powszechne w nordyckiej grupie kulturowej epoki neolitu i dlatego należy uprawę tych zbóż również przyjmować na polach naszego regionu.

¹⁸ Wahlsteine, die mit Sicherheit in die Steinzeit zu datieren sind, sind aus dem Kreise noch nicht bekannt.

Reh waren die beliebtesten Jagdtiere. Doch wagte man sich auch an den Elch¹⁹, das Wildschwein, den Wolf und den Ur. Die Ostsee, die Flüsse und die Seen boten für den Fischfang reichlich Gelegenheit. Der Fischer baute seine Häuser am Seeufer und fuhr mit dem Kahn, der aus einem ausgehöhlten Baumstamm bestand, auf dem See hinaus²⁰. Er fing die Fische mit der Angel, der Stechharpune oder dem Netz. Wenn die Wildente im Schilf aufschreckte, oder der Flüchtige Taucher in den Bereich seines Bogens kam, wird er sie als willkommene Beute mitgenommen haben. Manche der Wasserflächen, an deren Ufer der neolithische Mensch gehaust haben mag, sind heute vertorfte Moore; denn weit zahlreicher als in der Jetztzeit war die Grundmoränenlandschaft mit Seen durchsetzt.

Das Bild der Landschaft belebt sich Gegend verliert ihren unwirtlichen Charakter, allenthalben treten uns die Spuren menschlichen Fleißes entgegen. Wo die trockene Witterung größere Lichtungen in den Wald geschlagen hatte, sehen wie die Ansiedlungen der Menschen liegen, die mit ihren schilfgedeckten Dächern und den hohen Giebeln sich unauffällig in das Landschaftsbild einfügen. Die Wege, auf denen der schwerfällige Ochsenkarren die Geleise tief ausgefahren hat, schmiegen sich den Unebenheiten des Geländes an und führen den Wanderer an kleinen Getreidefeldern vorbei. Im Frühjahr sieht er hier den Hackenpflug seine Furchenziehen, im Spätsommer fleißige Menschen die Ernte bergen. Rinder weiden in den Niederung, auch sieht man Schafe und Ziegen, und unter den Eichen mästen sich die Schweine. Manche Eiche und Kiefer musste unter den Schlägen der Steinaxt stürzen, auf dem See streicht lautlos der Eichenkahn am rauschenden Schilf entlang. Am Ufer trocknen die Netze des Fischers.

Während der Jäger früherer Zeiten noch in dem Bilde der Landschaft

polujących myśliwych były jelenie i sarny. Ale ludzie neolitu zapuszczali się też na trudną do okiełznania zwierzynę jak łosie, dziki, wilki i tury. Morze Bałtyckie, rzeki i jeziora oferowały wiele możliwości wędkowania. Rybak budował swój dom nad brzegiem jeziora i wypływał na jezioro łodzią, która wykonana była z wydrążonego pnia drzewa. Łowił ryby na wędkę, harpun lub sieć. Jeśli dzika młoda kaczka spłoszyła się w trzcinach lub jeśli zbiegły nur znalazł się w zasięgu jego dziobu łodzi, zabierał tą zwierzynę ze sobą jako mile widzianą zdobycz. Niektóre zbiorniki wodne, na których brzegach mógł żyć człowiek neolityczny, są obecnie torfowiskami; ponieważ krajobraz moreny dennej był przeplatany jeziorami w znacznie większej liczbie niż to jest obecnie.

Obraz krajobrazu zostaje ożywiony, region traci swój niegościnnie charakter, wszędzie spotykamy się ze śladami ludzkiej pracowitości. Tam, gdzie sucha pogoda wyrzeźbiła większe polany w lesie, można zobaczyć, jak położone są osady ludzi, które ze swoimi pokrytymi trzciną dachami i wysokimi szczytami niepozornie wtapiają się w ten nowopowstały krajobraz. Ścieżki, po których nieporęczny wóz zaprzężony w woły pozostawiał głęboko wyżłobione ślady, wtapiają się te bruzdy w nierówności terenu i prowadzą wędrowca obok małych pól z wyrosłym zbożem. Wiosną widzi tu pług orzący ziemię po czym na polu powstają bruzdy, a późnym latem ciężko pracujący ludzie zbierają plony. Na nizinach pasie się bydło, można też zobaczyć pasące się na łąkach owce i kozy, a pod dębami żołędziami tuczą się świnie. Niejeden dąb i sosna musiał padać pod ciosami kamiennego topora, na jeziorze dębowa barka bezszelestnie ociera się o szeleszczące trzciny. Na brzegu są rozwieszone sieci rybackie gdzie wysychają.

Podczas gdy myśliwy w dawnych czasach był jeszcze zauważalny w obrazie

¹⁹ Holz Käthen, Reitz etc.

²⁰ Solche Einbäume sind bei Saffert, Kleschinz, Kartkow gefunden. Die Beistellung dieser Rähne ist unbestimmt. Doch ist in anderen Gegenden nachgewiesen, daß der Steinzeitmensch Einbäume in Gebrauch gehabt hat.

untergetaucht war, beginnt jetzt die Zeit, do der Siedler einen bestimmten Einfluss auf seine Umwelt auszuüben vermag. Es schlingt sich ein enges Band zwischen dem Menschen und der Scholle, von der er Besitzt ergriffen hat. Es beginnt die Zeit der Sesshaftigkeit mit all ihren Segnungen- auch für unser Gebiet.

Werkstätigkeit.

Unter den erhaltenen Werkzeugen der jüngeren Steinzeit stehen die Beile und Äxte zahlenmäßig an erster Stelle. Außerordentlich reichhaltig sind ihre Formen. Die Reihe der schaftlochlosen Geräte beginnt mitältesten Art des Rund- oder Walzenbeiles²¹, aus dem sich in fortschreitender Entwicklung das spitznackige Oval Beil formte, um schließlich im dicknackigen Flachbeil den Abschluss der Entwicklung zu finden. Einen ähnlichen Gang der Gestaltung macht das Beil aus Feuerstein durch.

Zahlreich sind auch die Schaftlochäxte zutage getreten. Neben schönen, zierlichen Stücken stehen plumpe, unbeholfene Vertreter ihrer Art. Geschwisterformen des doppelschneidigen Typus sind die sogenannten Amazonenäxte²². Einen anderen Typus stellen die bootförmigen Hammeräxte dar²³. Neben diesen Axt Typen mit offensichtlichem Streitwaffencharakter stehen Schaftlochäxte roher Formgebung, einfache Wirtschaftsgeräte. Nicht alle, besonders nicht die wenig prägnanten Exemplare werden der folgenden Periode der Kulturen Entwicklung unserer Heimat, wo neben dem Metall der Stein weiter in Benutzung stand. Ein anderer Punkt dürfte an diesen Steinäxten interessieren. Nicht die einfach anmutenden Formen der Schaftlochäxte sprechen für ein höheres Alter, sondern weisen auf eine spätere Entwicklungsstufe des Typus hin, den sie vertreten. In ihrer oft plumpen Gestalt bekundet sich nur der Ausdruck einer Alters- und

krajobrazu, teraz zaczyna się czas, w którym osadnik jest w stanie wywierać określony wpływ na swoje otoczenie. Istnieje ścisła więź między człowiekiem a ziemią, którą wziął w posiadanie. Rozpoczyna się okres zasiedzonego trybu życia ze wszystkimi jego dobrodziejstwami- także dla naszego regionu.

Aktywność zawodowa.

Wśród zachowanych narzędzi z młodszej epoki kamienia siekiery i narzędzia orne zajmują pierwsze miejsce pod względem liczebności. Ich formy są niezwykle bogate. Seria narzędzi bez trzpieniowych rozpoczyna się od najstarszego typu siekiery okrągłej = lub rolkowej, z której w stopniowym rozwoju uformowała się owalna siekiera ze spiczastą szyjką, a ostatecznie znalazła kres rozwoju w toporze płaskiej. Siekiera krzemienna przechodzi podobny przebieg zmiany konstrukcji.

Na światło dzienne wyszły również liczne różnice otworów korpusu. Obok pięknych, delikatnych elementów są niezdarne przedstawiciele swojego gatunku. Formy siostrzane typu obosiecznego to tak zwane siekiery amazonki. Innym rodzajem są siekiery młotkowe w kształcie łodzi. Oprócz tego typu siekier o oczywistym charakterze broni istnieją siekiery z otworami trzonowymi o prymitywnej konstrukcji, proste narzędzia ekonomiczne. Nie wszystkie, zwłaszcza mniej zwężone okazy, będą pochodziły z następnego okresu rozwoju kulturalnego naszej ojczyzny, w którym oprócz metalu nadal używano kamienia. Jest jeszcze jedna kwestia, która może być interesująca dla tych kamiennych siekier. To nie pozornie proste kształty w korpusie związane z wykonaniem otworu świadczą one nie o starszym wieku, ale wskazują na późniejsze stadium rozwoju dla danego typu, który sobą reprezentują. W ich często niezdarnej formie przejawia się tylko wyraz oznaki wieku = i

²¹ Kulsow.

²² Weitenhagen.

²³ Bornzin, Kubliz.

Degenerationerscheinung.

Neben den gewöhnlichen Feldsteinbeilen finden sich einige Sondertypen, deren Form durch eine besondere Art der Schäftung bedingt ist: Das Absatzbeil²⁴ und Beile mit umlaufender Schäftungsrille.

Die Herstellung eines Feuersteinbeiles ging folgendermaßen vonstatten: Aus einem der Größe nach geeigneten Feuerstein stellte man durch derbe Abschläge zunächst die Roh Form her, aus der dann durch derbe Abschläge zunächst die Roh Form her, aus der dann durch weiteres Abstoßen, Spalten und Splittern die Form des gewünschten Gegenstandes gearbeitet wurde. Durch Schleifen erhält die Oberfläche ihre Glättung und die Schneide die tadellose Schärfe. Es geschah auf einem festliegenden größeren Schleifstein oder mit einem kleinen Stein, der über den Gegenstand hinweggeführt wurde. Während die Technik des Steinschlagens und =Spaltens uralt ist, war das Schleifen eine Erfindung der jüngeren Steinzeit.

Bei der Herstellung der Feldsteinbeile trat die Steinsäge in Tätigkeit, um die Roh Form aus dem ursprünglichen Steinblock herauszuarbeiten. Sie war an einem Holzgestell wurde durch trockenen Quarzsand erhöht.

Eine weitere technische Errungenschaft der jüngeren Steinzeit stellte das Durchbohren der Steine dar, welches bei der Anfertigung von Äxten, Hacken und Pflugscharen aus Feldstein in Tätigkeit trat, jedoch bei dem harten und spröden Feuerstein nicht zur Anwendung kam.

zwyrodnienia.

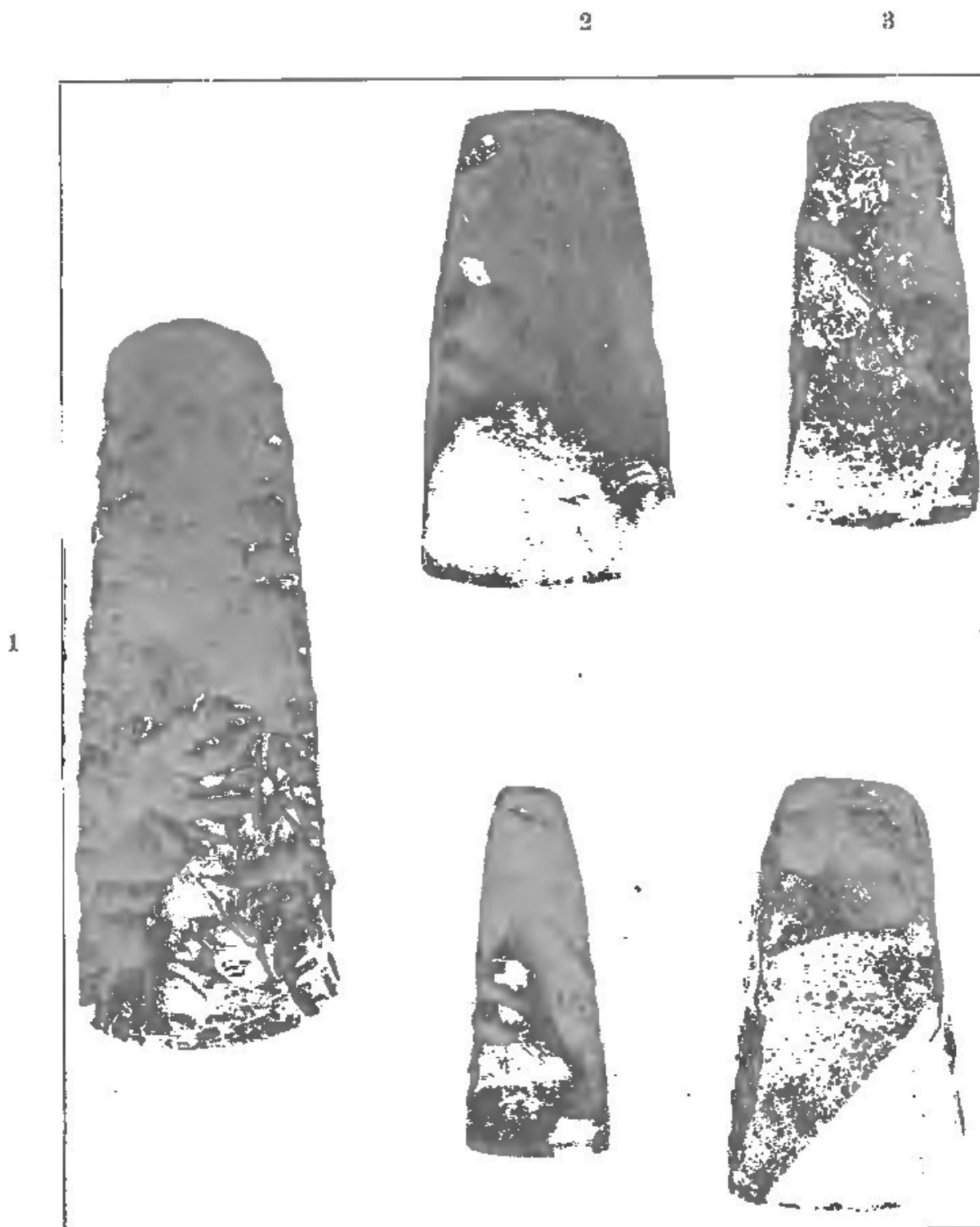
Oprócz zwykłych siekier z kamienia polnego istnieją specjalne typy, których kształt jest określony przez specjalny rodzaj trzonu: siekiera piętowa i siekiery z obwodowym rowkiem trzonu.

Produkcja siekiery krzemiennej odbywała się w następujący sposób: Z krzemienia odpowiedniej wielkości najpierw wytwarzano szorstką formę przez grube „wióry”, z których następnie wytwarzano surową formę przez grube odłupywanie, z której następnie obrabiano kształt pożądanego przedmiotu przez dalsze odłupywanie, rozłupywanie i odpryskiwanie. Szlifowanie kamienia nadaje powierzchni gładkość zatem gotowy już kształt szlifowano, a krawędzi tnącej nadaje nienaganną ostrość. Wykonywano to na stałej, większej osadzie lub małym kamieniu, który przechodził nad przedmiotem. Podczas gdy technika uzyskiwania formy i łupania jest starożytna, szlifowanie było wynalazkiem młodszej epoki kamienia.

Podczas produkcji siekier z kamienia polnego do akcji weszła „piła” do kamienia, aby wyrzeźbić surową formę z oryginalnego bloku kamiennego. Przymocowany był do drewnianej ramy kamień, który wspomagany był suchym piaskiem kwarcowym.

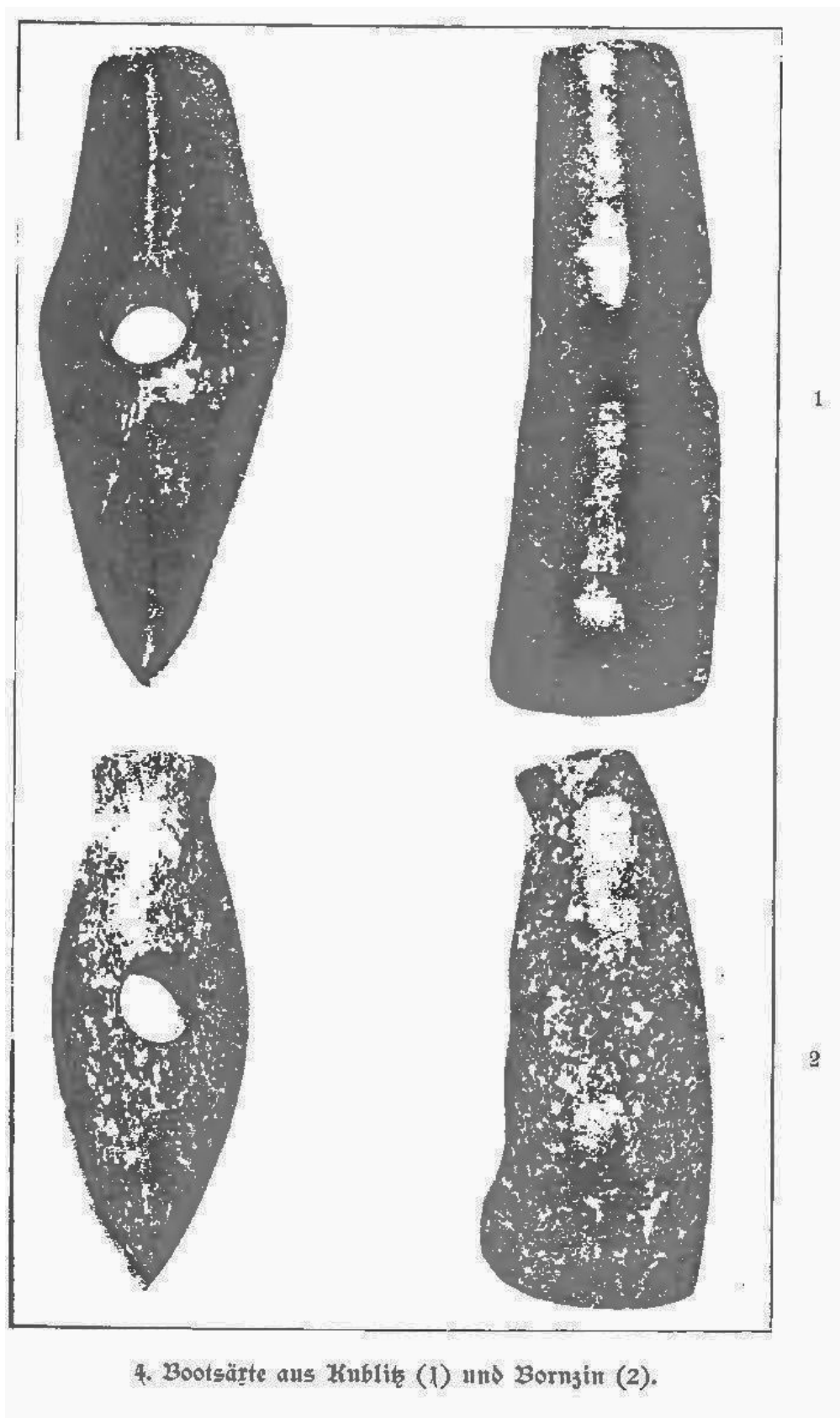
Kolejnym osiągnięciem technicznym późnej epoki kamienia było przewiercanie kamieni, które wykorzystywano do produkcji siekier, motyczek i lemieszów z kamienia polnego, ale nie używano tego do twardego i kruchej krzemienia.

²⁴ Kleinrakitt.

3. Feuersteinbeile. 1. Sageritz, 2. Birkow, 3. Wollin,
4. Schöneichen, 5. Holzkathen.

Ryc. 3. Siekiery krzemienne. 1. Zagórzycza, 2. Bierkowo, 3. Włodyń, 4. Dąbrówno,
5. Smołdziński Las.

Ryc. 4. Łodziowate siekiery z Kobylnicy (1) i z Borzęcina (2).

Auch hierbei müssen wir die Kenntnis eines besonderen Apparates voraussetzen. Auf dem Gegenstand, der durchbohrt werden sollte und in eine unverrückbare Lage gebracht wurde mit Hilfe einer Handhabe, welche die Form eines Flitzbogens hatte, in kräftige kreisende Bewegung gesetzt. An der Stelle, wo die Stange auf dem Stein auffasst, wurde vorher eine kleine, flache Grube herausgearbeitet, um ein Ausgleiten bei der Arbeit zu verhindern. Während des Bohrens wurden Quarzsand und Wasser hinzugeschüttet. Die harten Sandkörnchen, die zwischen der kreisenden Bohrstange und dem festliegenden Stein unablässig hin und her geschauert wurden, besorgten die eigentliche Arbeit des Bohrens. Wenn die Stange aus einem massiven Stab bestand, wurde ein volles Loch hineingearbeitet (Vollbohrung), wenn man einen hohlen Knochen oder einen Holunderstab nahm, entstand eine ringförmige Vertiefung (Hohlbohrung)²⁵. Man bohrte bis zur Mitte kam, und bei der Hohlbohrung der stehengebliebene Bohrzapfen herausfiel. So entstanden in dem spröden Material der Steingeräte die regelmäßigen Schaftlöcher, deren saubere und geschickte Ausführung immer wieder unsere Bewunderung erregt.

Den Steinbeilen ähnlich sind die Meißel, welche gleichfalls aus Feuerstein und Feldstein bestanden. Die halbmondförmigen Sägen sind nur klein²⁶.

Von den steinzeitlichen Werkzeugen sind nur diejenigen erhalten, die aus Stein gefertigt waren. Daneben bestand aber ein großer Teil aus vergänglichem Material. Die Pflüge, Webstühle und Pfeilbogen mussten aus Holz hergestellt werden, ebenso wie die Apparate zum Durchbohren und Zersägen der Steine. Für die vielen Äxte, Lanzen und Pfeile, für die Messer, Schaber und Sägen brauchte man Stiele und Fassungen aus Holz. Aus Knochen und Geweih bestanden mancherlei Geräte, wie Hacken, Hammer, Pfiemen, Meißel,

Również w tym przypadku musimy z góry założyć znajomość jakiegoś specjalnego aparatu. Na przedmiocie, który miał być przebity i umieszczony w pozycji nieruchomej, wprowadzono energiczny ruch okrężny za pomocą rękojeści w kształcie łuku, który był poruszany w naprzemiennie w obu kierunkach. W miejscu, w którym pręt spoczywa na kamieniu, wcześniej wykuto mały, płytki dół, aby zapobiec ślizganiu się podczas pracy. Podczas wiercenia dodawano piasek kwarcowy i wodę. Twarde ziarna piasku, które nieustannie ścierały się tam i z powrotem między krążącym żerdziem wiertniczym a nieruchomym kamieniem, powodowały zdolność do rzeczywistego ubytku materiału w wierconym otworze dając faktyczną pracę wiercenia. Jeśli „wiertło” składało się z pręta pełnego, wiercono w nim otwór (pełny otwór), jeśli używano pustej kości lub pręta z czarnego bzu, tworzone zagłębienie w kształcie pierścienia (pusty otwór). Wiercenie prowadzono do momentu podejścia do środka otworu licząc po głębokości, a podczas drugostronnego wiercenia w wydrążeniu wypadł w osi otworu trzpień wiertarski. W ten sposób powstały regularne otwory trzonków w kruchym materiale narzędzi kamiennych, których wykonanie zawsze budzi nasz podziw.

Podobne do kamiennych siekier są dłuta, które również wykonywano z krzemienia i kamienia polnego. Piły w kształcie półksiężyca są wtedy niewielkie.

Z narzędzi z epoki kamienia zachowały się tylko te wykonane z kamienia. Ponadto jednak duża część składała się z materiałów łatwo psujących się. Pługi, krosna i łuki musiały być wykonane z drewna, podobnie jak przyrząd do przewiercania i kształtowania kamieni. Do wielu siekier, lanc i strzał, do noży, skrobaków i pił potrzebne były drewniane trzonki i nasadki. Kości i poroża używano do różnych narzędzi, takich jak motyki, młotki, kołki, dłuta, igły, haczyki wędkarskie i trzonki siekier. Znaleźiska występujące w miejscach

²⁵ Model eines Steinbohrers im Heimatmuseum Stolp.

²⁶ Gefunden bei Quackenburg.

Nadeln, Angelhacken und Beilfassungen. Die Moorfunde anderer Gegenden geben davon ein anschauliches Bild. Mögen auch in unserem Kreise einmal glückliche Funde diese Lücke ausfüllen!

Auch hat in der jüngeren Steinzeit die Töpferei einen großen Aufschwung erfahren. Doch liegen bisher aus unserem Gebiet ganz wenige Gefäßscherben vor²⁷. Man formte den Topf aus freier Hand, trocknete ihn an der Luft und brannte ihn am offenen Feuer hat. Weder die Töpferscheibe noch der geschlossene Töpferofen waren bekannt.

Bewaffnung und Schmuck.

Ein kriegerisches Geschlecht waren die eingewanderten Nordleute. Sie hatten Freude am Kampf und waren stolz auf ihre Waffen, wie die schöne Gestaltung der einzelnen Stücke uns vor Augen führt.

Die Haupt Waffe war die Streitaxt, ohne die wir uns den Mann im Kampf oder auf der Jagd nicht vorstellen können. So kommt es, dass die durchlochten Äxte unter den Steingeräten zahlenmäßig an erster Stelle stehen, und daß ihre Formen die reichste Entwicklung erfahren haben. Schon oben äußerten wir die Vermutung, dass ein Teil von ihnen auch als Arbeitsgerät Verwendung gefunden hat. Ein großer Teil ist aber sicher nur als Waffe benutzt worden, wie aus der zierlichen und sorgfältigen Formgebung zu schließen ist.

torfowisk i na innych obszarach dają tego żywy obraz. Niech szczęśliwe znaleziska w naszym powiecie wypełnią tę istniejącą w poznawaniu pradziejów lukę w naszej obecnej wiedzy!

Wielki rozkwit garncarstwa przeżywało również w młodszej epoce kamienia. Jednak póki co skorup garnków z naszego terenu jest bardzo niewiele. Garnek zostawał formowany swobodnie, wysuszony na powietrzu i wypalony na otwartym ogniu. Nie znano ani koła garncarskiego, ani zamkniętego pieca garncarskiego.

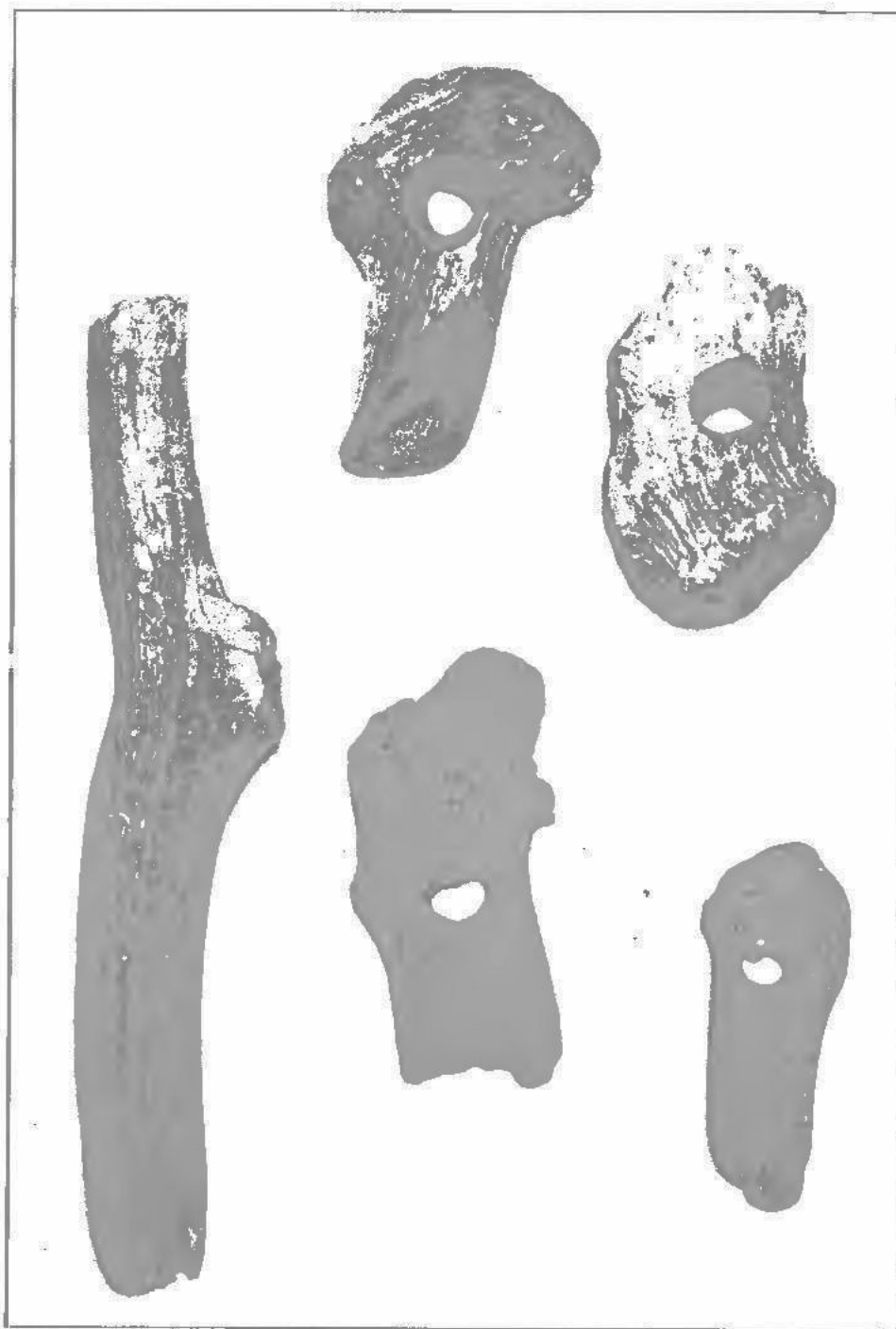
Uzbrojenie i biżuteria.

Imigranci ze Skandynawii byli wojowniczą rodziną. Lubili walczyć i byli dumni ze swojej broni, o czym świadczy swoista prezentacja zachowanych do dnia dzisiejszego poszczególnych paradnych elementów.

Główną bronią Skandynawów był topór bojowy, bez którego to nie wyobrażamy sobie człowieka w bitwie czy na polowaniu. Tak więc preferowane siekiery są w zasadzie najwybitniejsze wśród narzędzi kamiennych, a ich formy przeszły wszechstronny najbogatszy rozwój. Już powyżej wyraziliśmy założenie, że niektóre z nich były również wykorzystywane jako narzędzia pracy. Jednak duża ich część z pewnością była używana tylko jako broń, co można wywnioskować z delikatnego i starannego ukształtowania.

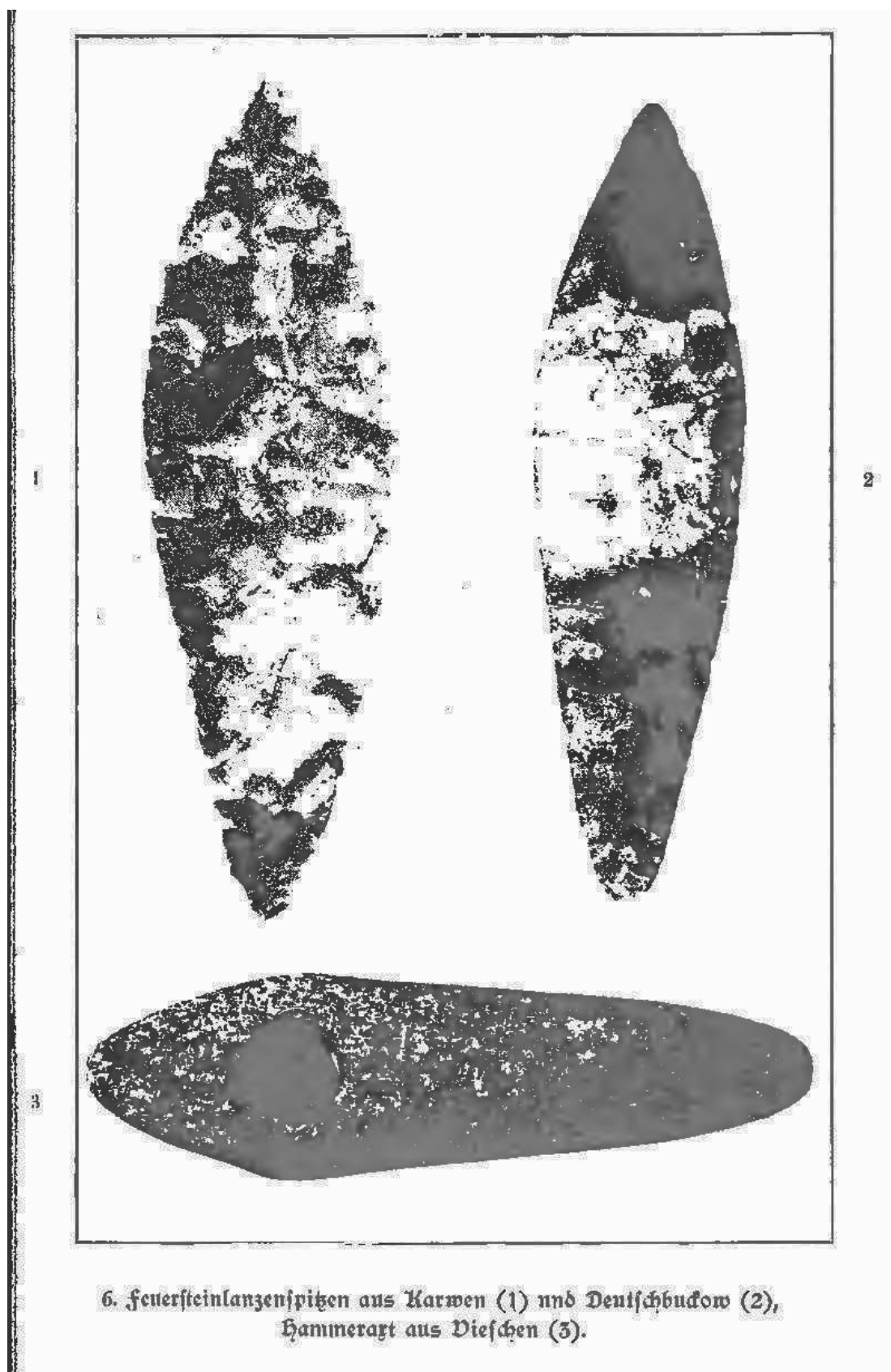
²⁷ Kleingansen, Kulsow, Gaffert.

3

5. Geräte aus Hirschhorn. 1., 2. Warbelow, 3. Kleinfrien,
4. Krampe, 5. Stolp.

Ryc. 5. Narzędzia wykonane z rogu jelenia. 1., 2. Warbelow, 3. Krzynia, 4. Krępa Kaszubska, 5. Słupsk.

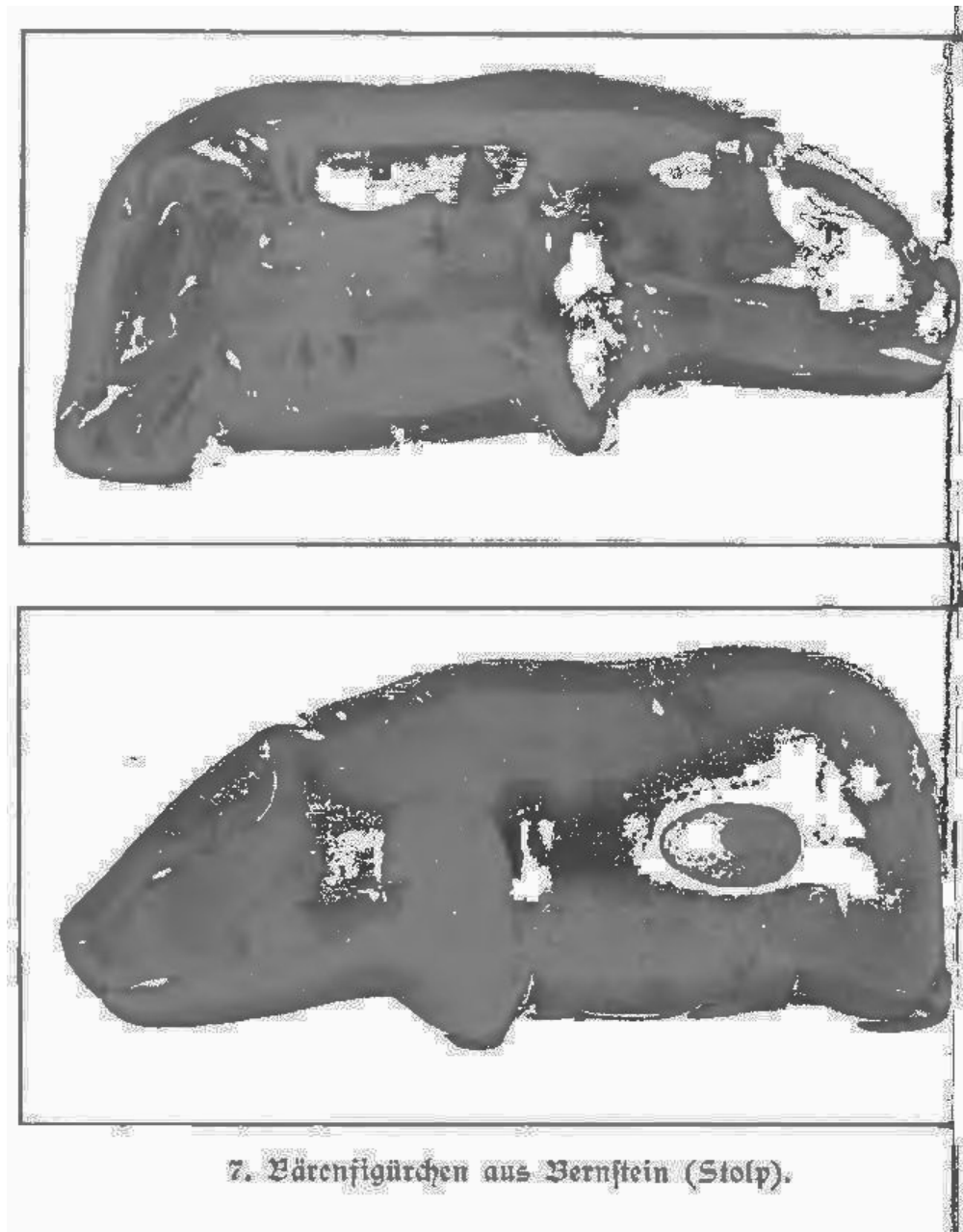

6. Feuersteinlanzenspitzen aus Karwen (1) und Deutschbuckow (2),
Hammerkopf aus Dieschen (3).

Ryc. 6. Krzemienny grot lancy z Karwno (1) i z Bukówki (2),
Siekiera kamienna z Wiszna (3).

Weniger zahlreich sind die anderen Waffen. Für den Nahkampf brauchte man den Dolch aus Feuerstein²⁸. Einfach und zweckmäßig ist er gebildet, die zweischneidige Klinge endet in einer Spitze.

Mniej liczna jest inna stosowana broń. Do walki wręcz potrzebny był krzemienisty sztylet. Jego proste ale za to funkcjonalne uformowanie ostrza, jest wykonanie jako obosieczne ostrze zakończone szpicem.

Ryc. 7. Figurka niedźwiedzia z Bursztynu (Słupsk).

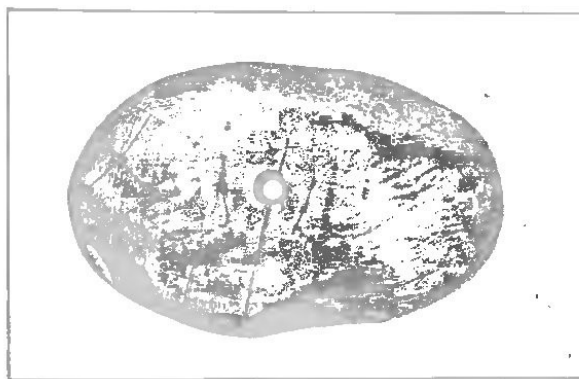
²⁸ Holzkathen.

Auch Speer= und Pfeilspitzen²⁹ fertigte man aus Feuerstein. Letztere findet man namentlich an neolithischen Siedlungsstellen³⁰. In dem gespaltenen Ende des Holzschafes klemmte man eine blattförmige Feuersteinspitze ein und befestigte sie durch Umwicklung mit Schnüren oder Bast oder durch Verwendung von Harz.

Als Schmuck verwendete man durchbohrte Zähne von erlegten Tieren, so vom Eber, Fuchs und Bären. Außerdem war Bernstein als Schmuck in Form von „Figürchen“ und plattenförmigen „Perlen“ beliebt³¹. Bei dem Bernsteinbär von Stolp handelt es sich offenbar um ein Amulett

Groty włóczni i strzał były również wykonane z krzemienia. Te ostatnie można znaleźć zwłaszcza na stanowiskach osadniczych neolitu. Krzemienisty czub w kształcie liścia był mocowany w rozdwojonym końcu drewnianego trzonka i mocowany poprzez owijanie go sznurkami lub rafią lub umocowaniem za pomocą żywicy.

Używano biżuterii z przekłutymi zębami upolowanych zwierząt, takich jak dziki, lisy i niedźwiedzie. Ponadto bursztyn był popularny jako biżuteria w postaci „figurek” i „perel” w kształcie talerzy. Bursztynowy niedźwiedź ze Słupska jest najwyraźniej amuletem co

8. Bernsteinśchmuck aus Krampe.

Ryc. 8. Bursztynowa biżuteria z Krępy Kaszubskiej.

Von der Gestalt eines Bären. Männer, Frauen und Kinder griffen zum Behang als Schutzmittel (Amulette) gegen Schaden und Gefahr. Der Mann behing sich mit dem Fell des erbeuteten Waldtieres, ein äußerlicher Ausdruck seines Kraftbewußtseins, und schuf sich so die Grundlage zur Entwicklung der Bekleidung überhaupt. Andere Jagdtrophäen folgten. Alle die Motive, die zum Behang führten, waren mit tätig an der Ausbildung eines gewissen Schönheitsgefühls beim urzeitlichen Menschen.

wynika z kształtu niedźwiedzia. Mężczyźni, kobiety i dzieci uciekali się do zasłonięcia się a więc jako środka ochrony (amuletów) przed krzywdą i niebezpieczeństwem. Mężczyzna uczepiał się futra schwytanego zwierzęcia leśnego, co było zewnętrznym wyrazem jego świadomości siły, i w ten sposób stworzył podstawę do rozwoju odzieży w ogóle. Potem przyszły kolejne trofea myśliwskie. Wszystkie motywy, które doprowadziły do osłony, przyczyniły się do rozwoju pewnego poczucia piękna u człowieka pierwotnego.

²⁹ Karwen, Scholpin.

³⁰ Scholpin.

³¹ Stolp, Krampe.

DIE GRÄBER.

Die Zahl der im vorliegenden Gebiet vorhandenen neolithischen Gräber ist nur sehr klein. Die einfachste Form des Begräbnisses, das Flachgrab, zeigt den Toten gewöhnlich in liegender „Hockerstellung“ in einer Erdgrube, die man oft ganz nahe von Wohnstätten anlage³².

9. Die versteinerten Glocken von Neustrand (Reste von einem Großsteingrab?)

Ryc. 9. Skamieniałe dzwony z Poddąbia (pozostałości megalitycznego grobowca?)³³.

Von dem Megalithgrab, das eine oberirdische Anlage darstellt und aus großen Feldsteinen gebaut ist, sind Reste bei Lupow, Neujugelow, Sagerke und Neustrand (?) zu finden.

Ein besonders eigentümliche Grab Form sind die sogenannten kujawischen Gräber: lange spitzdreieckige, von großen Steinblöcken eingefasste Sandhügel, an

Liczba neolitycznych grobowców na naszym terenie jest bardzo mała. Najprostsza forma pochówku, płytki grób, zwykle przedstawia zmarłego leżącego w pozycji "przysiadu" w glinianym dole, który często znajduje się bardzo blisko mieszkań osiedla.

Pozostałości grobowca megalitycznego, który jest kompleksem naziemnym zbudowanym z dużych kamieni polnych, znajdują się w Łupawie, Gogolewku, Zagórkach i Poddąbiu (?).

Szczególnie osobliwą formą grobową są tzw. grobowce kujawskie: długie, ostrołukowe, trójkątne kopce piasku otoczone dużymi blokami

³² Kleingansen.

³³ Obecnie te głazy przyporządkowane są pod cmentarzysko Gotów (kultura wielbarska). Pobyt Gotów i Gepidów w powiecie słupskim pozostawił również po nich pewne ślady- zabytki- z cmentarzyska i pozostał jeden niepełny kamienny krąg niegdyśiecnego cmentarza. Niedaleko od dzisiejszej Ustki, w Dębiniu znajduje się kamienny krąg ich cmentarzyska (pozostały tylko 3 głazy tego kręgu).

Cmentarzyska Gotów i Gepidów występują na całym Pomorzu. Archeolog, Andrzej Kokowski poświęcił się badaniom i spowodował znaczny przyrost źródeł archeologicznych.

Poniżej wymieniam wykaz stanowisk archeologicznych wg Kokowskiego: Babi Dół- Borcz, Belno, Biała, Błędowo, Bytów, Dąbrowa, Dębina, Dorotowo, Grodno, Grzybnica, Kłoda, Krępsk, Lutom, Łomnica, Mnich, Odry, Osowo, Pawłówek, Podgóry, Seefeld, Starzyska, Świerczyna, Węsiory, Zelgniewo, Złe Mięso. Cmentarzyska ludności kultury wielbarskiej pozwalają poznać obrządek pogrzebowy tej kultury, mówią jednak też o miejscach przemieszczania się ludności w czasie swojej wędrówki.

deren Basis sich die eigentliche Grabkammer, eine etwa 1 1/2 m lange und 1 m breite Steinkiste befindet. Diese Gräber wurden bei Lupow und Pottangow beobachtet³⁴.

Die Grabformen sind verschieden und lassen auf eine Mannigfaltigkeit der Bestattungsbräuche schließen.

kamiennymi, u podstawy których znajduje się właściwa komora grobowa, kamienna skrzynia o długości około 1 1/2 m i szerokości 1 m. Groby te zaobserwowano w Łupawie i Potęgowie.

Formy poznanych dotąd grobów są różne i sugerują różne zwyczaje pogrzebowe.

Ryc. 10. Model grobowca megalitycznego.

Die jüngere Steinzeit war eine Blüteperiode in der Geschichte des Totenkults. Überall sorgte man für den Verstorbenen, als ob er noch am Leben wäre. Man baute ihm mit Sorgfalt ein Grab, man gab ihm Waffen, Speise und Trank mit, man brachte ihm Opfer dar und zündete wärmende Feuer an.

Stammeskundliche Fragen.

Nicht nur in der Steinzeit, sondern auch in allen folgenden vorgeschichtlichen Zeiträumen hebt sich der nordische Kulturkreis in gleicher Geschlossenheit von den benachbarten Kulturkreisen ab und nirgends finden sich Anzeichen dafür, dass irgendwann eine Unterbrechung der Kultur stattgefunden hätte, die auf einen Wechsel in der Bevölkerung schließen ließe. Vielmehr beweist die Stetigkeit der Kultur von der jüngeren Steinzeit an bis in

Młodsza epoka kamienia była okresem rozkwitu w historii kultu zmarłych. Wszędzie otaczano zmarłego opieką tak, jakby jeszcze żył. Starannie zbudowano dla niego grób, dano mu broń, jedzenie i picie, składano mu ofiary i rozpalano ogniska.

Pytania wiedzy plemiennej.

Nie tylko w epoce kamienia łupanego, ale także we wszystkich późniejszych okresach prehistorycznych nordycka sfera kulturowa wyróżnia się w tej samej jedności od sąsiednich kręgów kulturowych będąc w tej samej jedności i różniąc się od sąsiednich kręgów kulturowych i nigdzie nie ma żadnych oznak, że kiedykolwiek nastąpiła przerwa w kulturze, która wskazywałaby na zmianę populacji. Wręcz przeciwnie, ciągłość kultury od późnej epoki kamienia do okresu historycznego dowodzi, że

³⁴ Kossinna, Der Ursprung der Ursinnen und Urindogermanen und ihre Ausbreitung nach Osten. Mannus Band 2, Jahrg. 1909, S. 89.

die historische Zeit hinein, dass die Bevölkerung, welche dort ansässig war, als das erste Licht der Geschichte auf sie fiel, der Volkszugehörigkeit nach die gleiche war wie die steinzeitliche. Zu Beginn der geschichtlichen Zeit aber sind dort Germanen ansässig gewesen. Den Volksnamen der steinzeitlichen Ostseeanwohner werden wir nie erfahren, weil ja jede schriftliche Überlieferung fehlt. Wir wollen uns infolgedessen vorerst mit der einfachen, dafür aber auch sicheren Feststellung begnügen, dass zweifellos Indogermanen in unserem Kreise ansässig waren, dass sich aus dem Kern der Bevölkerung die Späteren Germanen entwickelt haben.

Rückblick.

Das Ende der Steinzeit liegt etwa um das 2. Jahrtausend v. Chr. Nachdem wir dem Menschen bei seiner Tätigkeit in Dorf und Feld, an Pflug und Herd, auf der Jagd, beim Fischfang, beim Hausbau und am Grade der Verstorbenen nachgegangen sind, nehmen wir von der jüngeren Steinzeit Abschied. Der Pulsschlag jener Zeit ging langsam und lässt sich nicht mit dem Tempo unseres Jahrhunderts vergleichen. Wir können den Abstand jenes Lebens von dem unseres so recht ermessen, wenn wir uns den hölzernen Hackenpflug neben dem modernen Motorpflug, die Feuersteinsäge neben dem Säge wert oder die schilfgeddeckte Lehmhütte neben den steinernen Riesenpalästen unserer Zeit vorstellen.

Von der Höhe unserer Zivilisation dürfen wir freilich jenes Zeitalter nicht beurteilen. Wir gelangen erst dann zu dem richtigen Verständnis einer Kulturperiode, wenn wir sie von den Bedingungen und Gegebenheiten ihrer Zeit aus sehen. So kommen wir zu einem viel günstigeren Werturteil und schauen voll Dankbarkeit aus die Kulturgüter, welche die Geschlechter der jüngeren Steinzeit der Menschheit als Erbe hinterlassen haben.

ludność, która żyła tam, gdy padło na nią pierwsze światło historii, była taka sama jak epoka kamienia łupanego pod względem etnicznym. Na początku dziejów żyły tam jednak plemiona germańskie. Nigdy nie poznamy ludowej nazwy mieszkańców Bałtyku z epoki kamienia, ponieważ nie ma tradycji pisanej. Poprzestaniemy więc na razie na prostym, ale i pewnym stwierdzeniu, że w naszym kręgu żyli niewątpliwie Indoeuropejczycy, że późniejsze plemiona germańskie rozwinęły się z rdzenia tej samej populacji ludności.

Spojrzenie wstecz.

Koniec epoki kamienia łupanego przypada na około 2 tysiąclecie p.n.e. Po tym, jak śledziliśmy człowieka w jego działalności na wsi i w polu, przy pług i palenisku, w polowaniu, w rybołówstwie, przy budowie domów i już zmarłego, żegnamy się z młodszą epoką kamienia. Puls tamtych czasów był powolny i nie można go porównać z tempem naszego stulecia. Możemy naprawdę docenić dystans między tamtym życiem a naszym, jeśli wyobrazimy sobie drewniany pług z motyką obok nowoczesnego pługa zmotoryzowanego, piłę krzemienną obok piły z tarczą z węglików spiekanych lub lepiankę z trzcinowym dachem obok gigantycznych kamiennych pałaców naszych czasów.

Oczywiście, nie wolno nam oceniać tamtych lat przez pryzmat wyższości naszej cywilizacji. Do właściwego rozumienia okresu kulturowego dochodzimy tylko wtedy, gdy patrzymy na niego z perspektywy warunków i uwarunkowań jego czasów. W ten sposób dochodzimy do znacznie korzystniejszego osądu wartościującego i z wdzięcznością patrzymy na dobra kulturowe, które pokolenia młodszej epoki kamienia pozostawiły ludzkości jako dziedzictwo.

Der Stadt= und Landkreis Stolp zur Bronzezeit

(Etwa 2000- 800 v. Chr.)

Die Verhältnisse, die durch die Wanderungen der nordischen Stämme und die Besiedlung der norddeutschen Landschaften geschaffen waren, gaben eine brauchbare Grundlage für eine gedeihliche Weiterentwicklung ab. So nimmt es nicht wunder, dass im zweiten vorchristlichen Jahrtausend ein weiterer Aufschwung in der Kultur= und Völkerentwicklung zu verzeichnen ist.

Die technische Entwicklung wurde durch die Erfindung der Metallverarbeitung in völlig neue Bahnen gelenkt, so das man nach der Bronze³⁵, dem gebräuchlichen Metall jener Zeit, dem neuen Kulturabschnitt den Namen Bronzezeit gegeben hat. Die Bronze kommt etwa um das Jahr 2000 v. Chr., nachdem schon am Schluss der jüngeren Steinzeit vereinzelte Kupfergegenstände als Vorboten der nahenden Metallzeit in Nordeuropa aufgetreten waren, in ganz Europa nahezu gleichzeitig auf und wird mehr als tausend Jahre das allein herrschende Gebrauchsmetall.

Der Beginn der Bronzezeit liegt am Anfang des zweiten vorchristlichen Jahrtausends, ihr Ende in der ersten Hälfte des letzten vorchristlichen Jahrtausends; sie dauerte etwa von 2000-800 v. Chr. Geburt. Ein Zeitgenosse dieser Entwicklung ist der Ägypter Tut auch Amon, dessen pompöses Grab in den letzten Jahren so viel Aufsehererregt hat³⁶. Gleichzeitig war ferner die Zerstörung Trojas durch die Griechen, die in den Gesängen Homers dichterische Gestaltung gefunden hat. In Griechenland standen auf den Höhen von Tiryns und Mykene wuchtige Burgen, und auf Kreta

Miasto Słupsk i powiat słupski w epoce brązu

(Okolo 2000-800 p.n.e.)

Warunki stworzone przez migracje plemion nordyckich i zasiedlenie krajobrazów północnych Niemiec stanowiły użyteczną podstawę dla pomyślnego dalszego rozwoju. Nic więc dziwnego, że w drugim tysiącleciu p.n.e. nastąpił dalszy wzrost w rozwoju cywilizacyjnym kultury ludów.

Wynalezienie obróbki metalu skierowało rozwój techniczny w zupełnie nowych rozwojowych kierunkach, tak że ze względu na brąz, a więc metal powszechnym tamtych czasów, nowemu okresowi kultury nadano nazwę Epoka Brązu. Brąz pojawia się około roku 2000 p.n.e., po tym, jak metalowe przedmioty miedziane pojawiły się już pod koniec późnej epoki kamienia jako zwiastuny zbliżającej się epoki metalu. W Europie Północnej brąz pojawił się niemal jednocześnie w całej Europie i stał się jedynym dominującym metalem wymiany towarowej przez ponad tysiąc lat.

Początek epoki brązu przypada na początek drugiego tysiąclecia p.n.e., a jej koniec w pierwszej połowie ubiegłego tysiąclecia p.n.e.; epoka ta trwała w latach 2000-800 p.n.e. Współczesnym temu zjawisku jest egipski Tut, również Amon, którego pompatyczny grobowiec wywołał tak wielkie poruszenie w ostatnich latach. W tym samym czasie doszło również do zniszczenia Troi przez Greków, co znalazło poetycką formę w pieśniach Homera. W Grecji potężne zamki stały na wzgórzach Tyrynu i Myken, a na Krecie kultywowanie wyrafinowanej i luksusowej kultury odbywało się w

³⁵ Die Bronze ist eine Legierung von Kupfer und Zinn. Die klassische Mischung enthält 90% Kupfer und 10% Zinn.

³⁶ Mitte des 14. Jahrhunderts vor Christus.

wurde in weitläufigen Palästen die Pflege einer verfeinerten und luxuriösen Kultur getrieben. Die Völker des Vorderen Orients waren schon zum „geschichtlichen“ Leben erwacht, und machtvolle Despoten hatten gewaltige Reiche aufgerichtet. Jedoch Athen und Rom³⁷, die Sterne des späteren Altertums, waren noch nicht erstanden.

Zu dieser Zeit blühte auch im nördlichen und mittleren Europa ein reiches Kulturleben, das in den einzelnen Landschaften von volkreichen Stämmen getragen wurde. Die Sage und die Geschichte wissen davon nichts mehr zu erzählen, doch die Bodenfunde haben es wieder dem Dunkel der Vergangenheit entrissen. Unser Heimatkreis nahm daran regen Anteil, und zwar wieder im Rahmen der nordischen Kulturgruppe.

Auch in der Bronzezeit hat das nördliche Europa die Ausbildung eines besonderen Kulturkreises erlebt, welcher als der direkte Nachfolger des nordischen Kreises der Jungsteinzeit anzusprechen ist. Das zweite vorchristliche Jahrtausend sah in Nordostdeutschland, somit auch im Stolper Kreise, zunächst Angehörige der vielverzweigten „illyrischen“³⁸ Völkerfamilie als Siedler. Germanische Stämme wohnten damals noch – außer in Skandinavien, wo sich ja ihre besonderen Merkmale entwickelt haben – erst viel weiter westlich unserer Landschaft. Allmählich nur schob sich die germanische Grenze nach Osten vor, um gegen Ende der Bronzeperiode die Weichsel zu überschreiten. Zu diesen Erkenntnissen hat die vergleichende Beobachtung des gesamteuropäischen Altertümer Bestandes geführt. Pommerns Bodenfunde allein hätten dafür natürlich nicht ausgereicht³⁹.

Periodeneinteilung.

Die Besiedlungsgeschichte werden wir am besten verstehen, wenn wir die Stolper Altertümer jener Zeit auf die

præstörten Palästen. Völker des Vorderen Orients waren schon zum „geschichtlichen“ Leben erwacht, und machtvolle Despoten hatten gewaltige Reiche aufgerichtet. Jedoch Athen und Rom³⁷, die Sterne des späteren Altertums, waren noch nicht erstanden.

W tym czasie bogate życie kulturalne kwitło również w północnej i środkowej Europie, co było wspierane przez ludne plemiona w poszczególnych miejscach. Legenda i historia nie mają jeszcze nic do powiedzenia na ten temat, ale znaleziska w ziemi po raz kolejny uratowały wiedzę przed mrokami przeszłości. Nasz rodzimy krąg ludzki brał w tym czynny udział, również w ramach nordyckiej grupy kulturowej.

Również w epoce brązu w północnej Europie ukształtował się szczególnie obszar kulturowy, który można uznać za bezpośredniego spadkobiercę kręgu nordyckiego z epoki neolitu. W drugim tysiącleciu p.n.e. członkowie wielogałęziowej rodziny narodów „iliryjskich” początkowo osiedlili się w północno-wschodnich Niemczech, a więc także w powiecie słupskim. W tym czasie plemiona germańskie żyły jeszcze – z wyjątkiem Skandynawii, gdzie rozwinęły się ich szczególne cechy – znacznie dalej na zachód od naszego powiatu. Stopniowo germańska granica przesuwiała się na wschód, by pod koniec epoki brązu przekroczyć Wisłę. Odkrycia te zostały dokonane dzięki obserwacji porównawczej ogólnoeuropejskiej kolekcji antyków. Oczywiście same znaleziska glebowe Pomorza by do tego nie wystarczyły.

Podział okresu.

Najlepiej zrozumiemy historię osadnictwa, jeśli rozłożymy starożytności powiatu słupskiego z tego okresu na

³⁷ Gründungsjahr 753 vor Christus.

³⁸ Eine wissenschaftliche Behelfsbezeichnung.

³⁹ Kossinna, Die Herkunft der Germanen. – Kossinna Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. – Ekholm, Nordischer Kreis in Ebert, Reallexikon.

einzelnen Perioden verteilen. Auch in der Bronzezeit zeichnet sich die nordische Kunst durch eine rasche Umbildung der einzelnen Formen aus, so dass es der Forschung möglich wurde, an Hand der geschlossenen Grabfund, der typologischen Entwicklung der Geräte und der Lagerung der Altertümer die Zeitspanne von 1200 Jahren (2000-800 v. Chr.) in fünf Hauptperioden einzuteilen. Die Beziehungen, die von dem nordischen Volk nach südlichen Ländern unterhalten wurden, ergaben ferner die Möglichkeit, die Dauer und Zeitstellung der einzelnen Perioden ungefähr in Jahreszahlen. Danach ergibt sich folgendes Schema:

poszczególne okresy. Również w epoce brązu sztuka nordycka charakteryzowała się szybkim przekształcaniem poszczególnych form, dzięki czemu badacze mogli podzielić okres 1200 lat (2000-800 p.n.e.) na pięć głównych okresów na podstawie zamkniętych znalezisk grobowych, typologicznego rozwoju narzędzi i zachowanych antyków. Stosunki handlowe utrzymywane przez ludność nordycką z krajami południowymi pozwoliły również określić czas trwania całego okresu epoki brązu i czas trwania różnych okresów w przybliżeniu w poszczególnych latach. Skutkuje to następującym schematem:

	nach Kossinna	nach Montelius	Mittelwerte nach Kiekebusch
Periode I	2100(?) - 1750 v. Chr.	1800 - 1500 v. Chr.	2000 - 1600 v. Chr.
Periode II	1750 - 1400 v. Chr.	1500 - 1300 v. Chr.	1600 - 1400 v. Chr.
Periode III	1400 - 1200 v. Chr.	1300 - 1100 v. Chr.	1400 - 1200 v. Chr.
Periode IV	1200 - 1000 v. Chr.	1100 - 1000 v. Chr.	1200 - 1000 v. Chr.
Periode V	1000 - 800 v. Chr.	1000 - 750 v. Chr.	1000 - 800 v. Chr.

Die beiden ersten Perioden ersten Perioden werden als ältere, die vierte und fünfte als jüngere Bronzezeit bezeichnet. Dazwischen steht die Periode III als mittlere Bronzezeit. So werden wir einen Zeitraum von 1200 Jahren zu besprechen haben und gliedern ihn für unsere Darstellung in drei Abschnitte:

Pierwsze dwa okresy, pierwszego okresu, nazywane są starszą epoką brązu, czwarty i piąty młodszą epoką brązu. Pomiędzy nimi znajduje się okres III jako środkowa epoka brązu. W związku z tym będziemy musieli omówić okres 1200 lat i podzielić go na trzy sekcje naszej prezentacji:

Ältere Bronzezeit = Periode I. II. 2000-1400 v. Chr.
Mittlere Bronzezeit = Periode III. 1400-1200 v. Chr.
Jüngere Bronzezeit = Periode IV. V. 1200-800 v. Chr.

Die Funde der älteren und mittleren Bronzezeit. (Periode I. II. III.).

Einen Zeitraum von rund 800 Jahren umfasst die ältere und mittlere Bronzezeit, die bei uns nur spärlich durch Funde vertreten ist. Der Übergang von der jüngeren Steinzeit zur älteren Bronzezeit vollzieht sich ohne jeden merkbaren Einschnitt. Allmählich löst die Bronze den Stein in den Geräteformen ab, derart, dass Steinwaffen und =geräte zunächst noch neben den bronzenen benutzt werden. Bei den Funden sind es meist Einzelfunde,

Znaleziska ze starszej i środkowej epoki brązu. (Okresy I. II. III.).

Okres około 800 lat obejmuje wczesną i środkową epokę brązu, która jest słabo reprezentowana przez znaleziska. Przejście z późnej epoki kamienia do wczesnej epoki brązu odbywa się bez zauważalnej granicy. Stopniowo brąz zastępuje kamień w formach instrumentów, tak że kamienna broń i przybory są początkowo używane obok brązowych. Znaleziska są w większości pojedynczymi, a wśród nich

und unter diesen stehen die Bronzebeile an erster Stelle, die sich in ihrer Form an die vierseitigen Steinbeile am Ende der Steinzeit anschließen. Hier knüpft die Entwicklung des Bronzebeils an, die bei der Bildsamkeit des neuen Materials viel größere Auswirkungsmöglichkeiten als in der Steinzeit haben sollte.

na pierwszym miejscu znajdują się siekiery z brązu, które kształtem przypominają czworoboczne kamienne siekiery z końca epoki kamienia. W tym miejscu pojawia się rozwój siekiery z brązu, która miała mieć znacznie większy wpływ na jakość rzeźbiarską nowego materiału niż w epoce kamienia.

11. Bronzerandbeile aus Wendischbucław.

Ryc. 11. Brązowe topory z Bukowej

Der Schaft der Beile bestand aus einem knieförmig gebogenen Holz, das einen kurzen und einen langen Schenkel besaß. Der lange Schenkel war der Griff, in dem kurzen, welcher der Länge nach aufgespalten war, wurde die Klinge eingeklemmt und mit Hilfe umwickelter Schnüre befestigt. Aber so fest man auch schnüren mochte, bei der Arbeit wird die Umwicklung sich immer etwas gelockert haben, und dann konnte die Klinge in dem Spalt sich seitlich bewegen. Um diesem Übelstand abzuhelpen, wurden die Ränder erhöht, zuerst nur ein wenig, später mehr, so dass der Typus des Randbeils entsteht. Es liegt bei uns in mehreren Exemplaren vor.

Diese Randbeile konnten in dem gespaltenen Teil des Schaftes festsitzen. Aber einen Nachteil hatte diese Schäftung doch noch. Wenn damit kräftig gearbeitet wurde, trieb der Schlag die Klinge immer weiter in den Holz Schaft hinein und vergrößerte den Spalt. Um dies zu verhindern, brachte man in der Mitte der Bahnseiten je eine Querleiste oder einen Absatz an. So entsteht die Form des Absatzbeiles. Wurden die Randkanten an jeder Seite in einer Stelle durch eine Erhöhung besonders herausgezogen, so entstanden die mittelständigen Lappen des Lappenbeils.

Verhältnismäßig wenig Funde geben uns über die materielle Kultur der ältesten Abschnitte Auskunft. Der Schatzfund von Reitz enthielt ein Rand Beil und eine Lanzenspitze mit durchgehen der Tülle, die am Ende Strich= und Punktornamente aufweist. Der Mittelgrad ist dachförmig und setzt sich als Kanten auf der Tülle fort. Ferner enthielt der Fund zwei rundstabige Handgelenkringe mit Gruppen von quer verlaufenden Linien, die an jeder Seite von 5 Dreiecken mit längs verlaufenden Linien, abgeschlossen werden. Über der mittleren Gruppe liegt ein schmales Band in Fischgrätenmuster. Das schönste Stück dieses Fundes ist der Axthammer, eine Form, die überaus zahlreich aus Ungarn vorliegt.

Auch in der Gemarkung Malzkow

Trzonek toporków składał się z wygiętego kawałka drewna w kształcie kolana, który miał krótką i długą nogę. Długa noga stanowiła rękojeść, w krótkiej, która była dzielona wzdłuż, ostrze było zaciskane i mocowane za pomocą owiniętych sznurów. Ale bez względu na to, jak ciasno chcesz zasznurować, owijanie zawsze trochę się poluzuje podczas pracy, a wtedy ostrze w szczelinie może poruszać się na boki. Aby zaradzić temu problemowi, krawędzie zostały podniesione, początkowo tylko trochę, później bardziej, tak aby powstał typ osi krawędziowej. Mamy kilka jego kopii.

Te osie krawędziowe mogą utknać w dzielonej części korpusu trzonka. Ale ten podział miał jeszcze jedną wadę. Gdy pracowano energicznie, uderzenie wbijało ostrze coraz głębiej w drewniany trzonek i powiększało szczelinę. Aby temu zapobiec, wstawiano poprzeczkę lub podcięcie umieszczono na środku każdej strony przesuwu. W ten sposób powstaje kształt siekiery. Jeśli krawędzie narzędzia z każdej strony zostały specjalnie wywyższone w jednym miejscu za pomocą nadlewka, w ten sposób uformowano środkowe fragmenty siekiery.

Stosunkowo niewiele znalezisk dostarcza nam informacji o kulturze materialnej najstarszych okresów tej epoki. Skarbnica Reitza zawierała topór i grot lancy z tuleją, który na swoim końcu ma ornamenty liniowe i dookólne. Środkowa część jest formowana dachowo podobna forma jest kontynuowana jako krawędzie na wylewce. Znalezisko zawierało również dwa okrągłe pierścienie naramiennikowe zdobione poprzecznymi liniami, rysunek zakończony jest z każdej strony pięcioma trójkątami i liniami. Powyżej środkowej grupy zdobniczej znajduje się wąski pas w jodełkę. Najpiękniejszym eksponatem tego znaleziska jest topór, forma niezwykle liczna z Węgier.

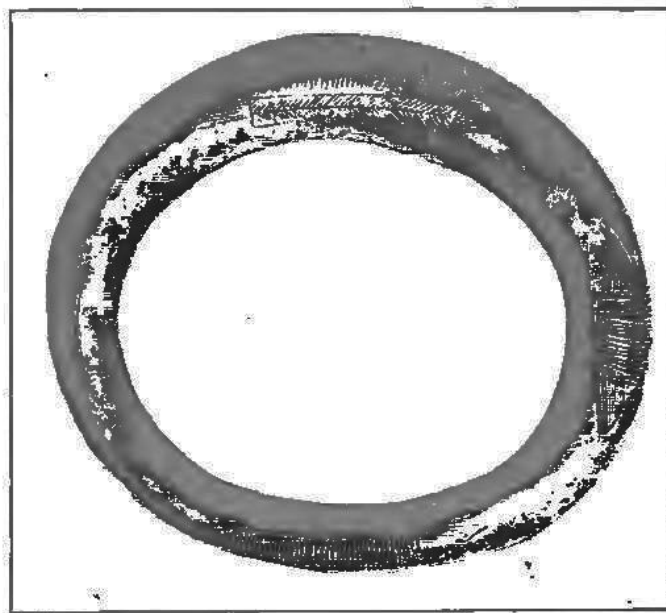
Różne przedmioty z tego rodzaju

sind aus diesem Abschnitt verschiedene Gegenstände gefunden worden. Beim Abtragen eines größeren Hügelgrabes sollen die vorliegenden beiden Dolchklingen, ein Randbeil, eine Ösen Nadel, zwei ornamentierte Armringe und die „baltische“ Streitaxt an die Erdoberfläche gekommen sein.

Die Waffenausrüstung ist in der älteren Bronzezeit durch das Schwert bereichert worden. Nachdem man den Steindolch in dem neuen Material nachgeahmt hatte, entwickelte sich aus dem Bronzedolch durch eine Verlängerung der Klinge das zweischneidige Kurzsword⁴⁰. Daran schließt sich das eigentliche Schwert. Man steckte das Schwert in eine Scheide aus Holz oder Leder und trug es am Gürtel, daneben hing der Dolch.

odnaleziono również we wiosce Malczkowo w gminie Potęgowo. Mówi się, że podczas usuwania większego kurhanu na powierzchnię ukazały się naraz dwa ostrza sztyletów, topór, igła oczkowa, dwa ozdobne ornamentem naramienniki i „bałtycki” topór bojowy.

We wczesnej epoce brązu wyposażenie broni wzbogacano o miecze. Po dokonaniu imitacji kamiennego sztyletu w nowym materiale, sztylet z brązu rozwinął się w obosieczny krótki miecz na skutek dużego wydłużenia ostrza. Tak więc w tym ryzostunku pojawia się właściwy miecz. Miecz umieszczano w pochwie wykonanej z drewna lub skóry i noszono na pasie, obok którego był umieszczany sztylet.

12. Armgelenkring aus dem Schatzfund von Rēdž.

Ryc. 12. Naramiennik ze skarbu w Rędzikowie

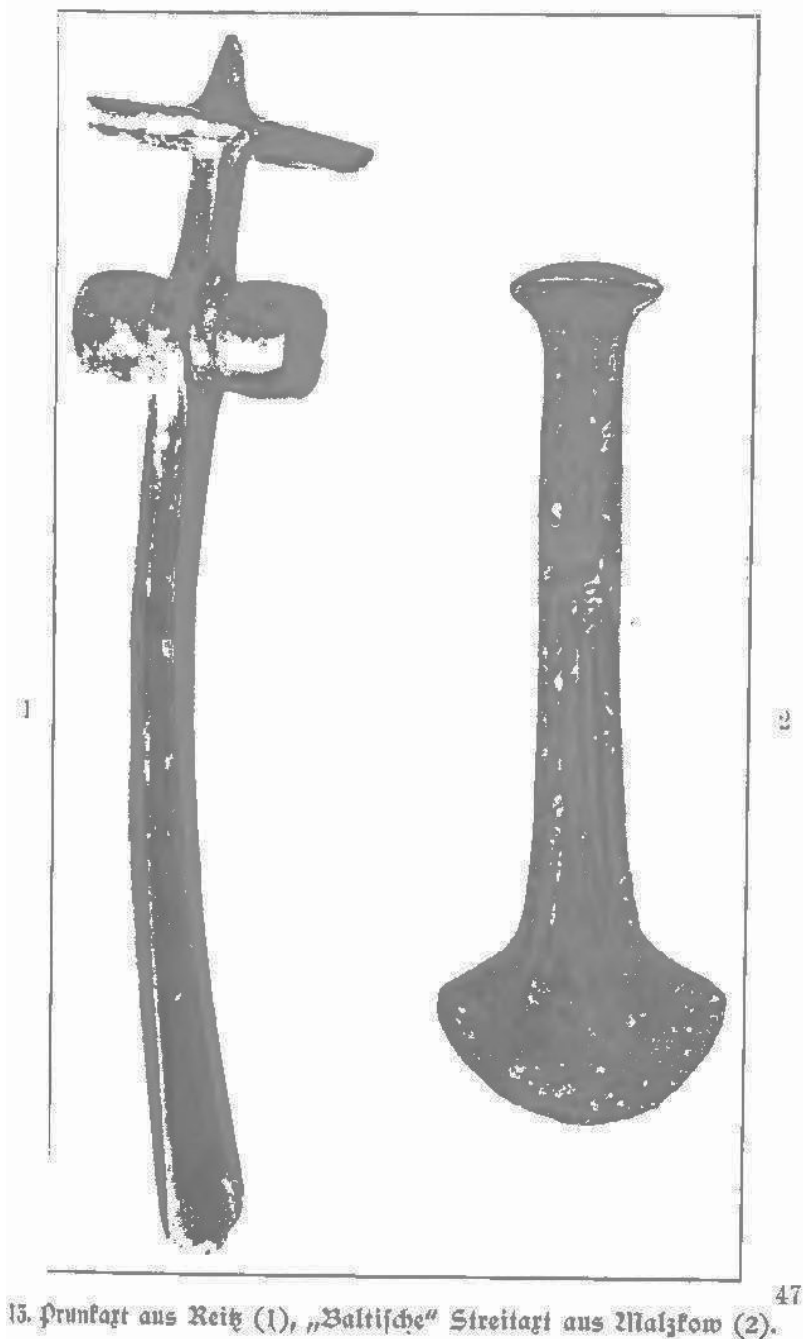
Das neue, goldig glänzende Metall lockte zu einer Herstellung von Schmucksachen, mit denen man den menschlichen Körper zierte. Einige erwähnten wir schon oben; dazu kommen noch Fingerringe, die Halsringe und Halskragen. Zumeist bestehen sie aus Bronze, welche in der Erde mit einem grünen Rost, der Patina, überzogen ist und

Nowy, złoty, nadpodziw lśniący metal służył głównie do wyrobu biżuterii, która zdobiła ludzkie ciało. Wspomnieliśmy już przecież o niektórych elementach biżuterii powyżej. Do tej wymienionej biżuterii dochodzą pierścionki na palce rąk, kolczyki na uszy i naszyjniki zakładane na szyję. Zwykle wykonane są z brązu, który pokryty jest

⁴⁰ Fund Kexin.

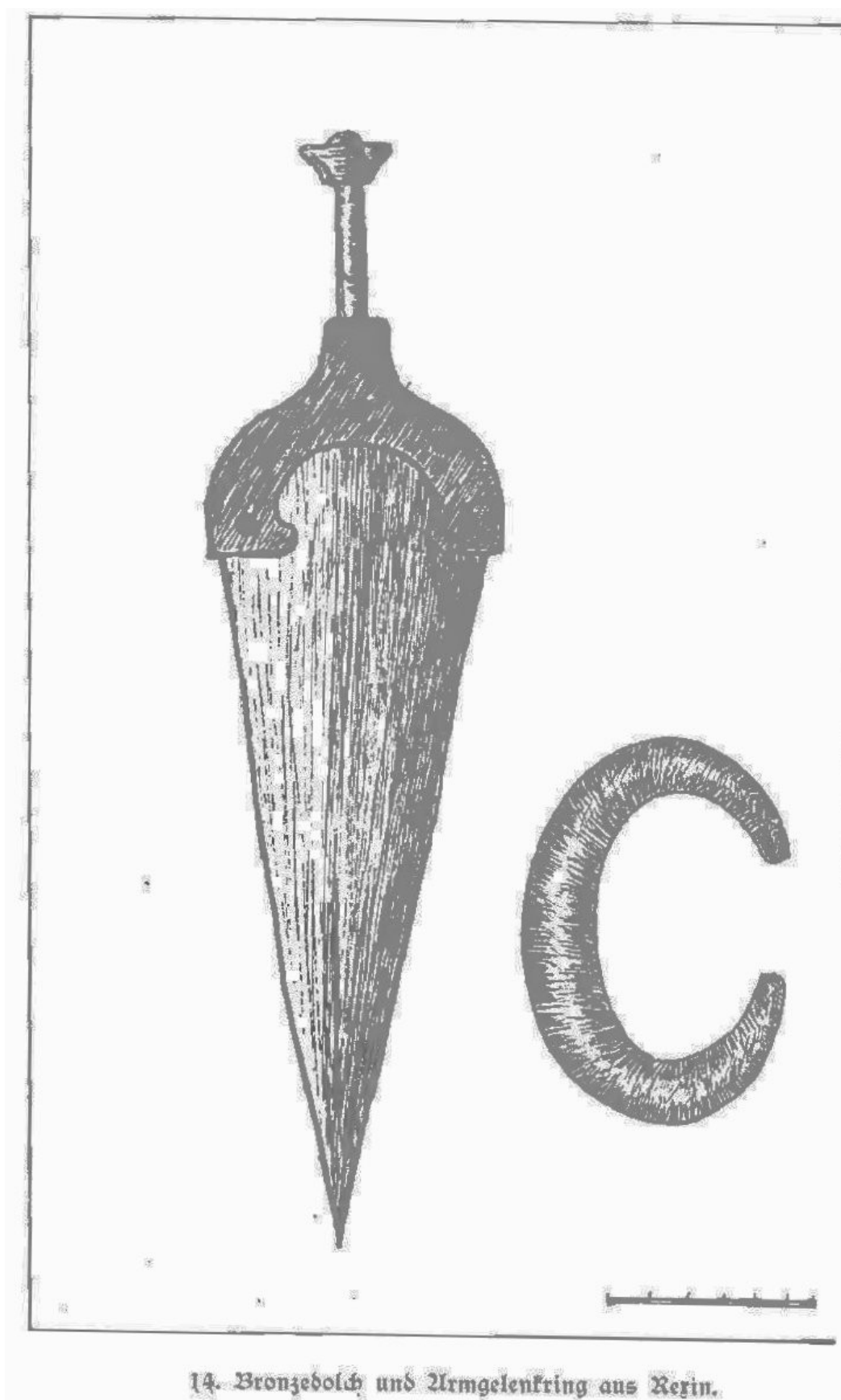
ihren alten Glanz und Schimmer verloren hat. Auch das kostbare Material des Goldes war bekannt und Sand die der Verarbeitung kleiner Spiralringe Verwendung⁴¹.

zieloną rdzą, patyną, przechowywany w ziemi stracił swój dawny połysk. Szlachetny materiał, jakim jest złoto, był również znany i wykorzystywany do obróbki małych spiralnych pierścieni.

Ryc. 13. Rytualny czekan z Rędzikowa (1), „bałtycki” topór bojowy z Malczkowa (2).

⁴¹ Fund Malczkow.

Ryc. 14. Sztylet brązowy i pierścień na nadgarstek z Rzechcina.

Ganz ähnliche Ziermuster wie bei den Armringen finden sich auch auf der Armberge⁴². Das eigentümliche Schmuckstück besteht aus einem Ring, dessen Enden zu zwei großen Spiralscheiben aufgerollt sind. Diese lagen dem Unterarm flach auf und gewährten ihm einen gewissen Schutz. Feine Strichgruppen bedecken die Oberseite der schneckenförmigen Spiralscheiben. Von gleicher Form, nur kleiner in den Ausmaßen sind die Fingerbergen.

Den Hals schmückte die Frau mit einem Ring oder einem Ringhalskragen. Ursprünglich hatte man mehrere Bronzeringe übereinander am Hals getragen. Dann vereinfachte man die Herstellung, indem man die Ringe nicht mehr einzeln goss und dann zusammenfügte, sondern den Schmuck gleich als ganzen herstellte. So entstand der Halskragen, der ein charakteristisches Schmuckstück der nordischen Frau in der Bronzezeit wurde. Er ist bogenförmig und fällt schräg nach vor ab. Hinten ist er offen und wurde dort mit einer Bande zusammengehalten. Die Vorderseite wurde mit einer reichen Verzierung bedeckt, bei der die Verwendung der Spirale, des typischen Ornamentes der älteren nordischen Bronzezeit, besonders ins Auge fällt. Ferner gehört in diese Zeit die geriefelte, geschwollene Nadel aus Nippoglense.

Über die Kleidung der nordeuropäischen Bronzezeitmenschen sind wir durch dänische Grabfunde der zweiten Periode unterrichtet. Die wollenen Kleidungsstücke der Männer und Frauen haben sich in dicken Eichensärgen restlos erhalten. Der Mann hatte ein Gewand, das von der Brust bis an die Knie reichte, durch Schulterbänder getragen und durch einen Gürtel zusammengehalten wurde. Als Mantel warf er darüber einen Umfang, der durch eine Nadel geschlossen wurde. Die Kleidung der Frau setzte sich aus Bluse und Rock zusammen und wurde gleichfalls durch einen Gürtel gehalten.

Bardzo podobne wzory dekoracyjne takie jak na pierścieniach znajdziemy również na naramiennikach. Osobliwa biżuteria składa się z pierścienia, którego końce są zwinięte w dwa duże spiralne krążki. Leżały one płasko na przedramieniu i nawet zapewniały mu pewną ochronę. Drobne grupy linii pokrywają wierzchołek spiralnych krążków dając złudzenie w kształcie ślimaka. Tego samego kształtu, tylko mniejsza, jest biżuteria pierścionków na palce.

Kobieta ozdabiała szyję pierścieniem lub obszernym kołnierzem obrączkowym. Pierwotnie kilka pierścieni z brązu noszono na szyi posadowionych jeden na drugim. Następnie produkcja została uproszczona, nie jest już tak, że następuje odlewanie pierścieni pojedynczo, a następnie łącząc je ze sobą, ale tworzy się teraz biżuterię jako całość. Tak narodził się kołnierzyk, który stał się charakterystyczną biżuterią nordyckich kobiet w epoce brązu. Ma kształt łuku i pochyla się ukośnie do przodu. Jest otwarty z tyłu ale był przytrzymywany razem z taśmą. Awers został pokryty bogatą dekoracją, w której szczególnie uderzające jest zastosowanie spirali, typowego ornamentu starszej nordyckiej epoki brązu. Ponadto prążkowana, pogrubiona igła z Nipogłędzia należy do tego samego okresu.

O ubiorze północnoeuropejskich ludzi z epoki brązu dowiadujemy się z duńskich znalezisk grobowych z drugiego okresu. Wełniane szaty mężczyzn i kobiet zachowały się w całości w grubych dębowych trumnach. Mężczyzna miał na sobie szatę sięgającą od klatki piersiowej do kolan, niesioną na rzemieniach i spiętą pasem. Jako płaszcz narzucał na siebie ubranie w całym obwodzie, łąszczy był zapięty szpilą. Ubranie kobiety składało się z bluzki i spódnicy, a także było przytrzymywane paskiem. Stopy były chronione prostymi skózanymi butami. Mężczyzna nakrył jej głowę wełnianą czapką, a kobieta nosiła włosy w

⁴² Fund Kleinpodel.

Die Füße waren durch einfache Lederschuhe geschützt. Den Kopf bedeckte der Mann mit einer wollenen Kappe, während die Frau ihre Haare in einem kunstvollen Haarnetz trug. In gleicher oder ähnlicher Weise haben wir uns die Tracht der Bronzezeitmenschen auch in unserer Heimat vorzustellen.

Zum Verschluss des Gewandes diente eine Fibel (= Sicherheitsnadel), die in der zweiten Periode im nordischen Kulturkreis entsteht. Ihre Entwicklung lässt sich dann ununterbrochen bis ans Ende der Bronzezeit verfolgen. Sie war ein wichtiges Gerät, weil man zum Zusammenhalten der Kleidung die Knöpfe noch nicht verwandte. Wohl kannte man den Knopf und stellte ihn aus Bronze her⁴³. Man gebrauchte ihn am Gürtel oder Wehrgehänge, häufiger diente er aber nur zum Schmuck. Einfache Knöpfe mit ausgezogener Spitze lagen in den Hügeln von Veddin. Von den gewöhnlichen Gebrauchsgegenständen sind das Messer, das Rasiermesser und die Pinzette zu nennen.

Von Gefäßen liegt bisher wenig vor.

Die Funde der jüngeren Bronzezeit. (Periode IV und V).

Die jüngere Bronzezeit war eine Blütezeit in der urgeschichtlichen Entwicklung; zahlreiche Funde zeugen für ein kräftiges Eigenleben und für weitreichende Beziehungen nach fremden Ländern.

Aus der IV. Periode der Bronzezeit sind uns nur wenig Funde bekannt; es handelt sich nur um eine geringe Anzahl von Beigaben aus Bronze.

Im Gegensatz zu den früheren Bronzezeit=Perioden mit ihres spärlichen Funden zeigt unser Gebiet nunmehr in Periode V eine reiche Fülle von Bronzefunden. Die meisten, größten und schönsten Schatzfunde und der größte Teil der bronzezeitlichen Einzelfunde gehören der Periode V an.

misternej siatce na włosy. W ten sam lub podobny sposób musimy wyobrazić sobie strój ludzi epoki brązu przebywających w naszej ojczyźnie.

Do zapinania szaty używano zapinki (agrafki), którą stosowano do ubioru w już drugim okresie kultury nordyckiej. Rozwój zapinek można następnie prześledzić, bo były stosowane nieprzerwanie aż do końca epoki brązu. Był to ważny element wyposażenia, ponieważ guziki nie były jeszcze używane do trzymania ubrań zapiętych razem. Guzik był wszakże dobrze znany i wykonany z brązu. Używano go na pasach lub ubraniach wojskowych, ale częściej używano go tylko do dekoracji. Proste guziki z przedłużonymi końcówkami znalezione zostały na wzgórzach koło Widzina. Z typowych przyborów należy wymienić nóż, brzytwę i pęsetę.

Na razie niewiele wiadomo o naczyniach tego okresu.

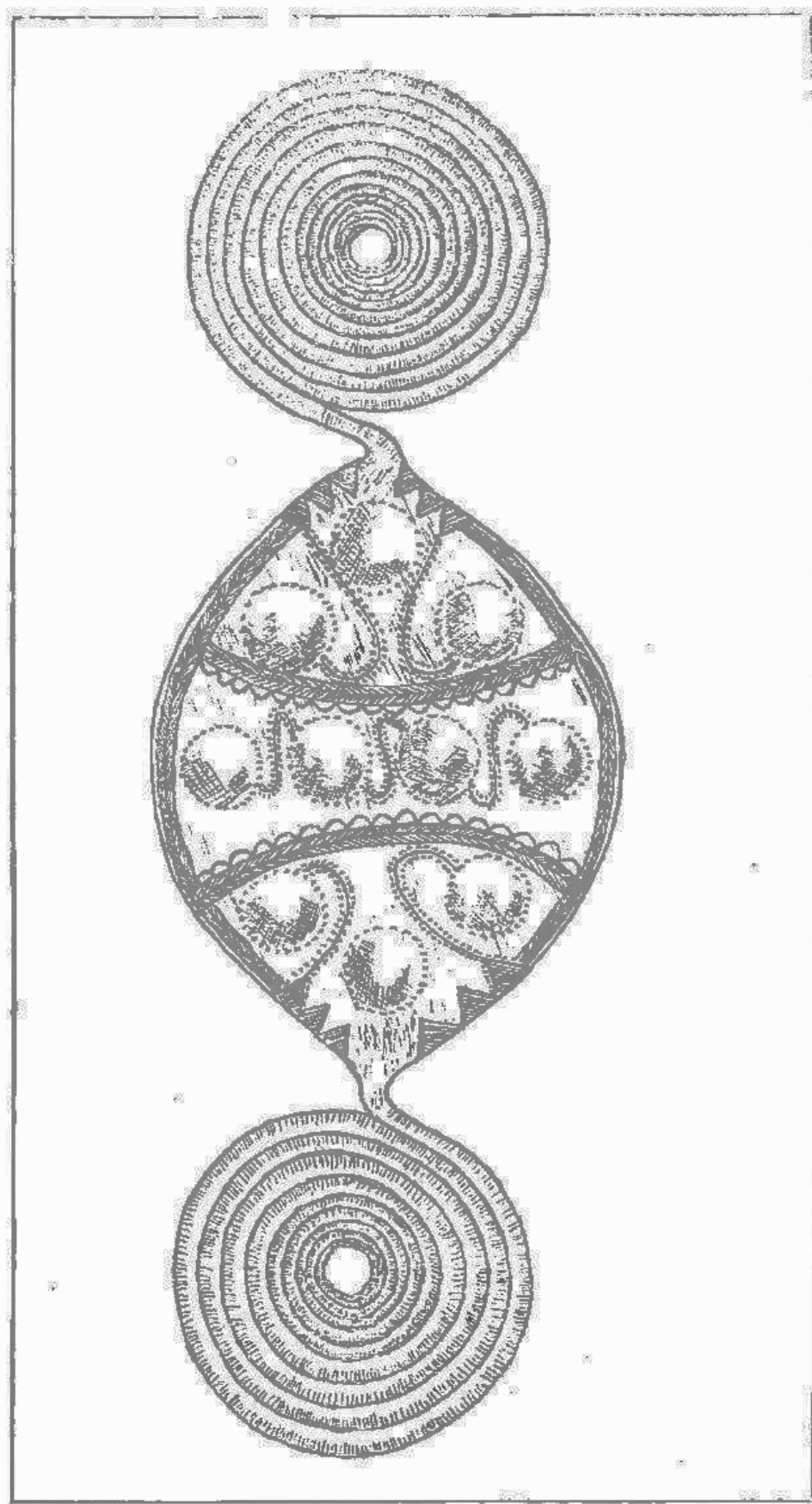
Znaleziska z młodszej epoki brązu. (Okres IV und V).

Młodsza epoka brązu była okresem rozkwitu prehistorycznego rozwoju. Liczne znaleziska świadczą o dojrzałym lokalnym życiu i dalekosiężnych związkach z zagranicą.

Z IV okresu epoki brązu znamy tylko kilka znalezisk. Istnieje tylko niewielka liczba zabytków z brązu.

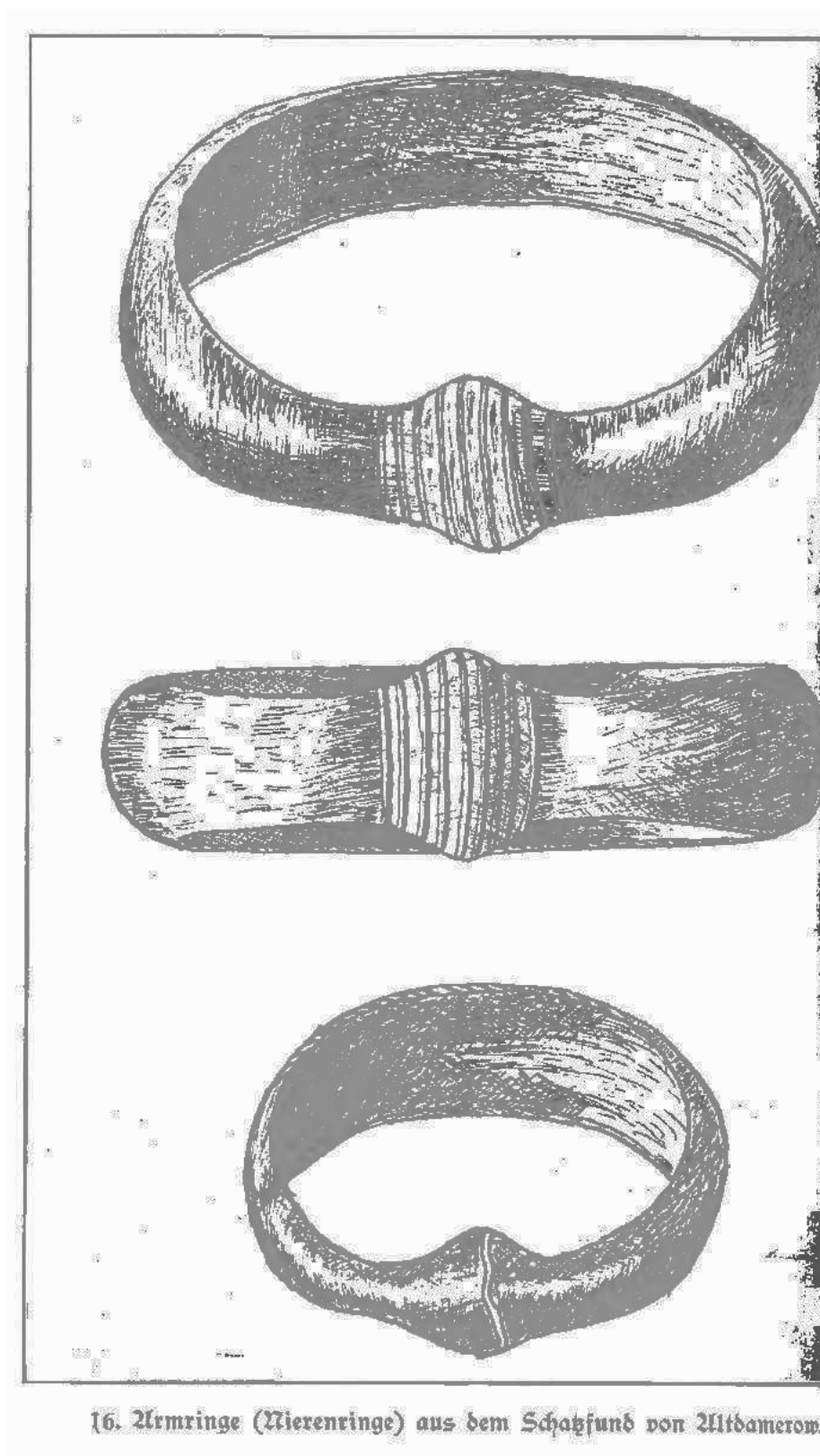
W przeciwieństwie do pierwszych okresów epoki brązu z ich nielicznymi znaleziskami, nasz obszar wykazuje obecnie bogatą obfitość znalezisk brązu w okresie V. Większość największych i najpiękniejszych znalezisk skarbów oraz większość pojedynczych znalezisk z epoki brązu pochodzi z okresu V.

⁴³ Belz, Beitschr. f. Ethnol. Bad. 45 (1913), S. 671 f., S. 717 ff.

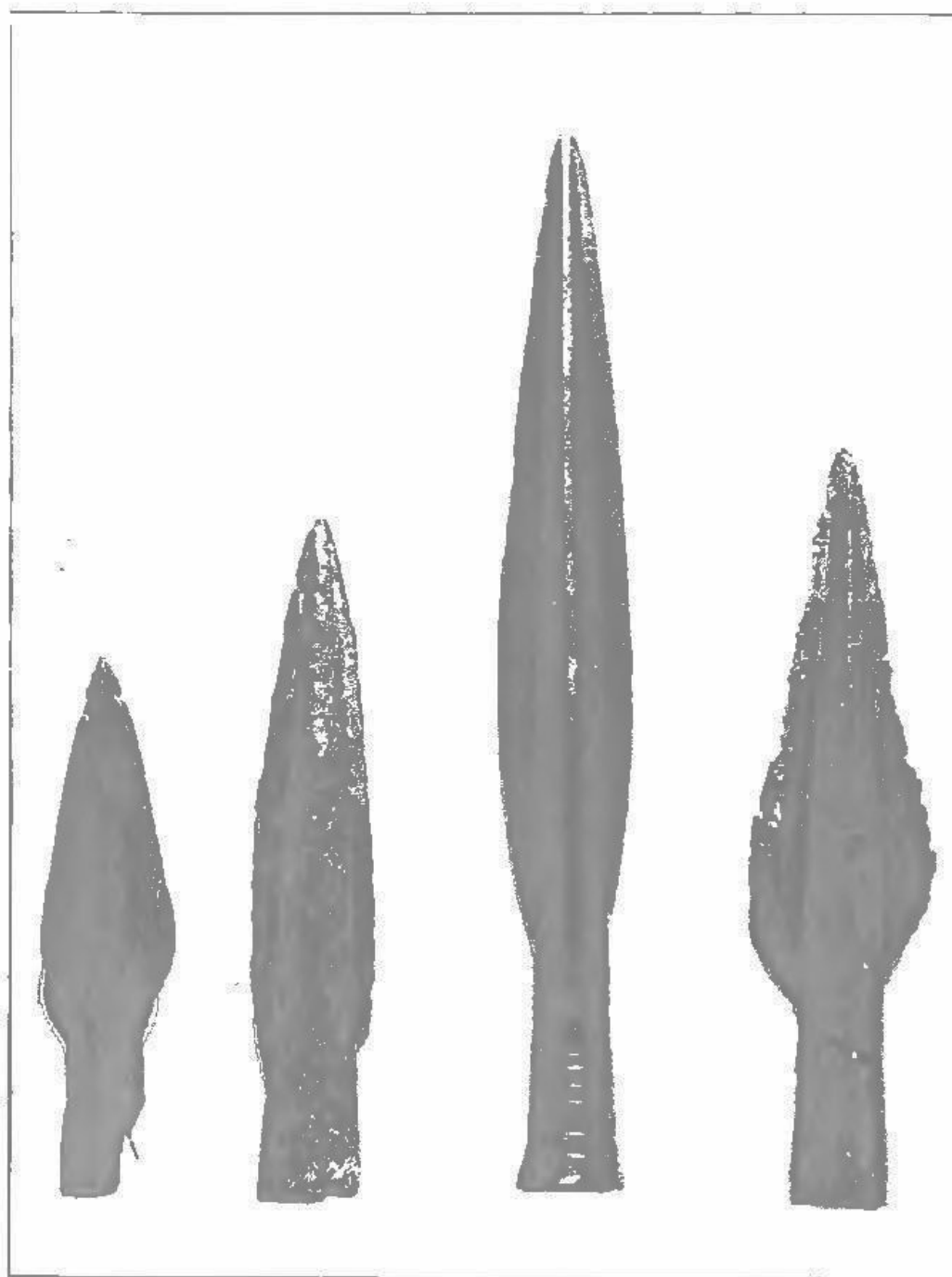

15. Spiralschalenfibel aus dem Schatzfund von Mirdamerow.

Ryc. 15. Spiralna broszka dyskowa ze skarbu w Starej Dąbrowie.

Ryc. 16. Pierścienie naramienne (pierścienie nerkowe) ze znaleziska skarbu w Starej Dąbrowie.

1

2

3

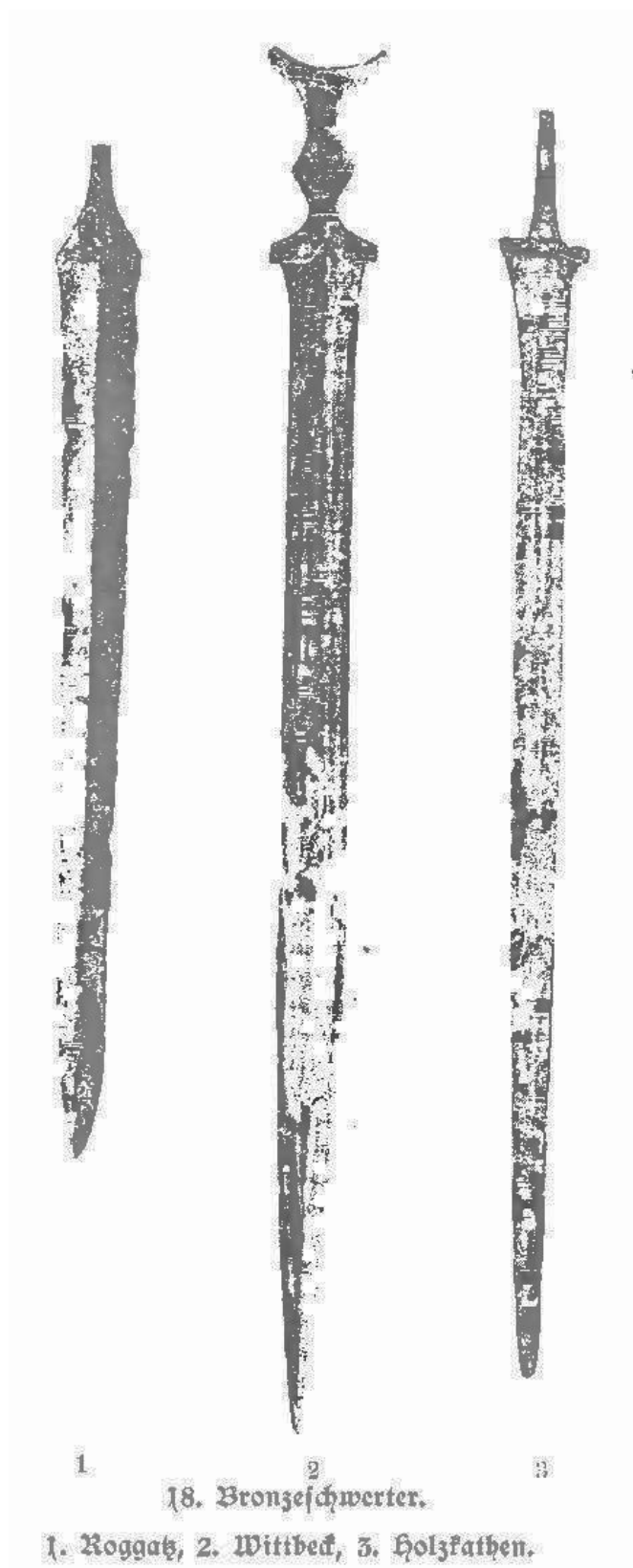
4

17. Bronzelanzenspißen.

1. Bornzin, 2. Warbelow, 3. Kosemühl, 4. Landfr. Stolp.

Ryc. 17. Brązowe groty włóczni.

1. Borzęcino, 2. Warblewo, 3. Kozin, 4. Powiat słupski.

Ryc. 18. Miecze z brązu.
1. Rogawica, 2. Czysta, 3. Smółdziński Las.

Leider ist es hier aus Raummangel nicht möglich, die einzelner Stücke, aus denen sich die Schatzfunde zusammensetzten, sämtlich aufzuführen. Der letzte größere Schatzfund war der Fund von Alt= Damerow, der folgende Stücke enthält: Drei gedrehte Halsringe mit Ösen, eine Spiralscheibenfibel mit spitzovaler, gebuckelter und gravierter, bzw. geputzter Bügelplatte, die Hälfte einer gewölbten Plattenfibel mit zentralem Schälchen Aufsatz und Ringöschchen am Rande (in einem davon noch ein Kettenglied vom einstigen Gehänge), vier Nierenringe mit senkrechter gerieftem Knauf, drei Nadeln, davon zwei mit „Vasen“ =kopf, ein endständiges Lappenbeil, zwei Tüllenbeile, drei der gerade in Pommern als Einzelfunde sehr häufigen, nach ihrem Gebrauchszweck noch rätselhaften linsenförmigen „Kanneluren Steine“ und ein schleifsteinartiges Bruchstück⁴⁴. Wieder – wie schon in früherer Zeit – haben Händler, Gießer und Leute von ängstlichem Gemüt, die für ihr Hab und Gut fürchteten, dieses verschwiegene Verstecken anvertraut, es aber später aus irgendeinem Grunde nicht mehr einholen können, uns Heutigen so das Glück des Besitzes überlassend.

Die neue Zeit brachte andersartige Waffen, neue Werkzeuge des Alltags und Wechsel des Schmuckes.

Streitbeil, Lanze und Schwert waren wie früher die Hauptwaffen auch der Bronzezeit. Voran steht die Tüllenaxt, deren Entwicklung aus dem Lappenbeil sich vollzogen hat. Den Schaftlappen ist ihre funktionelle Bedeutung verlorengegangen, sie führen nur noch ein Nachleben als Ornament. Von drei Schwertern aus der V. Periode zeigen die beiden aus Holz Käthen und Roggatz den Typus des Griffangelschwertes. Bei diesen waren die Griffe aus Holz oder anderem nicht metallischen Stoff und sind daher nicht erhalten. Einen weiteren Typus stellt das sogenannte Möringer Schwert aus Witt Beck dar⁴⁵. Bei ihm sind

Niestety, ze względu na brak miejsca, nie jest możliwe wymienienie wszystkich poszczególnych zabytków, które składały się na znaleziska. Ostatnim dużym znaleziskiem skarbu było znalezisko w Starej Dąbrowie, które zawiera następujące elementy: trzy skrócone pierścienie na szyję z oczkami, broszka spiralna z dyskiem, garbem i grawerowaną lub polerowaną płytą do prasowania, połowa broszki z kopułą, ogniwo łańcuszka z dawnej przywieszki, cztery pierścienie nerkowe z pionową żłobkowaną głowicą, trzy igły, dwie z nich z "ozdobnymi" główkami, topór, dwie siekiery tulejowate, trzy soczewkowate "kamienie żłobkowane", które są bardzo powszechne na Pomorzu jako pojedyncze znaleziska, ale wciąż zastanawiające jest ich przeznaczenie, oraz fragment przypominający kamień szlifierski. Podobnie jak dawniej, kupcy, odlewnicy i ludzie o niespokojnym usposobieniu, którzy obawiali się o swój dobytek, powierzyli go tajemnemu ukryciu, ale później z takich czy innych powodów nie byli w stanie go odzyskać, pozostawiając w ten sposób szczęście odkrycia przez nas tych skrytych przedmiotów, które są odkrywane przez nas dzisiaj.

Nowa era przyniosła różne rodzaje nowej broni, nowe narzędzia z życia codziennego i zmiany biżuterii.

Siekiera, lanca i miecz były, podobnie jak w przeszłości, główną bronią epoki brązu. Prym wiedzie siekiera bojowa, której rozwój nastąpił z siekiery tulejowatej. Płaty trzonu utraciły swoje znaczenie użytkowe, prowadzą jedynie życie jako pozagrobowa ozdoba pochowanego wojownika. Z trzech drewnianych mieczy z okresu V, dwa drewniane, Käthen i Rogawica, pokazują typ miecza z drewnianą rękojeścią. W takich przypadkach rękojeści zostały wykonane z drewna lub innego niemetalicznego materiału i dlatego nie są zachowane. Innym typem jest tzw. miecz Möringera firmy Witt Beck. W tym

⁴⁴ Kunkel, Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit. 1931, S. 95.

⁴⁵ Möringen ist ein Fundplatz in der Schweiz.

Griff und Klinge in einem Stück gegossen. Die Lanzenspitzen mit hoch in das Blatt hinaufgehender Schafttülle zeigen teilweise noch altertümliches Gepräge⁴⁶. Neben diesen Waffen wird ferner der Bogen bei Krieg und Jagd noch Verwendung gefunden haben, und zur Herstellung von Pfeilspitzen wird der leichter zugängliche Feuerstein herangezogen sein, zu dem man gerne gegriffen haben wird, weil er das für einen Massenartikel wie Pfeilspitzen zu kostbare Erz vollwertig ersetzte.

Von der in jener Zeit gebräuchlichen Werkzeugen sind aus unserm Kreise nur wenige bekannt. Zu nennen wären hier einige kleine Sicheln aus Dammen, die mittels eines Knopfes an den ehemals wohl hölzernen Griff befestigt wurden. Ferner hat man gewiss andere Alltags=Geräte aus Knochen, Horn und Holz gefertigt.

Der Handel mit Auslandsware, für den bereits in allen vorangegangenen Zeitabschnitten von der Steinzeit an augenfällige Zeugnisse vorgelegt werden konnten, scheint mit Beginn der jüngeren Bronzezeit einen starken Aufschwung genommen zu haben. Dadurch erhielt die einheimische Bronzeindustrie neue Anregungen und Wirkungsmöglichkeiten und gewann allmählich immer mehr auch an ausschlaggebender Eigenbedeutung für die Kultur des Landes. Einen interessanten Einblick in die Händler= und Gießereitätigkeit jener Tage gewährt der Depotfund Vietkow, der ebenso reichhaltig wie belehrend ist. In einem Gefäß, nicht tief im Boden gebettet, lagen in der Nähe eines größeren Steines bei einem Moor folgende Gegenstände: mehrere Metallklumpen, zwei Ambosse, Meißel mit Tülle, sieben Armringe, zwei Anhänger, ein Halsring, eine große Bronzeaxt, ein Bronzemesser, neue Lappenzelte, fünfzehn Tüllenzelte, Schwertgriff mit Klingelrest, Reste von zwei Hängegefäßen, Rest eines Beschlages, Bronzebuckel, zwei Spiralscheiben, Reste von zwei Spiralzylindern, fünf Bronzelanzenspitzen und der Rest einer

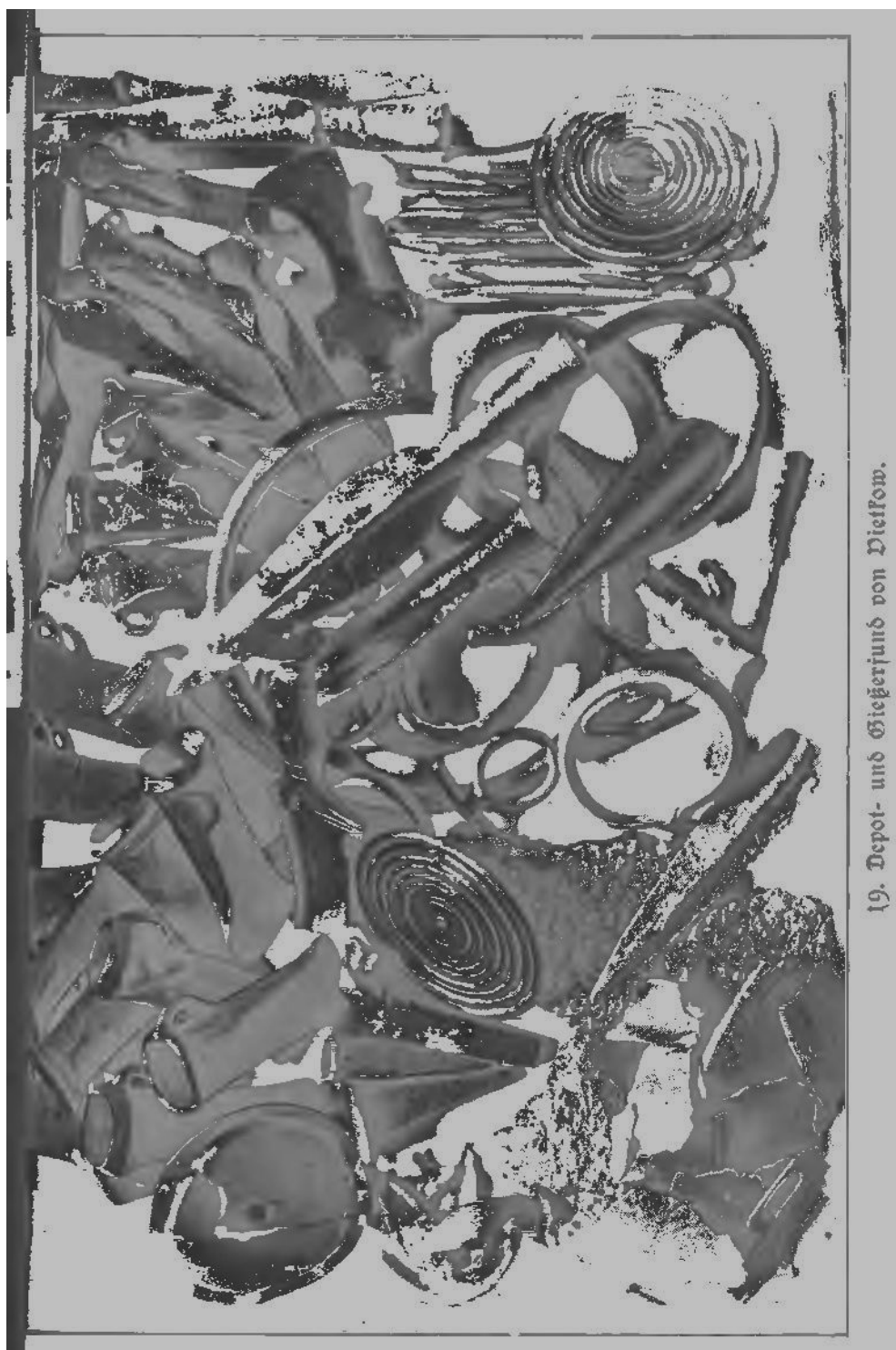
przypadku rękojeść i ostrze są odlewane w jednym kawałku. Groty lanc z tuleją trzonka wpelzającą wysoko w liść nadal wykazują nieco staromodnego charakteru. Oprócz tej broni łuk będzie również używany na wojnie i polowaniach, a do produkcji grotów strzał będzie używany bardziej dostępny krzemień, który będzie chętniej używany, ponieważ całkowicie zastąpił odlewane metalowe groty, które były zbyt cenne dla masowo produkowanego artykułu, takiego jak groty strzał.

Z używanych w tym czasie narzędzi tylko kilka znanych jest z naszego powiatu. Należy tu wspomnieć o kilku małych sierpach z Damna wykonanych tak, że były przymocowane do niegdyś drewnianej rączki za pomocą guza. Co więcej, inne codzienne urządzenia były z pewnością wykonane z kości, rogu i drewna.

Wydaje się, że handel towarami zagranicznymi, na co dowody zostały już przedstawione we wszystkich poprzednich okresach, począwszy od epoki kamienia łupanego, nabral silnego ożywienia na początku młodszej epoki brązu. Dzięki temu tutejszy przemysł brązowniczy otrzymał nowe bodźce i możliwości działania i stopniowo nabierał coraz bardziej decydującego znaczenia dla kultury kraju. Ciekawego wglądu w działalność handlowców i odlewni w tamtych czasach dostarcza znalezisko z witkowskiego składu, które jest równie bogate, co pouczające. W naczyniu, nie wbitym głęboko w ziemię, w pobliżu większego kamienia w pobliżu torfowiska, leżały następujące przedmioty: kilka brył metalu, dwa kowadła, dłuto z uszkiem, siedem pierścieni naramienników, dwa wisiorki, naszyjnik, duży topór z brązu, nóż z brązu, nowe siekiery tulejowe, piętnaście siekier tulejowatych z uchem, rękojeść miecza z resztką klingi, pozostałości dwóch podwieszanych naczyń, resztki odlewów z brązu, dwa spiralne dyski, szczątki dwóch spiralnych cylindrów, Pięć spiżowych końcówek lancy i reszta dużej zapinki okularowej.

⁴⁶ Warbelow.

großen Brillenfibel⁴⁷.

Ryc. 19. Składowisko odlewów w Witkowie.

⁴⁷ H. Schumann, Der Bronzedepotfund von Bietkow und die Beziehungen Pommerns zur Westschweiz während der Bronzezeit. Balt. Stud. 4 (1900), S. 137-152 mit 2 Tafeln und 1 Textabb.

Die ausgeführten Sachen zerfallen in drei Gruppen: Bruchmaterial, Fertigfabrikate und Rohstoff. Das Depot von Vietkow ist zweifellos als Vorrat eines einheimischen Bronzegießers anzusehen. In dem Bruchmaterial liegen Altsachen vor, die – unbrauchbar geworden – zum Einschmelzen bestimmt waren. Auch über die Bestimmung der Metallklumpen kann kein Zweifel obwalten. Nicht allein, daß der einheimische Gießer, dem das Depot zugehörte, aus Altmaterial durch Umschmelzen neue Stücke goss, stellte er auch die Bronze im Lande selber her. Die fremden Metalle, Kupfer und Zinn, wurden durch Händler eingeführt, die in der Hauptsache wohl Bernstein als Entgelt nehmen.

Diesem Handel nach außen stand ein ebensolcher im Binnenlande zur Seite.

Hier tauschte der Gießer, der zugleich Händler war, Fertigfabrikate gegen Bruchmaterial ein, wobei er wohl auf seine Kosten gekommen sein wird. Solche Händler, die mit ihrem Pferde als Tragtiere für die mitgeführten Waffen, Werkzeuge und Schmucksachen oder mit einem zweirädrigen Karren⁴⁸ durchs Land zogen, mögen schon damals in der Bronzezeit allgemein bekannte und auch gern gesehene Persönlichkeiten gewesen sein.

Den Tongefäßen, die – anders als älteren und mittleren Bronzezeit – jetzt in erfreulich größerer Zahl vertreten sind, hat man in der Herstellung und Formgebung nicht dieselbe Sorgfalt zugewandt wie den Waffen, Geräten und Schmucksachen aus Bronze. Nur selten sind sie verziert. Aus freier Hand wurden sie geformt und am offenen Feuer gebrannt. Ihre Masse besteht meist aus einem groben, mit Steinchen durchsetztem Ton. Die Oberfläche ist oft am unteren Teil geraut. Häufig wiederkehrende Typen unter den Urnen sind das hohe Gefäß mit konischem oder zylindrischem Hals und gewölbter Schulter, das doppelkonische Gefäß und ein hoher, einförmiger Topf mit leicht ausladendem Rand und gerauter

Eksportowane towary są podzielone na trzy grupy: materiał stanowiący złom, gotowe produkty i surowiec. Nie ulega wątpliwości, że witkowska zajezdnia jest zbiorem miejscowego odlewnika brązu. Uszkodzony materiał zawiera stare przedmioty, które stały się bezużyteczne i miały zostać przetopione. Nie może być też żadnych wątpliwości co do określenia brył metalu. Miejscowy odlewnik, do którego należała zajezdnia, nie tylko odlewał nowe elementy ze starego materiału poprzez przetopienie, ale także produkował brąz w tu na miejscu. Metale zagraniczne, miedź i cyna, były sprowadzane przez kupców, którzy prawdopodobnie pobierali bursztyn jako zapłatę.

Temu handlowi zagranicznemu towarzyszył podobny handel wewnętrzny.

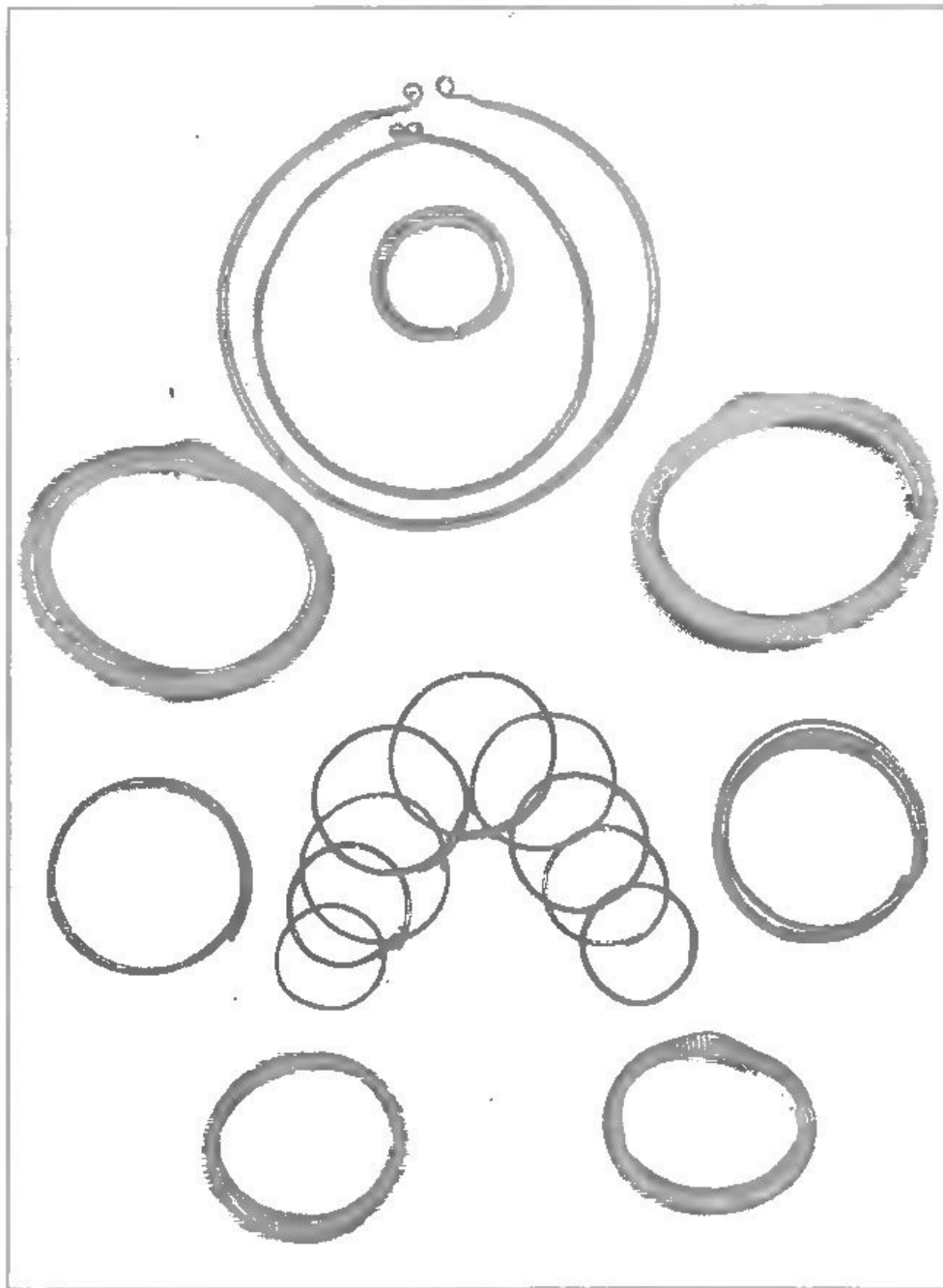
Tutaj znajdował się odlewnik, który był również kupcem, wymieniał gotowe produkty na pokawałkowany materiał a materiał ten musiał być wart swoich pieniędzy. A tacy kupcy, którzy podróżowali po kraju ze swoimi końmi, handlując zwierzęta na broń, narzędzia i biżuterię, którą mieli ze sobą, lub transportowali na swoim dwukołowym wozie, mogli być dobrze znanymi i mile widzianymi osobistościami już w epoce brązu.

Naczynia gliniane, które – w przeciwieństwie do wczesnej i środkowej epoki brązu – są obecnie reprezentowane w znacznie większej liczbie, nie były tak starannie produkowane i projektowane, jak broń, narzędzia i biżuteria wykonane z brązu. Rzadko są zdobione. Formowano je z wolnej ręki i wypalono w otwartym ogniu. Ich masa zwykle składa się z grubej gliny przeplatanej małymi kamieniami. Powierzchnia jest często chropowata na dole. Często powtarzającymi się typami wśród urn są naczynia wysokie ze stożkową lub cylindryczną szyjką i wysklepianym ramieniem, naczynie dwustożkowe oraz wysoki, jednolity garnek z lekko wystającym brzegiem i chropowatą

⁴⁸ Scheibenrad aus Holz wurde im Moor bei Kriwan gefunden, die Zeitstellung ist doch unbestimmt.

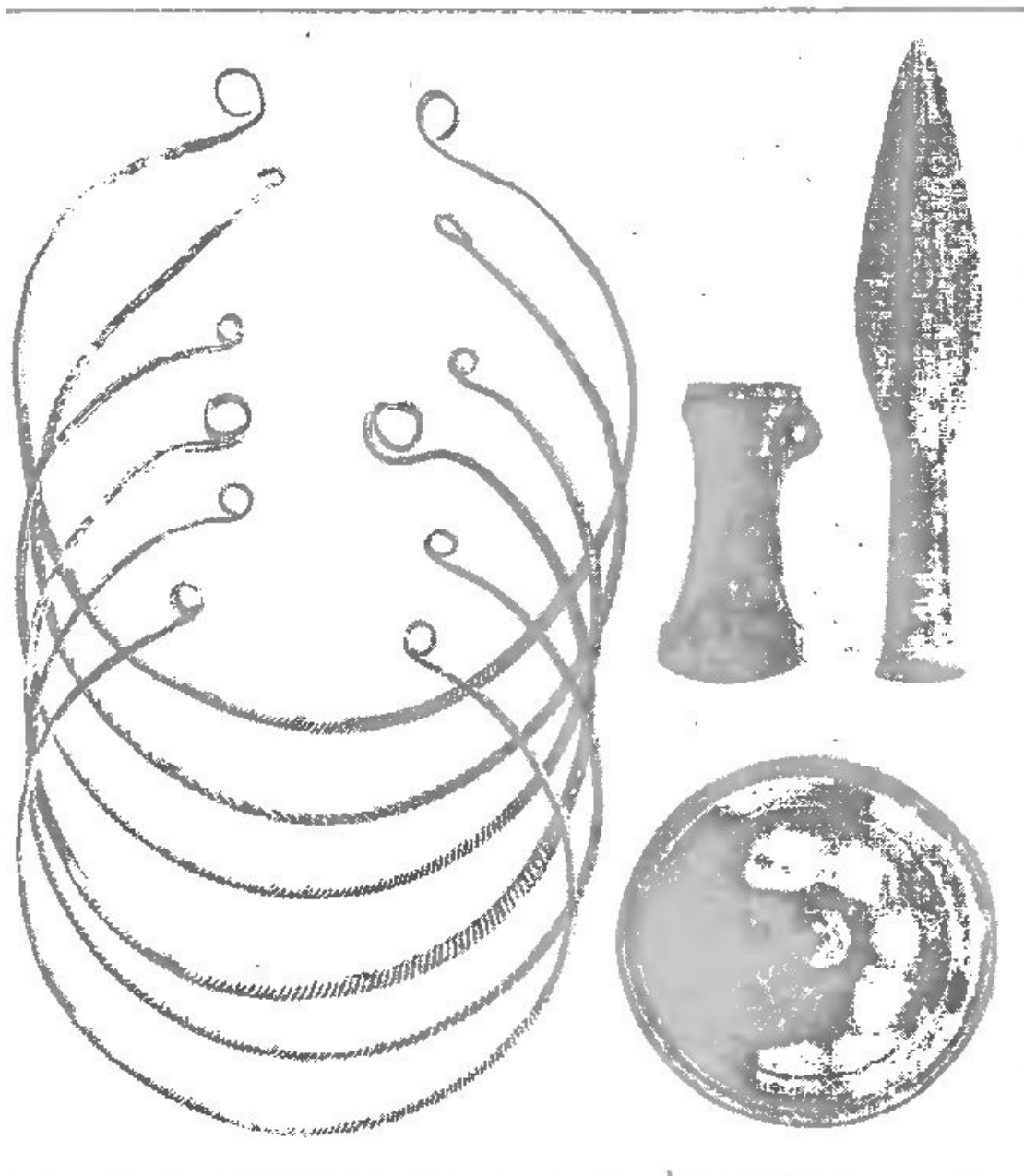
Oberfläche. Tassen mit bandförmigem Henkel, sowie kleine Gefäße mit zwei Ösenbenkeln und abgesetztem Hals sind unter den Beigesessen am meisten vertreten.

powierzchnią. Kubki z uchwytem w kształcie wstążki, a także małe naczynia z dwoma uszkami i przesuniętą szyjką są najczęściej spotykane wśród tychże naczyń.

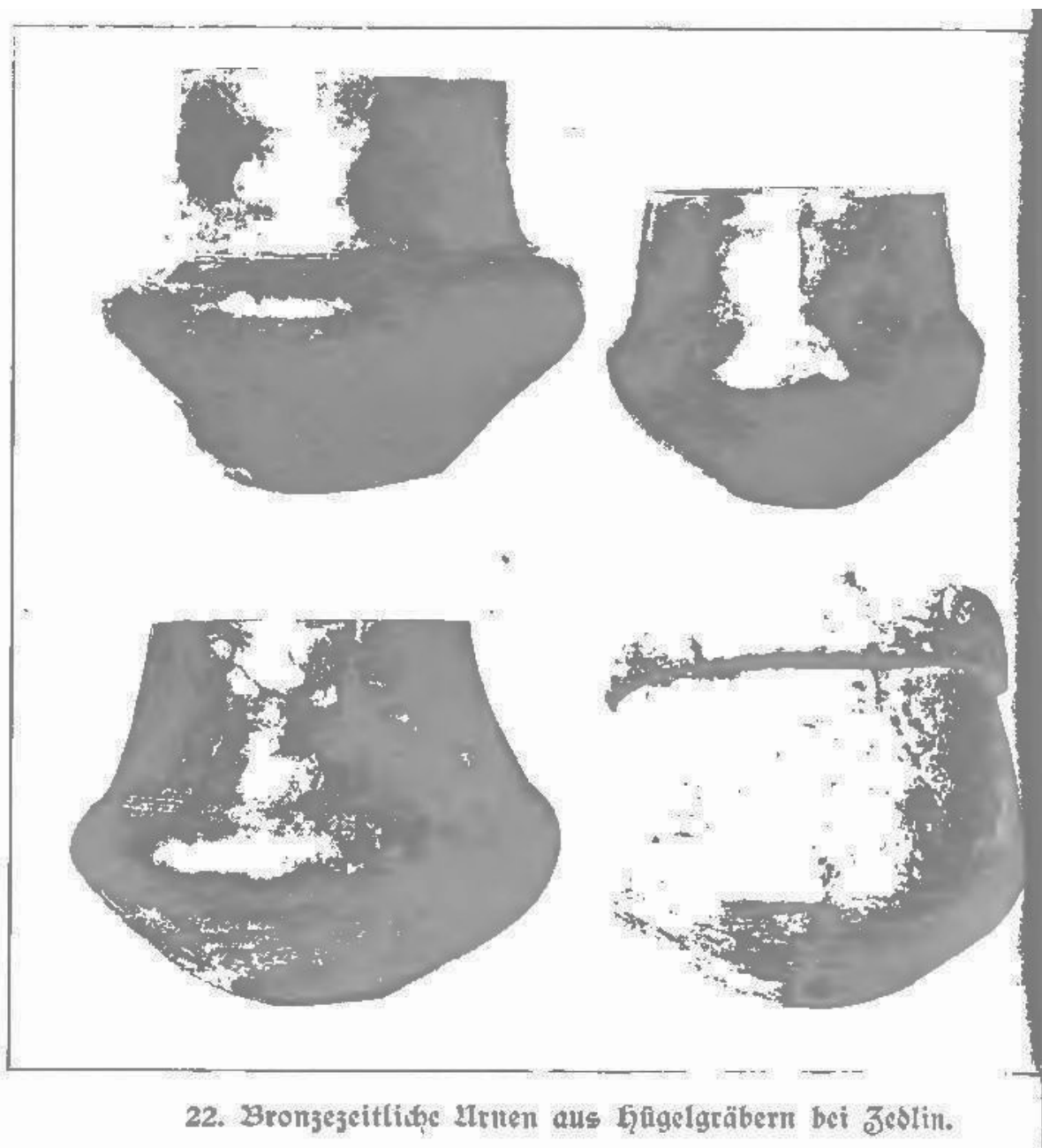
20. Schatzfund von Lübzow.

Ryc. 20. Znajdzisko skarbu z Lubuczewa.

21. Aus dem Schatzfund von Głowicz.

Ryc. 21 Ze znaleziska skarbu w Główczych.

22. Bronzezeitliche Urnen aus Hügelgräbern bei Zedlin.

Ryc. 22. Urny z epoki brązu z kurhanów w pobliżu Siodłonia.

Die Grundformen dieser Keramik erinnern in vielem an die Gefäße des Lausitzer Kulturkreises. Doch sticht unsere Bronzezeitkeramik deutlich von der Lausitzer ab: ihre Technik ist meist roher, ihr Formschatz nicht so vielseitig, und ihre Ornamentik macht nicht die reiche Entwicklung durch.

Die Gräber.

Wie in der Jungsteinzeit begegnen wir wieder einem ausgeprägten Totenkult und einer Mannigfaltigkeit der

Podstawowe formy tej ceramiki przypominają pod wieloma względami naczynia łżyckiej sfery kulturowej. Jednak nasza ceramika z epoki brązu wyraźnie różni się od tej łżyckiej, jej technika jest zwykle bardziej surowa, zakres form nie jest tak wszechstronny, a ornamentyka nie ulegała bogatemu rozwojowi.

Groby.

Podobnie jak w epoce neolitu, również w epoce brązu spotykamy się z wyraźnym kultem zmarłych i

Grabformen auch in der Bronzezeit. Neben dem einfachen Flachgrab findet sich der stattliche Hügel, neben dem Einzelgrab der Urnenfriedhof, neben der

różnorodnymi formami grobowymi. Obok prostego płytkiego grobu znajduje się okazały kopiec, obok pojedynczego grobu cmentarz urnowy, obok powszechna

23. Hügelgrab bei Reitz.

Ryc. 23. Kurhan pod Rędzikowem.

weitverbreiteten Leichenverbrennung auch die Körperbestattung. Die eindrucksvollsten Grabanlagen sind fraglos die Hügelgräber, die in großer Zahl auf den Feldmarken unseres Kreises zu finden sind.

Die Sitte, über dem Grabe ihrer Verstorbenen als Denkmal oder Schutz einen Hügel aus Erde oder Steinen zu errichten, haben viele Völker des Altertums geübt. Diese Hügel finden wir in der nordischen Landschaft Skandinaviens und in der Einsamkeit der südrussischen Steppe, in der Lüneburger Heide, an den Gestaden des Mittelmeers und in vielen andern Ländern. Die Helden Homers wurden hier zur letzten Ruhe beigesetzt ebenso die Recken der

kremacja zwłok, w tym pochówek ciał. Najokazalszym miejscem pochówku są niewątpliwie kurhany, które można znaleźć w dużych ilościach na miejscach szeroko rozmieszczonych pól naszego powiatu.

Zwyczaj wznoszenia kopca z ziemi lub kamieni nad grobem zmarłego jako pomnik lub ochrona był praktykowany przez wiele ludów starożytności. Wzgórza te można znaleźć w nordyckim krajobrazie Skandynawii i w samotności południoworosyjskiego stepu, na Wrzosowisku Lüneburskim, nad brzegiem Morza Śródziemnego i w wielu innych krajach. Spoczywali tu bohaterowie Homera, a także bohaterowie germańskiej legendy heroicznej. Wzgórza

germanischen Heldensage. Die Hügel liegen gewöhnlich an auffallenden Stellen des Geländes. Im heidnischen Altertum waren sie Stätten der Verehrung und wurden in späterer Zeit mit einem reichen

znajdują się zazwyczaj w widocznych miejscach na terenie. W pogańskiej starożytności były miejscami kultu, a w późniejszych czasach kojarzono je z bogatym wieńcem otoczonym legendami.

24. Hügelgrab (Galgenberg) bei Łebien.

Ryc. 24. Kurhan (Galgenberg) pod Łebieniem.

Kranz von Sagen umgeben. So berichtet auch die Sage über die Königsgräber bei Wollin: Ein Riesenkönig soll dort bestattet oder ein Schloss versunken sein. Man erzählt von einem vergrabenen Schatz oder munkelt, dass es an dem Berge nicht recht geheuer sei.

Ein eigenartiger Zauber liegt über diesen schlichten Grabdenkmälern, die auf das ehrwürdige Alter von drei bis vier Jahrtausenden zurückblicken können. Einfach und wuchtig ist ihr Aufbau, und doch sind sie so verschieden nach Lage und Umgebung. Bald sind sie zwischen den schlanken Stämmen des Kiefernwaldes zu finden, bald muss man sie zwischen Ginster und Dornengestrüpp suchen, bald liegen sie auf freier Höhe,

Jest również taka legenda o grobowcach królewskich w pobliżu Wolina. Podobno pochowano tam gigantycznego króla lub nawet zatopiono zamek. Mówi się o zakopanym skarbie lub plotka głosi, że góra ta nie jest zbyt straszna.

Osobliwa magia tkwi w tych prostych pomnikach nagrobnych, które pozwalają spojrzeć wstecz na sędziwy wiek trzech do czterech tysiącleci. Ich konstrukcja jest prosta i masywna, a mimo to tak bardzo różnią się lokalizacją i otoczeniem. Czasem można je znaleźć wśród smukłych pni sosnowego lasu, czasem trzeba ich szukać wśród jałowców i ciernistych krzewów, czasem leżą pod gołym niebem, a drzewa potargane

und vom Wind zerzauste Bäume grüßen von ihnen weit ins Land hinaus. Hier schmückt sie ein zitternder Birk Busch, dort krönt sie eine Gruppe dunkler Kiefern, und wieder auf einem anderen Hügel hält die gespenstige Gestalt des Wacholders einsame Totenwacht.

Die frühesten Hügelgräber unserer Landschaft reichen in die jüngere Steinzeit zurück. Für die ältere Bronzezeit sind wir über die Grabformen noch schlecht unterrichtet.

Erheblich besser ist unsere Kenntnis von den Gräbern der mittleren Bronzezeit. Über den inneren Aufbau der Grabhügel bei Wutzkow liegen Angaben vor⁴⁹. Das Gräberfeld umfasst über 100

wiatrem wskazują na nie już daleko w głąb kraju. Tu zdobi go drżący krzak brzozy, tam wieńczy go grupa ciemnych sosen, a jeszcze na innym wzgórzu upiorna postać jałowca samotnie czuwa przy zmarłych.

Najwcześniejsze kurhany w naszym krajobrazie pochodzą z młodszej epoki kamienia. Dla starszego okresu epoki brązu nadal słabo jest z informacją o formach grobów.

Znacznie lepsza jest nasza wiedza o grobach ze środkowej epoki brązu. Dostępne są informacje o wewnętrznej strukturze kurhanów w pobliżu Oskowa. Na cmentarzysku znajduje się ponad 100

25. Modell eines bronzezeitlichen Grabhügels mit Skelettgrab und Urnennachbestattungen.

Ryc. 25. Model kurhanu z epoki brązu z grobem szkieletowym i ponownym pochówkiem urny.

Hügel, die sich in eine aus größeren Geröllblöcken bestehende Gruppe und eine andere scheiden lassen, bei der vorwiegend kleinere Steine benutzt sind. Der untersuchte Hügel I war noch 1,90 m hoch und maß von Osten nach Westen 18m, von Norden nach Süden 16 m. Unter der Humusdecke folgte eine 50 bis 80 cm

Kurhanów, które można podzielić na grupę składającą się z większych głazów oraz drugą grupę, w której wykorzystuje się głównie mniejsze kamienie. Badane wzgórze I miało jeszcze 1,90 m wysokości i mierzyło 18 m licząc ze wschodu na zachód i 16 m z północy na południe. Pod warstwą próchnicy

⁴⁹ Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit. 1931, S. 65.

starke, vereinzelt mit Scherbchen und Feldsteinen durch setzte Sandschicht. Eine dann angetroffene Steinpackung ergab Knochen und Scherben. In gewisser Entfernung davon machte eine zweite Steinpackung wieder den Eindruck einer Bestattung: man fand neben sonstigen Gefäßtrümmern die Teile eines schalenförmigen Deckels. Der Kern des Hügels war eine Geröllanhäufung, die zur Peripherie hin grabenartig niedriger wurde, am Rande aber wieder wulstartig anstieg und hier einen Kranz größerer Findlinge überdeckte. Gegen die Mitte hin lag ein zerdrücktes Grab mit zwei umgestülpten Urnen. Unter dem Zentrum waren die Reste einer Kammer zu erkennen, die aber ganz inhaltslos war. Die Grundfläche des Hügels 2 hatte einen Durchmesser von etwa 8 m. Die offenbar abgerutschte Aufschüttung überlagerte am Rand wieder einen Kranz größerer Blöcke. Gleich hinter diesem stand im Westteil ein schalenförmiges Gefäßchen. Im Osten war eine kleine Kammer aus aufrecht stehenden länglichen Steinen. Darin lagen zwei zertrümmerte Gefäße, die aber keine Knochenasche enthielt; solche fand sich vielmehr außerhalb der Kammer in einem Steinwinkel.- Das ganz Gräberfeld liegt unter altem Waldbestand und ist überhaupt nur durch dessen Schutz erhalten geblieben. Hierdurch ist aber auch der Hügelbau sehr in Mitleidenschaft gezogen, und die ursprünglichen Anlagen sind überdies durch Nachbestattungen verunklart worden.

In der jüngeren Bronzezeit tritt neben dem Hügelgrab das Urnenflachgrab auf. Eine auffallende Tatsache ist die Spärlichkeit der bisher bekanntgewordenen Flachgräberfelder gegenüber der außerordentlich reichen Menge der Hügelgräber. In dem Flachgräberfeld von Neujugelow standen die Urnen in Steinpackungen. Aber auch Gräber ohne Steinschutz sind zu finden. Als Deckel nahm man einen flachen Stein oder selten eine Schale. Beigaben und Bei Gefäße sind selten.

znajdowała się warstwa piasku o grubości od 50 do 80 cm, przeplatana odłamkami i kamieniami polnymi. Znalezione wtedy stertę kamieni, w której znaleziono kości i odłamki. W pewnej odległości od niego drugi kamienny „pakunek” znów sprawiał wrażenie pochówku: wśród innych szczątków naczynia znaleziono fragmenty wieka w kształcie misy. Rdzeń wzgórza stanowiło nagromadzenie piargów, które obniżały się jak rów ku obrzeżom, ale wznosiły się ponownie na krawędzi i pokrywały pierścień większych głazów. W kierunku środka leżał zmiażdżony grób z dwiema urnami odwróconymi do góry nogami. Pod środkiem znajdowały się resztki komnaty, ale była ona całkowicie pozbawiona zawartości. Powierzchnia podstawy kopca 2 miała średnicę około 8 m. Nasyp, który widocznie się osunął, został ponownie przykryty wieńcem większych bloków na krawędzi. Tuż za nim, w zachodniej części, stało naczynie w kształcie misy. Na wschodzie znajdowała się mała komnata wykonana z pionowych podłużnych kamieni. Wewnątrz leżały dwa rozbite naczynia, w których jednak nie było popiołu kostnego; znaleziono go raczej na zewnątrz komory w kamiennym narożniku. Całe cmentarzysko leży pod starym lasem i zachowało się tylko dzięki jego ochronie. W rezultacie jednak poważnie ucierpiała również konstrukcja kopca, a pierwotne struktury zostały przesłonięte przez kolejne pochówki.

W młodszej epoce brązu płytki grób urnowy występuje obok kurhanu. Uderzającym faktem jest rzadkość płytkich cmentarzysk, które ostały się i są poznawane do tej pory, w porównaniu z niezwykle bogatą liczbą kurhanów. Na płytkim cmentarzysku w Gogolewku urny stały w kamiennych skrzyniach. Ale są też groby bez ochrony przed kamieniami. Pokrywą był płaski kamień lub, rzadziej, misa. Dodatki i naczynia w tych grobowcach należą do rzadkości.

Die Ansiedlungen.

Über die Wohnungen der Lebenden sind wir in unserem Gebiet noch nicht so gut unterrichtet wie über die Gräber der Verstorbenen, da die Siedlungen der Bronzezeit noch nicht ausgegraben sind.

Es scheinen wieder Eizelsiedlungen und Dörfer nebeneinander bestanden zu haben. Für Ortschaften von dörflichem Charakter sprechen größere Gräberfelder, für Einzelsiedlungen die Beobachtung, dass häufig an einer Stelle nur wenige Hügel= oder Flachgräber vorhanden sind.

Über den bronzezeitlichen Hausbau in der Mark Brandenburg haben Kieke Buschs umfassende Ausgrabungen an der Dorfstelle von Buch (b. Berlin) uns eingehend unterrichtet⁵⁰. Man wohnte in festen Häusern mit viereckigem Grundriss, deren Wände aus waagerechten, runden Balken mit Lehmverkleidung bestanden und durch senkrechte Pfosten gestützt waren. Erhalten haben sich davon die mit dunkler Erde gefüllten Gruben, in denen die Pfosten gestanden hatten (Pfostenlöcher), sowie hartgebrannte Lehmstücke vom Wandbewurf mit Abdrücken der Rundhölzer. Aus der Lage der Pfostenlöcher ließen sich in sehr vielen Fällen der viereckige Grundriss und die Teilung des Innenraums in einen Hauptraum und eine Vorhalle erkennen. Wir können annehmen, daß in unserm Gebiet die Verhältnisse ähnlich gelegen haben.

Von den gefundenen Siedlungsstellen unseres können wir augenblicklich noch keine der Bronzezeit zuweisen. Der Grund dafür liegt darin, daß die Gefäße, nach deren Resten das Alter der urgeschichtlichen Wohnplätze in der Regel bestimmt wird, in jener Zeit gewöhnlich zeitlich viel schwerer bestimmen als eine wendische oder mittelalterliche. Von den urgeschichtlichen Siedlungsplätzen, deren Zeitstellung unbestimmt ist, wird sicher

Osady.

Nie jesteśmy jeszcze tak dobrze poinformowani o miejscach osad znajdujących się w naszej okolicy, jak również o grobach zmarłych, ponieważ osady z epoki brązu nie zostały jeszcze w pełni odkryte.

Wydaje się, że pojedyncze osady i całe wsie znów istniały obok siebie. Większe cmentarzyska przemawiają za wsiami o charakterze wiejskim, a dla pojedynczych osad często jest tylko kilka kurhanów lub płytkich grobów posadowionych w jednym tylko miejscu.

Rozległe wykopaliska prowadzone przez Kieke Busch na terenie wsi (niedaleko Berlina) dostarczyły nam szczegółowych informacji na temat budowy domu z epoki brązu w Mark Brandenburg. Mieszkali w solidnych domach na planie kwadratu, których ściany składały się z poziomych, okrągłych belek z narzuconą glinianą okładziną i wspartych na pionowych słupach. Zachowały się doły wypełnione ciemną ziemią, zapewne są to miejsca występujących tu niegdyś słupach (otwory po słupach), a także wypalone twarde kawałki gliny z fugi ściennej z wyraźnymi odciskami okrągłych belek. Z położenia otworów po słupach w wielu przypadkach można było dostrzec pierwotny plan kwadratu oraz podział wnętrza na pomieszczenie główne i przedsionek. Możemy przypuszczać, że podobna zabudowa osad miała miejsce również w naszym rejonie.

Spośród stanowisk osadniczych i znalezionych naczyń w naszym powiecie nie możemy jeszcze przypisać żadnemu z naczyń pochodzenia z epoki brązu. Powodem tego jest fakt, że naczynia, na podstawie których zwykle określa się wiek prehistorycznych siedzib. Jest zwykle znacznie trudniejsze określenie czasu powstania (użytkowania) naczyń niż pochodzenie naczyń wendyjskich czy w ogóle średniowiecznych. Ze starych osad, których data powstania jest

⁵⁰ R. Kiekebusch, Die Ausgrabung des bronzezeitlichen Dorfes Buch bei Berlin. 1923. Nachbildung des Dorfes im Prov. Museum Stettin.

ein großer Teil aus der Bronzezeit stammen.

Landschaft und Klima.

Das trockenwarme Klima, das in der Jungsteinzeit eingesetzt hatte, dauerte im 2. Jahrtausend in Nord- und Mitteleuropa an und erreichte gegen Ende der Bronzezeit seinen Höhepunkt. Auch in unserm Kreise blieb es bestehen und hatte zur Folge, daß die offene, waldfreie Landschaft weiterhin erhalten wurde, in den Menschen. Genügend Raum für ihre Siedlungen, ihre Ücker und Wiesen fanden. Ein Blick auf die Karte der bronzezeitlichen Funde bestätigt uns dies. Sie überziehen fast das ganze Land in einer Art, wie es eben nur in einer offenen Landschaft möglich ist.

Die kräftige Entwicklung der bronzezeitlichen Bevölkerung es reichte einen bis dahin unbekannten Höhepunkt der Lebensführung da günstige landschaftliche und klimatische Verhältnisse vorhanden waren⁵¹.

Stammeskunde.

Die Bewohner gehörten dem nordischen Volk der Bronzezeit an dessen Wohnsitze an der Ausdehnung des nordischen Kulturkreises zu erkennen ist⁵². Irgendwelche Tatsachen, die vermuten ließen, dass etwa zu Beginn der Bronzezeit ein Wechsel der Kultur eingetreten sei, sind nicht vorhanden. Auch wenn einzelne Bronzegeräte und= waffen nur in Ostdeutschland vorkommen⁵³, so gehört doch unser Kreis in Periode I kulturell zum nordischen Kulturkreis, der Skandinavien und Norddeutschland umfasst⁵⁴. Das spricht dafür, daß hier in der frühen Bronzezeit dieselbe nordisch= germanische Bevölkerung ansässig war, die, wie wir sahen, usergebiet in der jüngeren Steinzeit besiedelt hatte. Aber die sehr spärlichen Funde aus diesem Zeitabschnitt, deren

niepewna, duża część naczyń z pewnością pochodziła z epoki brązu.

Krajobraz i klimat.

Ciepły, suchy klimat, który rozpoczął się w epoce neolitu, trwał w drugim tysiącleciu w Europie Północnej i Środkowej i osiągnął swój szczyt pod koniec epoki brązu. Utrzymywało się tak również w naszym powiecie i miało to skutek, że krajobraz otwarty, wolny od lasów nadal się zachował umożliwiając ludzkie osadnictwo. Ludzie znaleźli wystarczająco dużo miejsca na swoje osady, swoje łąki i pola. Potwierdza to rzut oka na mapę znalezisk z epoki brązu. Pokrywają te znaleziska prawie cały powiat w sposób, który jest możliwy tylko w otwartym krajobrazie.

Intensywny rozwój kultury ludności epoki brązu niewątpliwie oznaczał, że osiągnięto nieznany dotąd szczyt poziomu życia, gdyż dostępne były sprzyjające warunki krajobrazowe i klimatyczne.

Wiedza plemienna.

Mieszkańcy epoki brązu należeli do ludu nordyckiego, którego rezydencje można rozpoznać po rozległości kultury nordyckiej. Nie ma informacji, która sugerowałaby, że zmiana kultury nastąpiła na początku epoki brązu. Nawet jeśli pojedyncze narzędzia z brązu i jak również broń występują tylko w Niemczech Wschodnich, nasz powiat w okresie I należy kulturowo do nordyckiego obszaru kulturowego, który obejmuje Skandynawię i północne Niemcy. Sugeruje taką właśnie sytuację, że we wczesnej epoce brązu osiedlała się tu ta sama nordycka, germańska, populacja, która jak już to widzieliśmy, gdzie napływowa ludność osiedlała się na tym obszarze co w młodszej epoce kamienia. Jakkolwiek bardzo nieliczne znaleziska z pierwszego okresu epoki

⁵¹ Von Bülow, Erdgeschichte und Landschaftsgestaltung im Kreis Stolp in Pommern. S. 181.

⁵² Kossina, Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit.

⁵³ Kossina, Ztschr. f. Ethnologie 1902.

⁵⁴ Montelius, Die Chronologie der älteren Bronzezeit. 1900.

geringe Zahl besonders auffällt, ist beim Vergleich mit der reichen Hinterlassenschaft der steinzeitlichen Bewohner, lässt auf eine Abnahme der Bevölkerung schließen, die wohl nur reiche Siedler, die sich bei uns niedergelassen hatten, nach gewisser Zeit weitergewandert sind. Dies musste, da inzwischen die Nachschübe aufhörten, das Land allmählich wieder entblößen. So wird die geringe Besiedlung in Periode I und die fast vollkommene Leere in den beiden folgenden Perioden erklärlich.

In der jüngeren Bronzezeit macht sich wieder ein starkes Zunehmen der Bevölkerung bemerkbar. Die Herkunft dieser neuen Besiedelung dem eigentlichen germanischen Heimatgebiete westlich der Oder, deren Vorrücken nach Osten zu im Laufe der Bronzezeit deutlich zu verfolgen ist, ferner die Tatsache, dass die Schatz- und Depotfunde die typischen Kennzeichen der Formen des nordischen Kulturkreises aufweisen, lassen es als ganz sicher erscheinen, daß die Bevölkerung eine germanische gewesen ist, die nun auch, wie sich weiterhin ergeben wird, germanisch blieb bis zum Beginn der slawischen Zeit. Die großen Grabanlagen (etwa die Königsgräber bei Wollin) lassen auf eine stärkere soziale Gliederung und umfassendere politische Organisation schließen.

Wirtschaft und Technik.

Zwischen der Bronzezeit und der jüngeren Steinzeit ist in der Wirtschaftsweise kein Unterschied zu spüren. Ackerbau und Viehzucht, Jagt und Fischfang blieben die Haupterwerbsquellen und werden in ähnlicher Weise wie früher betrieben sein. Diese bäuerische Tätigkeit wurde in der Bronzezeit zur vorherrschenden Wirtschaftsform unseres Kreises und ist es der Landeigentümlichkeit entsprechend durch alle Jahrhunderte hindurch bis auf den heutigen Tag geblieben. Die bronzezeitlichen Germanen bauten Weizen, Gerste, Hirse und Hafer an, spannten das Rind vor den Pflug,

bräzu, których niewielka liczba jest szczególnie uderzająca w porównaniu z rzeczywistą spuścizną mieszkańców epoki kamienia, sugerują spadek populacji, nastąpił prawdopodobnie przełom w emigracji, którą prawdopodobnie stanowili po pewnym czasie stanowili tylko bogaci osadnicy, którzy zdecydowali się na osiedlenie w naszym powiecie. Migracja w międzyczasie ustała uzupełnianie, musiało to stopniowo zwalniać ziemię. Co tłumaczy niską populację w okresie I i prawie całkowitą pustkę w kolejnych dwóch okresach.

W młodszej epoce brązu ponownie zauważalny jest silny wzrost populacji. Pochodzenie tej nowej ludności zasiedleńczej w rzeczywistych ojczyznach germańskich na zachód od Odry, których pochod w kierunku na wschód w czasie epoki brązu można było wyraźnie prześledzić. Ponadto fakt, że są tu odnajdywane znaleziska w postaci skarbów i znaleziska depozytowe wykazują typowe cechy form nordyckiego obszaru kulturowego. Sprawiają te znaleziska, że wydaje się całkiem pewne, jakoby ludność była germańska, która jest obecnie, również jak się okaże, język germański pozostał aż do początku okresu słowiańskiego. Duże grobowce (takie jak grobowce królewskie w Wolinie) sugerują silniejszą strukturę społeczną i bardziej wszechstronną organizację polityczną.

Gospodarka i technologia.

Nie ma różnicy między epoką brązu a młodszą epoką kamienia pod względem poziomu rolnictwa. Rolnictwo i hodowla zwierząt, łowiectwo i rybołówstwo pozostały głównymi źródłami dochodu i nadal były prowadzone w podobny sposób jak dotychczas jeszcze w neolicie. W epoce brązu ta działalność rolnicza stała się dominującą formą gospodarki w naszym powiecie i, jest to zgodnie ze specyfiką możliwości ziemi, pozostawała taka przez wieki aż do dnia dzisiejszego. Plemiona germańskie epoki brązu uprawiały pszenicę, jęczmień, proso i owies, zaprzęgały bydło do pług, używały konia

benutzten das Pferd zum Reiten und Fahren und hielten außerdem Schweine, Schafe und Ziegen als Haustiere. Der Hund war schon längst ein sündiger Begleiter des Menschen. Jagd und Fischfang, Waffenübung und Kampf waren wie zu allen Zeiten, die Hauptbeschäftigung der Männer. Sie befuhren außerdem die See in großen Booten, die nach den Felsenzeichnungen Schwedens zu urteilen im Bau den späteren Wikingerbooten ähnlich waren, aber noch keine Segel führten. Spinnen, Weben, Herstellung der Kleidung aus Fellen und Wollstoffen, seltener Leinen, wahrscheinlich auch die Anfertigung von Wollstoffen, seltener Leinen, wahrscheinlich auch die Anfertigung von Tongefäßen lag den Frauen ob, denen wohl auch der Hauptanteil der Arbeit auf dem Felde zufiel. Die Ackerbaugeräte bestanden zum größten Teil nicht aus Metall und sind deshalb auch nicht erhalten. Nur die Sichel wurde aus Bronze gegossen. Sie überrascht durch ihre geringen Ausmaße⁵⁵.

Gegenüber der Steinzeit ist in der Technik ein ganz erheblicher Fortschritt zu verzeichnen. Die Kunst der Steinbearbeitung verlernte man nicht, man webte und spann, man verarbeitete das Holz und den Knochen, ebenso wie die Vorfahren der Steinzeit. Daneben tritt aber die Herstellung von Metallgeräten und damit eine neue Welt von Formen.

Die meisten Bronzegegenstände wurden durch Guss hergestellt, wobei verschiedene Verfahren in Anwendung kamen, der Guss in offener, in geschlossener und verlорener Form. In der beiden ersten Fällen benutzte man eine Gussform, welche gewöhnlich aus Stein, seltener aus Bronze bestand. Beim Guss in verlорener Form stellte man zunächst ein Wachsmodełł von dem gewünschten Gegenstand her, umgab ihn mit einem Tonmantel, in dem man eine kleine Öffnung ließ, und hielt das Ganze über das Feuer, so dass der Tonmantel hartgebrannt wurde und das schmelzende Wachs auslaufen konnte. In den entstandenen Hohlraum goss man die

do jazdy konnej i jako zwierzę pociągowe, a także hodowały świnie, owce i kozy jako zwierzęta domowe. Pies od dawna był już wiernym towarzyszem człowieka. Polowanie i rybołówstwo, ćwiczenia w posługiwaniu się bronią i walka były, jak zawsze, głównym zajęciem mężczyzn. Żeglowali także po morzu w dużych łodziach, które, sądząc po szwedzkich rytach naskalnych, były podobne w budowie do późniejszych łodzi wikingów, ale nie nosiły jeszcze żagli. Przędzenie, tkanie, wyrabianie odzieży ze skór i tkanin wełnianych, rzadziej lnianych, zapewne także wyrób tkanin wełnianych, rzadziej lnianych, zapewne także wyrób naczyń glinianych, należały do obowiązków kobiet, które zapewne również miały do wykonywania główną część prac w polu. W większości narzędzia rolnicze nie były wykonane z metalu i dlatego nie zachowały się. Jedynie sierp został odlany z brązu. Zaskakuje jest w tym narzędziu to, że charakteryzuje się niewielkimi wymiarami.

W porównaniu z epoką kamienia łupanego nastąpił znaczny postęp technologiczny. Ludzie nie zapomnieli o sztuce obróbki kamienia, tkali i przędli, obrabiali drewno i kości, tak jak przodkowie epoki kamienia. Do tego dochodzi jednak produkcja narzędzi metalowych, a wraz z nią nowy świat nowych form.

Większość przedmiotów z brązu powstała metodą odlewania, przy użyciu różnych zastosowania różnych procesów odlewniczych, odlewania w formie otwartej, zamkniętej i utraconego wosku. W dwóch pierwszych przypadkach stosowano formę, którą wykonywano najczęściej z kamienia, rzadziej z brązu. W przypadku odlewania w formie utraconego wosku najpierw wykonywano woskowy model pożądanego przedmiotu, otoczony glinianym płaszczem, w którym pozostawiano niewielki otwór, a całość trzymano nad ogniem, aby płaszcz gliniany był mocno wypalony i topniejący wosk mógł wypłynąć z całej zajmowanej przestrzeni. Płynny brąz wlewano do

⁵⁵ Fund Dammen.

flüssige Bronze und zerschlug den Tonmantel, wenn sie erkaltet war. Die feineren Verzierungen wurden mit einer Bronzepunze eingeschlagen, die stärkeren mitgegossen. Dass aus dem Stadt- und Landkreise Stolp noch keine bronzezeitlichen Gussformen bekannt sind, wird auf einen Zufall zurückzuführen sein. Aus andern Gegenden liegen sie vor, so dass die Selbständigkeit des nordischen Bronzehandwerks außer Frage steht. Zwar sind nachweislich auch gewisse Bronzewaren eingeführt worden, die Hauptmasse derselben ist aber im Lande selber hergestellt worden. Da das Rohmaterial durch den Tauschhandel bezogen werden musste, eröffneten sich weitreichende Handelsbeziehungen.

Rückbild.

Noch bis vor kurzem war man gewohnt, sogar in den Germanen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte ein rohes Naturvolk ohne Kultur und Gesittung zu sehen. Dann ließen die bronzezeitlichen Funde plötzlich das Bild einer eigenartigen Kultur wiedererstehen, welche tausend Jahre vor Christi Geburt in unserer Heimat geblüht hat. Diese Entdeckung der nordischen Bronzezeitkultur, die erst vor wenigen Jahrzehnten erfolgt ist, bedeutete eine große Überraschung. Die vielen Funde legen für das vergessene Leben Zeugnis ab; allein aus dem eng begrenzten Gebiet unseres Kreises ist schon eine sehr stattliche Anzahl zu nennen.

Länger als ein Jahrtausend hat das Kulturleben der Bronzezeit geblüht. Es war eine lange Zeit, in der das nordisch-germanische Volk sich zu jener ausgeprägten Eigenart entwickeln konnte, mit der es Jahrhunderte später in das Licht der Geschichte eintreten sollte.

powstałej wnęki, a gliniany płaszcz rozbijano po ostygnięciu metalu. Na drobniejszych dekoracjach wyryto wygrawerowany znak probierczy z brązu, odlewano także te większe modele. Fakt, że nie są jeszcze znane żadne formy z epoki brązu z miasta i powiatu słupskiego, jest prawdopodobnie dziełem przypadku. Są one dostępne w innych regionach, dzięki czemu niezależność nordyckiego rzemiosła z brązu jest niekwestionowana. Prawdą jest, że niektóre wyroby z brązu zostały sprowadzone z poza obszaru powiatu słupskiego, ale większość z nich została wyprodukowana w samym naszym powiecie. Ponieważ surowiec musiał być pozyskiwany w drodze barteru, otworzyły się bowiem dalekosiężne stosunki handlowe.

Spojrzenie wstecz.

Do niedawna nawet ludy germańskie w pierwszych wiekach po Chrystusie były postrzegane jako prymitywne, prymitywny lud bez kultury i manier. Nagle w epoce brązu odradza się obraz osobliwej kultury, która rozkwitła w naszej ojczyźnie tysiąc lat przed narodzeniem Chrystusa. Odkrycie i rozpoznawanie nordyckiej kultury epoki brązu, które miało miejsce zaledwie kilkadziesiąt lat temu, było dużym zaskoczeniem. Liczne znaleziska świadczą o zapomnianym już życiu. Z samego tylko wąsko określonego obszaru naszego powiatu można wymienić znaczną liczbę takich znalezisk wiele mówiących o kulturze.

Przez ponad tysiąc lat kwitło tu życie kulturalne epoki brązu. Był to długi okres, w którym ludy nordycko-germańskie były w stanie rozwinąć się w tę wyraźną osobliwość, którą cywilizacje miały wydobyć na światło dzienne wieki później.

Die Germanen der Eisenzeit

(Etwa 800 v. Chr. bis 400 n. Chr.)

Im Anschluss an die Zeiteinteilung von Montelius ist die frühe Eisenzeit des Nordischen Kreises ehemals meist als jüngste Bronzezeit bezeichnet worden. Montelius reiht sie als Periode VI an die fünf eigentlichen Bronzezeitperioden an. Da aber als Schluss Abschnitt der Bronzezeit, also der Zeit, in der es nur Bronze gab, eigentlich die V. Bronzezeitperiode zu gelten hat, ist der Ausdruck „jüngste Bronzezeit“ nur eindeutig, wenn er auf Periode V beschränkt bleibt.

Das erste Eisen kam schon um das Jahr 1000 v. Chr. in den Nordischen Kreis und wurde um 800 v. Chr. bei uns erst in geringem Umfange verarbeitet. Zunächst wird es nur zu Schmuckgegenständen verwendet. Waffen und Geräte werden nach wie vor hauptsächlich aus Bronze hergestellt; erst zu Beginn der Spätlatenezeit vollzog sich in dieser Hinsicht eine durchgreifende Änderung. Das Bronzeschwert wird durch das Eisenschwert ersetzt. An Stelle des bronzenen Tüllen Beils tritt das eiserne⁵⁶.

Die bei uns in der frühen Eisenzeit herrschende Kultur ist gekennzeichnet durch die Steinkistengräber und durch die sogenannte Gesichtsurnenkeramik.

Die Funde der Frühen Eisenzeit.

Die Gräber der frühen Eisenzeit sind verhältnismäßig arm an Beigaben. So sind uns fast keine Waffen aus dieser Zeit bekannt. Es ist möglich, dass das Bronzeschwert aus Holz Käthen schon in die frühe Eisenzeit gehört. Ein häufiges Gerät dieser Zeit sind kleine Pinzetten mit verbreiterten Backen, die durch einen ringartigen Schieber fest zusammengedrückt werden können; sie haben sehr wahrscheinlich,

Germanie epoki żelaza

(Ok. 800 p.n.e. do 400 n.e.)

Zgodnie z chronologią Monteliusa, wczesna epoka żelaza dla ludności nordyckiej została określona jako młodsza epoka brązu. Montelius umieszcza go jako okres VI dodany do pięciu okresów epoki brązu. Ponieważ jednak końcowy okres epoki brązu, tj. okres, w którym dopiero z metali istniał tu na tym terenie tylko brąz, jest w rzeczywistości okresem piątej epoki brązu, wyrażenie "młodsza epoka brązu" jest jednoznaczne tylko wtedy, gdy ogranicza się do okresu V.

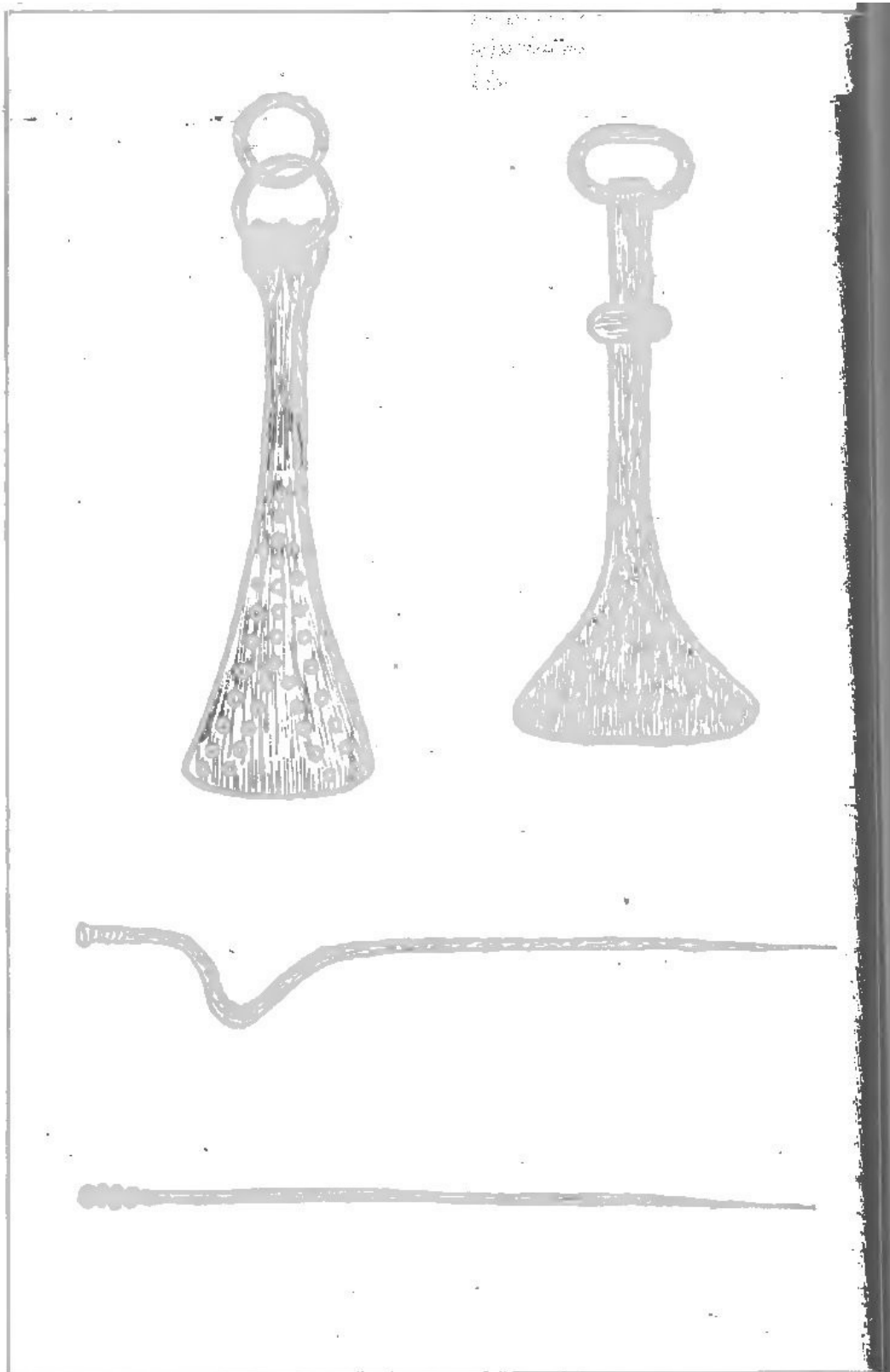
Pierwsze żelazo dotarło do ziemi z ludnością nordycką około roku 1000 p.n.e. i zostawało przetwarzane tylko w niewielkim stopniu około 800 roku p.n.e. Początkowo metal jest używany tylko do biżuterii. Broń i narzędzia są nadal wykonane głównie z brązu. Dopiero na początku okresu późnego lateńskiego nastąpiła radykalna zmiana w tym zakresie. Brązowy Miecz zostaje zastąpiony Żelaznym Mieczem. Siekiera z brązowej wylewki zostaje zastąpiona żelazkiem.

Kultura, która panowała w naszym regionie we wczesnej epoce żelaza, charakteryzuje się kamiennymi grobami skrzynkowymi i tzw. ceramiką urnową.

Znaleziska z wczesnej epoki żelaza.

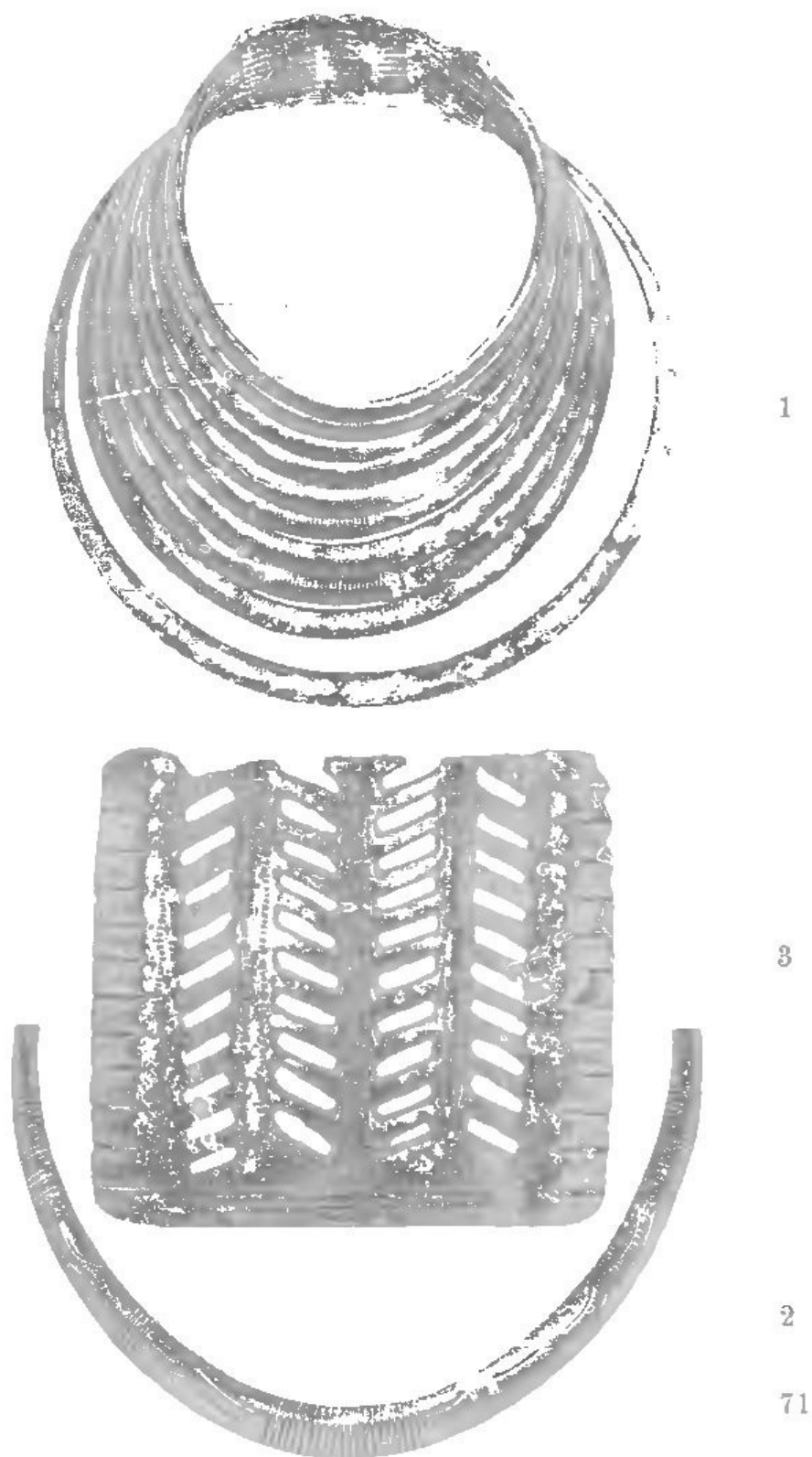
Groby z wczesnej epoki żelaza są stosunkowo ubogie w przedmioty grobowe. Nie znamy więc prawie żadnej broni z tego okresu. Możliwe, że miecz z Käthen pochodzi z wczesnej epoki żelaza. Powszechnym przyrządem użytku osobistego tego okresu są małe pęsety z poszerzonymi szczękami, które można mocno ścisnąć za pomocą suwaka przypominającego pierścień. Najprawdopodobniej podobnie jak ich

⁵⁶ Bonkow.

26. 1. Bronzepinzette aus Kleingansfen, 2. Eisenpinzette aus Bandsechow, 3. Schwanenhalsnadel aus Daber, 4. Bronzenadel aus Nippoglense.

Ryc. 26. 1. Pęseta z brązu z Gałąźni Małej, 2. Pęseta żelazna z Bandsechow, 3. Igła typu łabędzia szyja z Dobra (gm. Dębica Kaszubska), 4. Igła z brązu z Będziechowa.

27. Ringhalskragen von Wobesde.

1. Der ganze Ringhalskragen, 2. Teil eines Ringes mit Ornament,
3. Schließplatte.

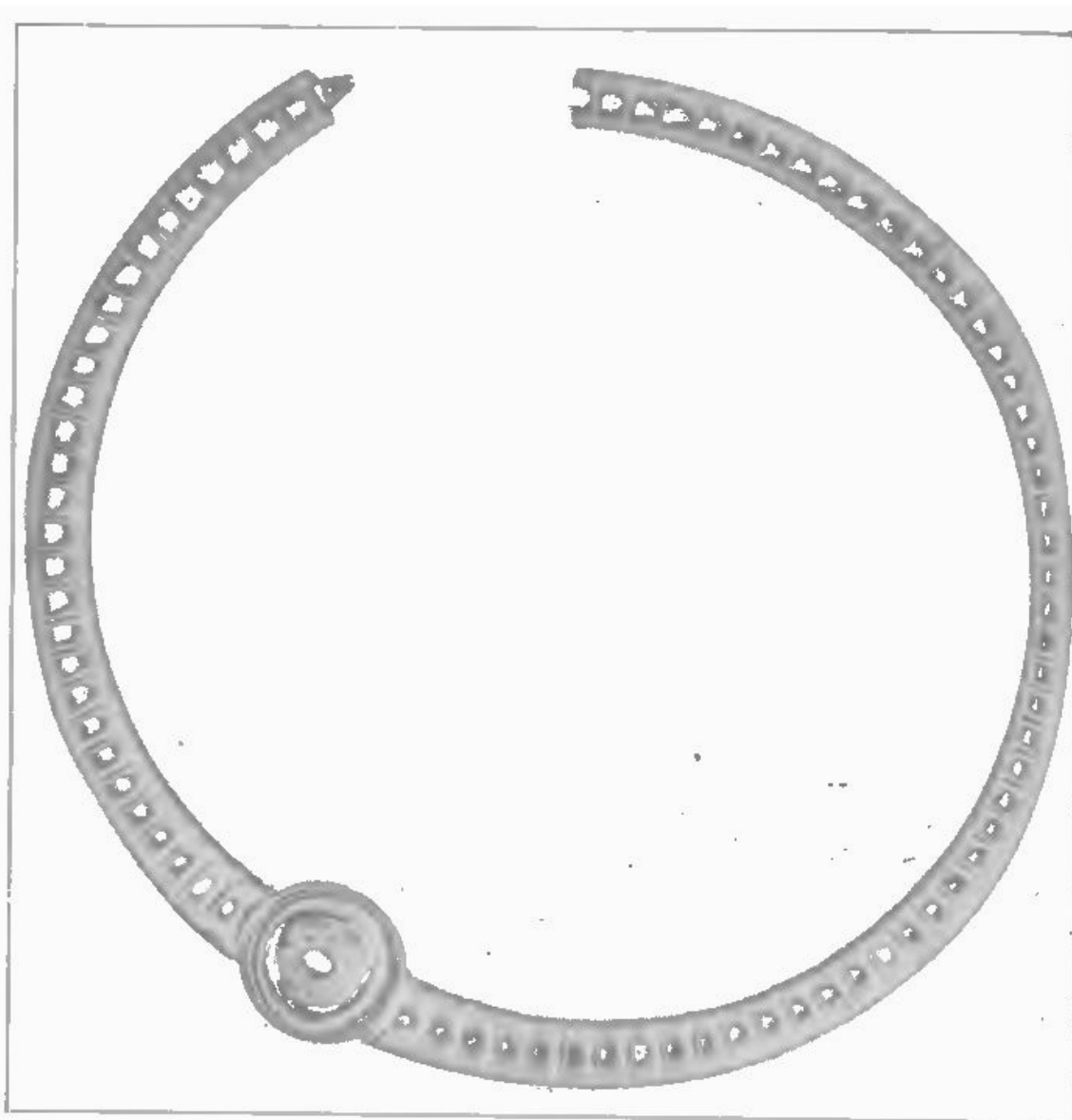
Ryc. 27. Pierścieniowy kołnierz na szyję z Objazdy. 1. Cały kołnierz na szyję, 2. Część pierścienia z ornamentem, 3. Płytką zaczepowa.

wie ihre bronzezeitlichen schieberlosen Vorgänger, die auch in der frühen Eisenzeit noch vorkommen, als Bartzangen gedient. Sonst wissen wir von den Geräten dieser Zeit aus unserem Gebiet nur wenig.

Ein beliebtes, prächtiges Zierstück bildete der Ringhalskragen, ein Halsschmuck aus verzierten Ringen verschiedener Anzahl, die hinten durch eine Schließplatte zusammengehalten wurden⁵⁷.

„beźslizgowi” poprzednicy z epoki brązu, szczypce nadal występują we wczesnej epoce żelaza, służyły jako szczypce do pielęgnacji brody. Poza tym bardzo mało wiemy o urządzeniach z tego okresu pochodzących z naszego terenu.

Popularną, okazałą ozdobą był kołnierz obrączkowy na szyję, naszyjnik ten wykonany był ze zdobionych pierścieni o różnych wielkościach, które były spięte z tyłu blaszką zaciskową zamka.

28. Scharnierhalsring von Krussen.

Ryc. 28. Naszyjnik z Kruszyny.

Die einfachen massiven Arm- und

Proste, pełne pierścienie na ramię i szyję

⁵⁷ Wobesde.

Halsringe sind jetzt nicht mehr rund im Querschnitt, sondern kantig⁵⁸. Als Armschmuck fanden massive, beträchtliches Gewicht aufweisende Ringe Verwendung, die zu einer einfachen Spirale gewunden sind, außerdem bandförmige Armspiralen mit Spiralen aus Doppeldraht mit verzierter Öse oder Endschleife und zusammengedrehten Enden, wie sie schon im Schluss Abschnitt der Bronzezeit gebräuchlich waren⁵⁹. Die Form solcher Schleifenringe haben zuweilen auch die Fingerringe. Etwas Neues und gleichzeitig recht Sonderbares sind große Hohlringe, auch Hohlwulste genannt, protzige Schmuckstücke, die gleichzeitig als Klang-Instrumente gedient haben mögen⁶⁰. Auch waren Ohrgehänge damals sehr beliebt. So wurden bronzene oder eiserne Ohrringe, an denen blaue Glasperlen und Bernsteinperlen aufgereiht sind, Bronzekettchen oder Ringe mit Klapperblechen oder sonstigen Anhänger am Ohr getragen⁶¹. Zum Zusammenhalten des Gewandes dienten bronzene oder eiserne Nadeln, die am Halse S-förmige Biegung aufweisen und daher Schwanenhalsnadeln genannt werden⁶². Sie sind für die frühe Eisenzeit ebenso kennzeichnend wie Nadeln mit einer Kopfscheibe, die aus einer Drahtspirale besteht (Spiralkopfnadel). Dazu kommen noch eiserne Scheibennadeln mit Bronzeblechbeschlag⁶³.

Die Gräber.

Das Steinkistengrab, das oberirdisch nicht gekennzeichnet ist, ist die vorherrschende Grab Form. Doch ist aus andern Gegenden bekannt, dass man hier und da auch einen Hügel darüber aufgeworfen hat.

Die Steinkisten sind gewöhnlich aus Platten von rötlichem oder braunrotem Sandstein zusammengesetzt,

nie są już okrągłe, ale kanciaste. Używano masywnych, znacznych o dużym ciężarze pierścieni, które były nawinięte w prostą spiralę, a także spirale zakładane na ramiona w kształcie wstęgi ze spiralami wykonanymi z podwójnego drutu z ozdobnym oczkiem lub pętelką końcową i skręconymi końcami, co miało miejsce zastosowania już powszechnie w końcowym okresie epoki brązu. Kształt takich pierścieni pętelkowych czasami znajduje się również w pierścieniach na palce. Czymś nowym, a jednocześnie dość dziwnym, są duże puste pierścienie, zwane także pustymi koralikami, ostentacyjne elementy biżuterii, które mogły jednocześnie służyć jako prymitywne instrumenty dźwiękowe. Dużą popularnością cieszyły się także wówczas różne kolczyki. Noszono więc kolczyki z brązu lub żelaza z nawleczonymi na nie niebieskimi szklanymi paciorkami i bursztynowymi paciorkami, brązowe łańcuszki lub pierścionki z grzechotkami lub innymi wisiorami na ucho. Do przytrzymania ubrania używano szpilek z brązu lub żelaza, które mają wygięcie w kształcie litery S na szyi i dlatego nazywane są szpilkami na gęsiej szyi. Są one tak samo charakterystyczne dla wczesnej epoki żelaza, jak igły z tarczą głowy składającą się z drucianej spirali (igła ze spiralą). Ponadto istnieją żelazne igły tarczowe z łącznikami z brązu.

Groby.

Dominującą formą grobową był wówczas kamienny grobowiec skrzyniowy, który nie był specjalnie oznaczony nad ziemią. Ale wiadomo z innych okolic, że tu i ówdzie wzniesiono nad nim kurhan.

Kamienne skrzynie składają się zwykle z płyt z czerwonego lub brązowo- czerwonego piaskowca, które

⁵⁸ Kottow, Sorchow.

⁵⁹ Arnshagen, Stolp.

⁶⁰ Krussen.

⁶¹ Rakitt, Stolp, Schierwens.

⁶² Stolp, Schojow, Bandsechow usw.

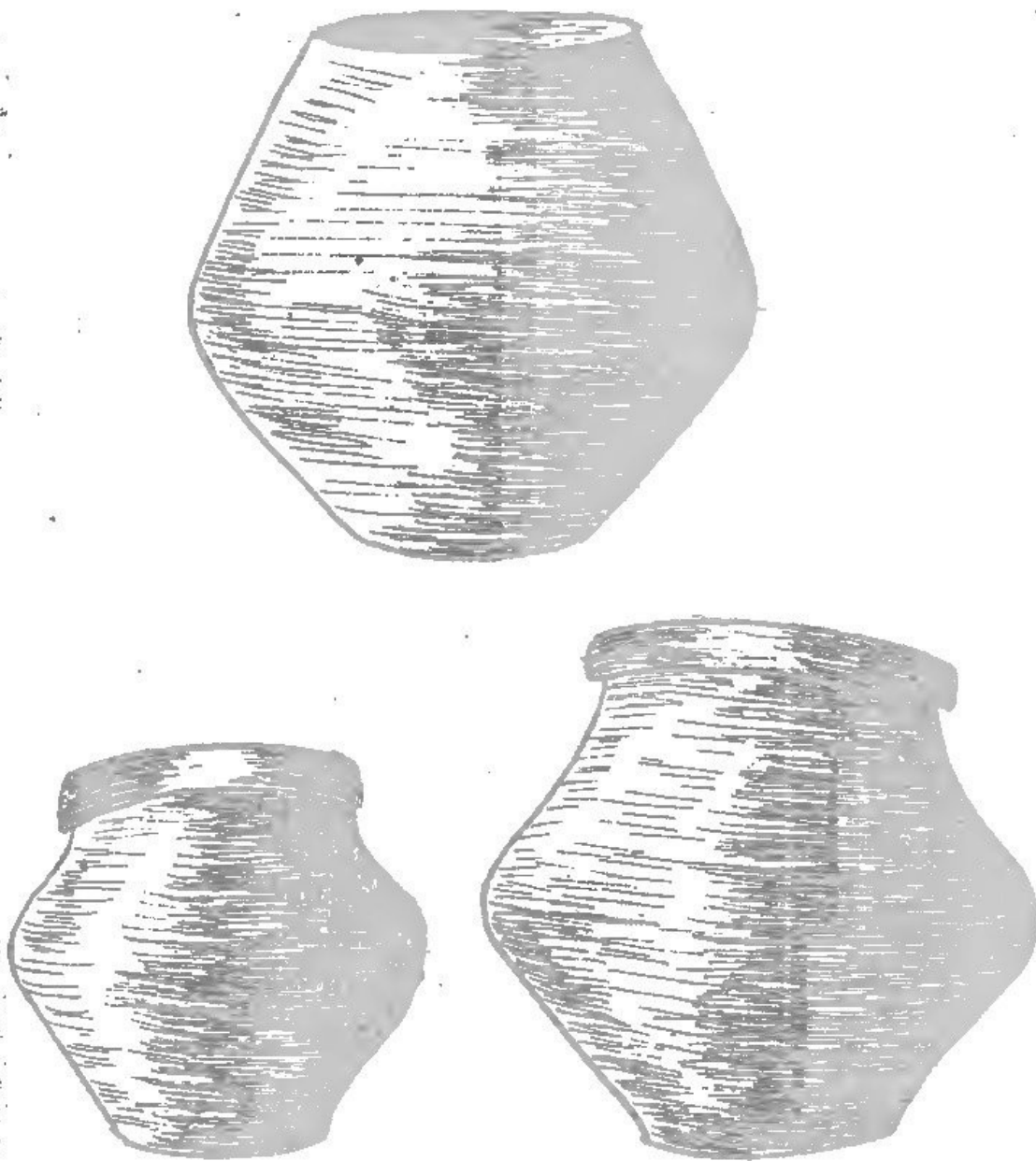
⁶³ Beckel, Wahnwitz.

die man künstlich von größeren Blöcken abgespalten hat. Seltener sind flache Stücke aus anderen Gestein (Gneis, Kalkstein u. dgl.) zum Aufbau der Kisten verwendet. Die Größe der Steinkisten wechselt mit der Zahl der darin enthaltenen Urnen; eine Länge von 1-1½ m bei 40-80 cm Breite und 40-80 cm Tiefe – alles im Innern der Kiste gemessen – dürfte etwa der häufigsten Durchschnittsgröße entsprechen.

zostały sztucznie oddzielone od większych bloków. Rzadziej do budowy skrzyń używa się płaskich kawałków innej skały (gnejsu, wapienia itp.). Wielkość kamiennych skrzyń różni się w zależności od liczby urn, które zawierają; Długość 1-1,5 m przy szerokości 40-80 cm i głębokości 40-80 cm – wszystko mierzone wewnątrz skrzyni – podane wielkości odpowiadają mniej więcej najczęstszym średnim rozmiarom.

Ryc. 29. Otwarty kamienny grób skrzyniowy w Płaszewie.

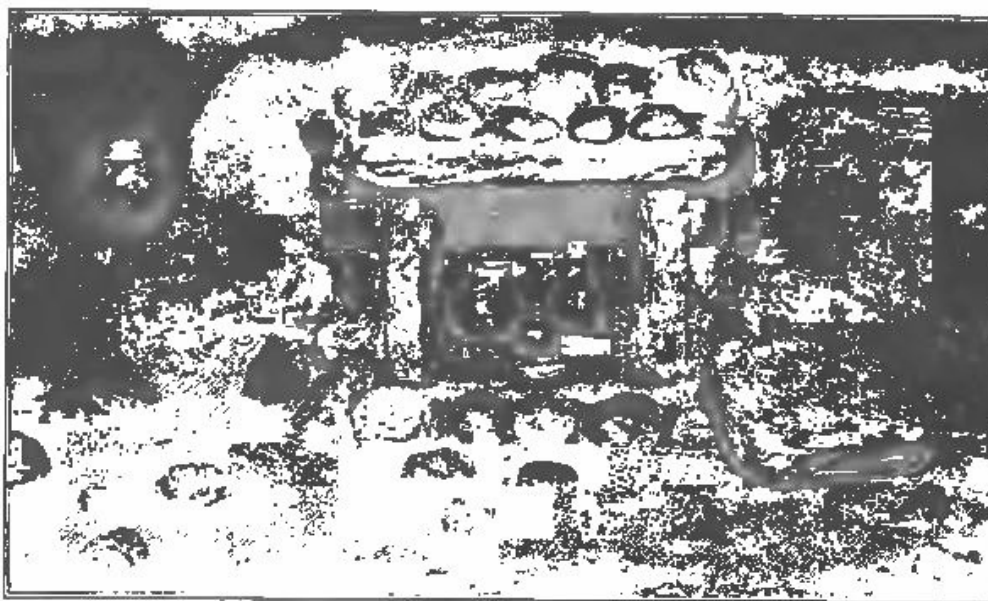

30. Urnen vom Gräberfeld Waldkäse bei Stolp.

Ryc. 30 Urny z cmentarzyska w Zalesiczki koło Słupska.

Zuweilen bestehen Wandungen und Decke aus doppelter oder dreifacher Lage von Steinplatten. Manchmal ist eine ganze Seitenwand, sicherlich aus Mangel an Steinplatten, nur aus Kopfsteinen gebildet⁶⁴. Auch Mahlsteine sind hier und da zum Aufbau der Kisten verwendet worden⁶⁵. Die eigentliche Steinkiste ist gewöhnlich oben und an den Seiten von einer dichten Packung aus Kopfsteinen umgeben.

Czasami ściany i sufit składają się z podwójnych lub potrójnych warstw kamiennych płyt. Niekiedy cała ściana boczna, na pewno z powodu braku kamiennych płyt, utworzona jest tylko z kostki brukowej. Kamienie młyńskie były również używane tu i ówdzie do budowy skrzyń. Właściwa kamienna skrzynia jest zwykle otoczona gęstą paczką kostki brukowej u góry i po bokach.

31. Modell eines ostgermanischen Steinfistengrabes.

Ryc. 31. Model wschodniogermańskiego kamiennego grobu skrzynkowego.

Fast alle in den Steinkisten enthaltenen Urnen sind Grabgefäße. Beigefäße sind in den Steinkistengräbern verhältnismäßig selten; meist sind es kleine, tassenartige Gefäße. Die Urnen sind zum größten Teil mit den weißgebrannten Knochenresten ohne Beimengung von Asche und Knochenstückchen angefüllt. Auch wurden vereinzelt die Knochenreste nach den einzelnen Körperteilen geschichtet, Schädelknochen oben. Man hat also nach der Verbrennung die Knochenreste sorgsam gesammelt und wahrscheinlich noch gereinigt. Zwischen den Knochenresten liegen die wenigen Beigaben.

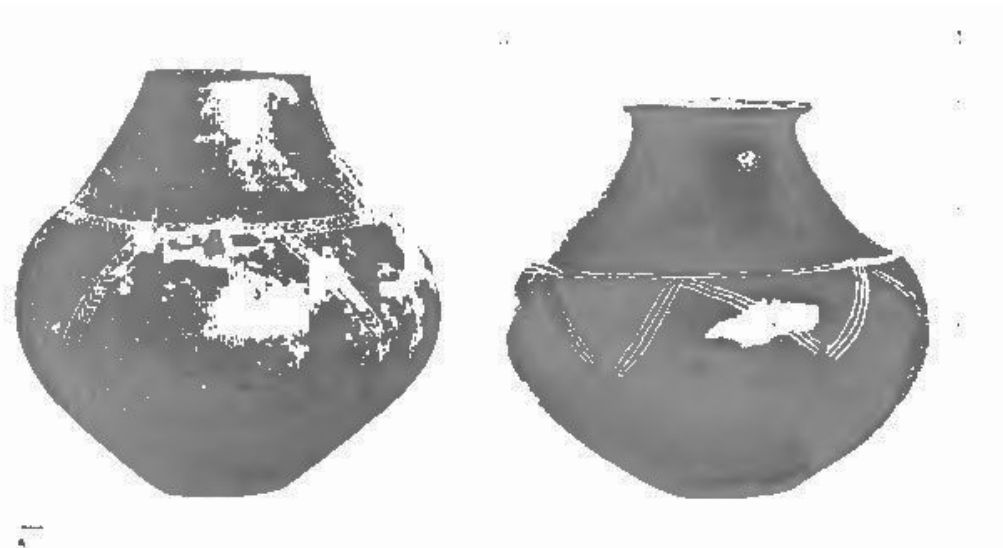
Prawie wszystkie urny znajdujące się w kamiennych skrzyniach są jedynymi naczyniami grobowymi. Naczynia boczne są stosunkowo rzadkie w kamiennych grobach skrzynkowych; Większość z nich to małe, przypominające miseczki naczynia. W większości urny wypełnione są wybielonymi szczątkami kostnymi bez dodatku popiołów i kawałków kości. Sporadycznie szczątki kostne układano również warstwami według poszczególnych części ciała, kości czaszki na wierzchu. Tak więc po kremacji szczątki kości zostały starannie zebrane i prawdopodobnie oczyszczone. Pomędzy szczątkami kości leżą nieliczne przedmioty grobowe.

⁶⁴ Rathsdamnitz.

⁶⁵ Benzin, Gohren, Stolp.

Unter den größeren Gefäßen der Steinkistenkeramik sind zwei Hauptformen zu unterscheiden: flaschenförmige, bauchige Gefäße mit hohem, engen Halse, und Terrinenartige Gefäße mit weiter Mündung. Daneben finden sich Schalen, Krüge und tassenförmige Beigefäße. Alle diese Gefäße sind aus ziemlich grobem, teils aus sehr fein geschlemmtem Ton hergestellt. Neben meistens braunen kommen auch zahlreiche tiefschwarze Urnen vor, die meist aus diesem Ton sehr sorgfältig gearbeitet und geglättet sind. Manche Urnen sind dagegen an der Außenseite künstlich aufgeraut.

Wśród większych naczyń kamiennej ceramiki skrzynkowej można wyróżnić dwie główne formy: butelkowe, bulwiaste naczynia z wysoką, wąską szyjką oraz naczynia wazowate z szerokim otworem. Do tego dochodzą miski, dzbanki i naczynia w kształcie kielicha. Wszystkie te naczynia są wykonane z dość grubej gliny, niektóre z nich są bardzo wygładzone. Oprócz urn w większości brązowych, istnieje również wiele urn w kolorze głębokiej czerni, z których większość jest bardzo starannie obrobiona i wygładzona. Ponadto niektóre urny są sztucznie chropowate na zewnętrznej ścianie.

32. Urne mit Fischgrätenbändern und stark stilisiertem Gesicht auf der Schulter aus einem Steinkistengrab bei Kottow. Urne mit weiß ausgelegter Ritzverzierung aus einem Steinkistengrab bei Großrakitt.

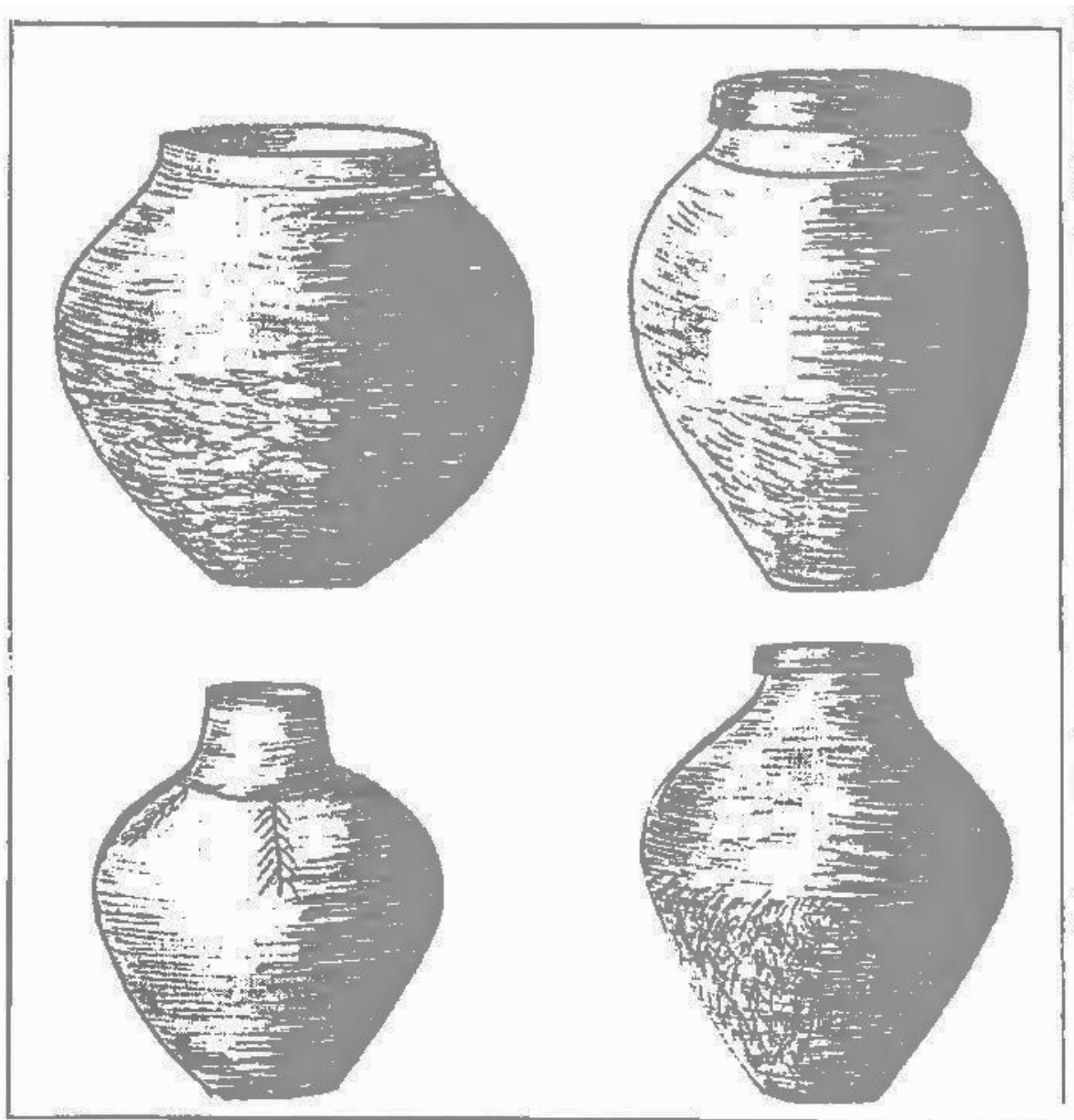
Ryc. 32. Uрна ze wstążkami o wzorze w jodełkę i silnie stylizowaną twarzą na brzuszku z kamiennego grobu skrzynkowego w pobliżu Kotowa. Uрна z białym rytym z kamiennego grobu skrzyniowego w pobliżu Rokitów.

Besonders im östlichen Teile des Kreises zeigen einige hochhalsige Urnen mehr oder minder vollkommene Gesichtsdarstellung. So sind meistens am Halse des Gefäßes Ohren, Nase, Augen und Mund dargestellt. Bei der Gesichtsurne aus Kottow befindet sich die Gesichtsdarstellung auf dem Umbruch des Gefäßes. Eine leise Andeutung des Gesichtes lässt auch die Urne aus Rakitt erkennen. Die Ohren sind oft

Zwłaszcza we wschodniej części powiatu niektóre urny z wysokimi szyjami wykazują mniej lub bardziej doskonałe odwzorowanie twarzy. Tak więc uszy, nos, oczy i usta są zwykle przedstawiane na szyjce naczyń. W przypadku urny z twarzą z Kotowa, przedstawienie twarzy znajduje się na górze naczynia. Słaby ślad twarzy ujawnia również urnę wykonaną z Rakitt. Uszy są często przekłute i noszą brązowe lub

durchbohrt und tragen bronzene oder eiserne Ringe mit blauen Glasperlen, auch Kettchen mit Klapperblechen und sonstigen Zieraten daran. Fast alle Geschichturnen haben einen Deckel in Gestalt einer Mütze oder eines spitzen Hutes mit Krempe, sicherlich Nachahmung einer wirklichen Kopfbedeckung aus Wollstoff. Der Deckel greift gewöhnlich mit einem Falz in den Hals der Urne ein.

żelazne pierścienie z niebieskimi szklanymi paciorkami, a także łańcuszki z grzechotkami i innymi ozdobami. Prawie wszystkie urny historyczne mają pokrywę w kształcie czapki lub spiczastego kapelusza z rondem, z pewnością imitację prawdziwego nakrycia głowy wykonanego z wełnianej tkaniny. Pokrywa zwykle zazębia się z fałdą w szyjce urny.

33. Urnen aus Steinkistengräbern vom Spitzberg bei Kleingansfen.

Ryc. 33. Urny z kamiennych grobów skrzynkowych ze Spitzbergu koło Gałąźni Małej.

Die gewöhnliche Verzierung der Urnen mit oder ohne Gesichtsdarstellung

Zwykłą dekoracją urn, z przedstawieniem twarzy lub bez takiego

ist ein einfacher Kreis oder gekerbter, schwacher Ringwulst, der Hals und Bauchteil der Urne trennt. Mit diesem in Verbindung stehen häufig Zeichnungen von allerlei Zieraten auf dem Bauche der Urne, so dass es Zuweilen den Eindruck macht, als sei ein Gürtel dargestellt worden, von welchem Schmuck herabhängt. Unabhängig davon finden sich nicht selten an verschiedenen Stellen der Urne durch Einritzen von Linien hergestellte Zeichnungen von Schmuckgegenständen. Bei der Herstellung dieser eigenartigen Gesichturnen scheint das Bestreben gewaltet zu haben, in der Graburne ein mehr oder minder vollkommenes Abbild eines bekleideten und geschmückten Menschen, vielleicht des Toten selber wiederzugeben.

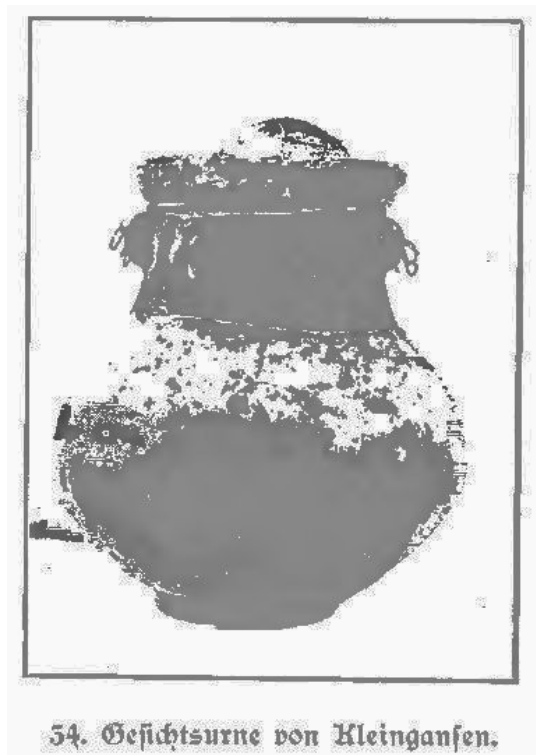
Verbreitung der Steinkisten- Gesichturnen- Kultur.

Die größte Dichte hat die Kultur der Steinkistengräber im nördlichen Pommerellen.

przedstawienia, jest proste koło lub karbowany, słaby koralik pierścieniowy oddzielający szyję i brzuch urny. Często wiąże się to z rysunkami wszelkiego rodzaju ozdób na brzuchu urny, tak że czasami sprawia wrażenie, że został przedstawiony pas, z którego zwisają ozdoby. Niezależnie od tego nierzadko można znaleźć rysunki biżuterii wykonane przez rzeźbienie linii w różnych miejscach na urnie. Wydaje się, że przy produkcji tych osobliwych urn z twarzami przeważał wysiłek odtworzenia w komorze grobowej mniej lub bardziej doskonałego wizerunku osoby ubranej i przystrojonej, być może był to przybliżony wizerunek samego zmarłego.

Rozpowszechnienie się skrzynkowej kultury pomorskiej- z „urnami twarzowymi”.

Kultura kamiennych grobów skrzynkowych jest najęściej spotykana na Pomorzu Północnym.

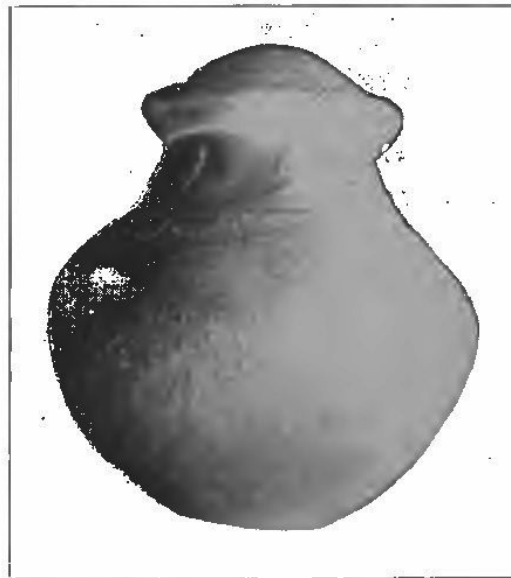
Ryc. 34. Urna twarzowa z Gałąźni Małej.

Von diesem Hauptgebiet aus hat sie sich im Laufe der frühen Eisenzeit nach Osten,

Z tego głównego obszaru kultura kamiennych grobów rozprzestrzeniła się

Süden und Westen verbreitet. Nach Westen zu reicht das Gebiet dieser Kultur zur Zeit der stärksten Ausbreitung bis an die Rega. Die Zahl der hier aufgefundenen Gräberfelder mit Steinkisten ist sehr beträchtlich und läßt auf eine Dichte der Bevölkerung schließen, welche für damalige Zeit erstaunlich ist.

na wschód, południe i zachód we wczesnej epoce żelaza. Na zachodzie obszar tej kultury rozciąga się aż do Regi w okresie jej największej ekspansji. Znaleziona tu liczba cmentarzysk z kamiennymi skrzyniami jest bardzo znaczna i sugeruje zadziwiającą jak na tamte czasy gęstość zaludnienia.

35. Gesichtsurne von Kleinrafft.

Ryc. 35. Urna twarzowa z Rokitek.

Stammeskundliche Fragen.

Es kann keinen Zweifel unterliegen, dass die Steinkisten-Gesichtsurnenkultur germanisch ist. Zunächst spricht dafür die Tatsache, dass ihr Hauptgebiet, von wo aus sie sich verbreitet hat, im germanischen Nordostdeutschland liegt; ferner auch der Charakter der Bronzegegenstände, die ihrer Hauptmenge nach dem nordischen Formenkreise angehören, wenn sich auch einzelne der mitteleuropäischen Hallstattkultur angehörende Formen darunter finden, die im Wege des Handels nach dem Norden gekommen sind; schließlich die fast ausschließlich angewandte Grab Form der Steinkiste, die eine ausgesprochen nordische Eigentümlichkeit ist. Die Keramik schließt sich auch in ihren Hauptformen an die bronzezeitliche Keramik des nordischen Kreises an, mit der sie geringe

Pytania o plemiona.

Nie ma wątpliwości, że kultura urn z kamienną twarzą i kultura grobów skrzyniowych jest kulturą germańską. Przede wszystkim przemawia za tym fakt, że jego główne terytorium, z którego się rozprzestrzenił, znajduje się w germańskich północno-wschodnich Niemczech. Ponadto charakter przedmiotów z brązu, z których większość należy do formy nordyckiej, chociaż istnieją również pojedyncze formy należące do środkowoeuropejskiej kultury halsztackiej, które przybyły na północ w drodze handlu; i wreszcie prawie wyłącznie używana forma grobowa kamiennej skrzyni, która jest wyraźnie nordycką osobliwością. Główne formy ceramiki są również podobne do ceramiki z epoki brązu z kręgu nordyckiego, z którą kultura urn twarzowych ma niewiele wspólnego. Fakt, że nagle pojawia się ta

Mannigfaltigkeit gemeinsam hat. Die Tatsache, dass mit einem Male jene eigenartige Urne mit Gesichtsdarstellungen auftreten, ist noch ungeklärt. Wir haben es sicher nicht mit einer Einwanderung einer neuen Bevölkerung zu tun, da ja sonst irgendwo im Nachbargebiet in der vorangegangenen Bronzezeit die Verwendung von Gesichtsturnen üblich gewesen sein müsste, was nicht der Fall ist. Zum Schluss ist ein schwerwiegender Beweis für den germanischen Charakter dieser Kultur darin zu suchen, dass sich das Verbreitungsgebiet vollkommen deckt mit dem der spätlatenezeitlichen Bewohner Ostdeutschland, die nach dem Zeugnis antiker Geschichtsschreiber Germanen waren.

Im Bereich der bis dahin einheitlichen germanischen Kultur macht sich mit dem Auftreten der Steinkisten-Gesichtsturnen- Kultur zum ersten Male eine scharfe Scheidung bemerkbar. Auf diese Tatsache hat zuerst Kossina aufmerksam gemacht; er betrachtet die Träger der Steinkisten- Gesichtsturnen-Kultur als die Ostgermanen, denen von nun an die Westgermanen gegenüberstehen⁶⁶.

Schon oben wurde auf die dichte Besiedlung unserer Gegend in der frühen Eisenzeit hingewiesen eine Tatsache, welche besonders schroff in die Erscheinung tritt, wen man sie mit der – anscheinend wenigstens – spärlichen Besiedlung des Landes in der Bronzezeit vergleicht. Das starke, durch nordische Zuwanderung erfolgte Anwachsen des ostgermanischen Volkes hat man in ursächlichen Zusammenhang gebracht mit der durch die Geologie und vorgeschichtliche Botanik erwiesenen Klimaverschlechterung, die zu Anfang der Eisenzeit, also im 8. Jahrhundert eingetreten ist⁶⁷. Dem vorangegangenen warmtrockene Klima, das eine um 2⁰ C höhere Durchschnittstemperatur als heute aufwies, folgte damals ein völliger Klimawechsel mit feucht- kalter

dziwna stylizowana urna z przedstawieniami twarzy, jest nadal niejasny dla archeologów i historyków. Z pewnością nie mamy do czynienia z imigracją nowej populacji, ponieważ w innych częściach sąsiedniego obszaru używanie historycznych urn musiało być powszechne w poprzedniej epoce brązu, ale nie ma miejsca na urny twarzowe. Wreszcie poważnym dowodem germańskiego charakteru tej kultury jest fakt, że obszar dystrybucji doskonale pokrywa się z obszarem występowania mieszkańców Niemiec Wschodnich w późnym epoki brązu okresie, którzy według świadectw starożytnych historyków byli ludami germańskimi.

Na obszarze dotychczas zjednoczonej i ujednoliconej kultury germańskiej po raz pierwszy zauważalny jest ostry podział wraz z pojawieniem się kultury urn twarzowych z kamiennych grobów skrzynkowych. Fakt ten został po raz pierwszy zwrócony przez Kossina. Nosicieli kultury urn twarzowych w skrzyni kamiennej uważa on za Niemców Wschodnich, którym odtąd sprzeciwiają się Niemcy Zachodni.

Gęste zaludnienie naszego powiatu we wczesnej epoce żelaza zostało już wskazane powyżej, co jest szczególnie uderzające w porównaniu z – przynajmniej pozornie – rzadkim zasiedleniem kraju w epoce brązu. Silny wzrost liczebności ludów wschodniogermańskich, spowodowany imigracją nordycką, przyczynowo związany jest z pogorszeniem klimatu, o czym świadczy geologia i botanika prehistoryczna, które to pogorszenie klimatu miało miejsce na początku epoki żelaza, czyli w VIII wieku. Po poprzednim klimacie ciepło-suchym, w którym średnia temperatura była o 20 °C wyższa niż obecnie, nastąpiła całkowita zmiana klimatu z wilgotną i zimną pogodą. W rezultacie pszenica przestała się rozwijać w ogóle, w Szwecji. Proso

⁶⁶ Kossina, Zeitschr. F. Ethnologie 1905, S. 386 ff.

Kossina, Mannus- Bibl. 9, 1914. – Mannus VIII und IX.

⁶⁷ Von Bülow, Erdgeschichte und Landschaftsgestaltung im Kreis Stolp in Pommern. S. 181.

Witterung. Infolgedessen gedieh der Weizen in Schweden nicht mehr. Auch die Hirse rückte weiter nach Süden. Für den Menschen entstanden in den verhältnismäßig dicht besiedelten Landstrichen hierdurch rasch wirtschaftliche Schwierigkeiten. Diese Verschlechterung der Lebensbedingungen musste notwendig bei den Nordgermanen, einem Ackerbauvolk, zur Auswanderung nach Gebieten führen, die durch den eingetretenen Klimasturz nicht sonderlich zu leiden hatten, also südwärts nach den Festlandküsten. Die Funde in Skandinavien beweisen es, dass in der frühen Eisenzeit, bis etwa 300 v. Chr., das Land sich von Jahrhundert zu Jahrhundert langsam entvölkerte. Nordgermanische Wellen hatten begonnen, den nordostdeutschen Küstenboden stark zu erfassen; sie schlugen hinein, und andere Wellen folgten um die Wende unserer Zeitrechnung als Auftakte zur großen germanischen Völkerwanderung.

Die Gräber und Funde der Latènezeit.

Um die Mitte des zweiten Jahrhunderts v. Chr. beginnt für unsere Heimat eine neue Kulturperiode, die entwickelte Eisenzeit. Die bis dahin herrschende Steinkisten- und Gesichturnenkultur wird von einer wesentlich anders gearteten abgelöst, die sich vor allem durch eine ganz andere Bestattungsform (Urnen-, Brandschüttungs- und Brandgrabengräber) sowie durch die Eigenart der Beigaben- besonders zahlreiche eiserne Waffen- von jener unterscheidet.

Diese Latènekultur dringt vom Süden her in den nordisch- germanischen Kulturkreis ein, aber zunächst nur in das Gebiet der Westgermanen. Während diese bereits zu Beginn der Latènezeit zahlreiche Elemente dieser Kultur aufnehmen, verhalten sich die Ostgermanen ablehnend gegenüber solchen solchen Einflüssen. Von den Kennzeichen der Früh- und Mittellatène Kultur- ist im Gebiet der Steinkistenmit Gesichturnen nichts zu spüren, vielmehr

przeniosło się również dalej na południe. W rezultacie szybko pojawiły się trudności ekonomiczne dla mieszkańców stosunkowo gęsto zaludnionych obszarów. To pogorszenie warunków życia musiało doprowadzić do emigracji ludów północnogermańskich, ludu rolniczego, na obszary, które nie ucierpiały zbyt w wyniku zachodzących zmian klimatycznych, tj. na południe, na wybrzeża kontynentalne. Znaleźiska w Skandynawii dowodzą, że we wczesnej epoce żelaza, aż do około 300 r. p.n.e., kraj powoli wyludniał się ze stulecia na stulecie. Północnogermańskie fale zaczęły silnie zalewać północno-wschodnie niemieckie wybrzeże; uderzyły w nią, a inne fale niezadowolonej z klimatu ludności przystąpiły na przełomie naszej ery do emigracji co stanowiło preludium zaistniałej później wielkiej germańskiej wędrówki ludów.

Groby i znaleźiska z okresu lateńskiego.

Około połowy II wieku p.n.e. rozpoczął się nowy okres kulturowy w naszej ojczyźnie, nastąpiła rozwinięta epoka żelaza charakteryzująca się wszechstronnym wykorzystaniem żelaza. Dominująca do tej pory kultura kamiennych skrzynek i urn twarzowych została zastąpiona przez zasadniczo odmienną, różniącą się od tej pierwszej przede wszystkim zupełnie inną formą pochówku (urny, groby podkloszowe i groby jamowe), a także specyfiką wyposażenia grobowego - zwłaszcza liczną bronią żelazną.

Ta kultura lateńska przenika z południa do nordyckiego- germańskiego obszaru kulturowego, ale początkowo tylko na terytorium ludów zachodniogermańskich. O ile już na początku okresu lateńskiego Niemcy Wschodni wchłonęli wiele elementów tej kultury, o tyle byli wrogo nastawieni do takich wpływów. Nie ma śladu cech kultury wczesno i średniolateńskiej w obszarze kamiennych skrzyń z urnami twarzowymi, ale te dwie części kultury

fallen anscheinend diese beiden Teile der Latènekultur im Gebiet der Ostgermanen vollkommen aus. Hier besteht während dieser Zeit die Gesichturnenkultur fort. Es scheint, als mache sich in der Latènezeit ein Verfall der bisherigen Formen bemerkbar. Erst zu Beginn der Spätlatènezeit wird die Steinkistenkultur von einer ganz anderen abgelöst.

Während keltische Kulturformen von Süden her in unser Gebiet eindringen und westgermanische Einflüsse sich von Westen her geltend machen, hat die neue Sitte der Bestattung in Brandgrabengräbern von Norden her, von Bornholm aus Eingang in Nordostdeutschland gefunden^{68, 69}.

Gräberfelder der Latènezeit sind bei Gumbin, Kleinpodel, Bandsechow, Kleingluschen, Dresow, Großrunow und Bornzin gefunden worden. Von diesen liegt nur vom Gräberfeld Gumbin ein ausführlicher Fundbericht vor⁷⁰. Von den drei verschiedenen Arten von Gräbern zur Spätlatènezeit: Urnengräber, Brandschüttungsgräber und Brandgrabengräber sind letztere beide bei Gumbin gefunden worden. Bei den Brandschüttungsgräbern steht die Urne in einer Erdgrube, die mit dem ganzen Rückstand der Verbrennung auf dem Scheiterhaufen (Knochen, Kohlen, Asche, Beigaben) angefüllt ist. Die Urne wurde zuerst hineingesetzt und dann mit diesen Brandresten umgeben oder überschüttet. Zuweilen wurden Knochenreste und Beigaben in einem besonderen Gefäß beigesetzt. Das Grab ist ab und zu von einer unterirdischen Steinpackung umgeben, bisweilen auch nur von mehreren Steinen bedeckt.

lateńskiej wydają się być całkowicie nieobecne na obszarze ludów wschodniogermańskich. Tutaj, w tym czasie, trwa kultura urn twarzowych. Wydaje się, że w okresie lateńskim zauważalne było pogorszenie poprzednich form. Dopiero na początku okresu późnego lateńskiego kultura kamiennych skrzynek została zastąpiona zupełnie inną.

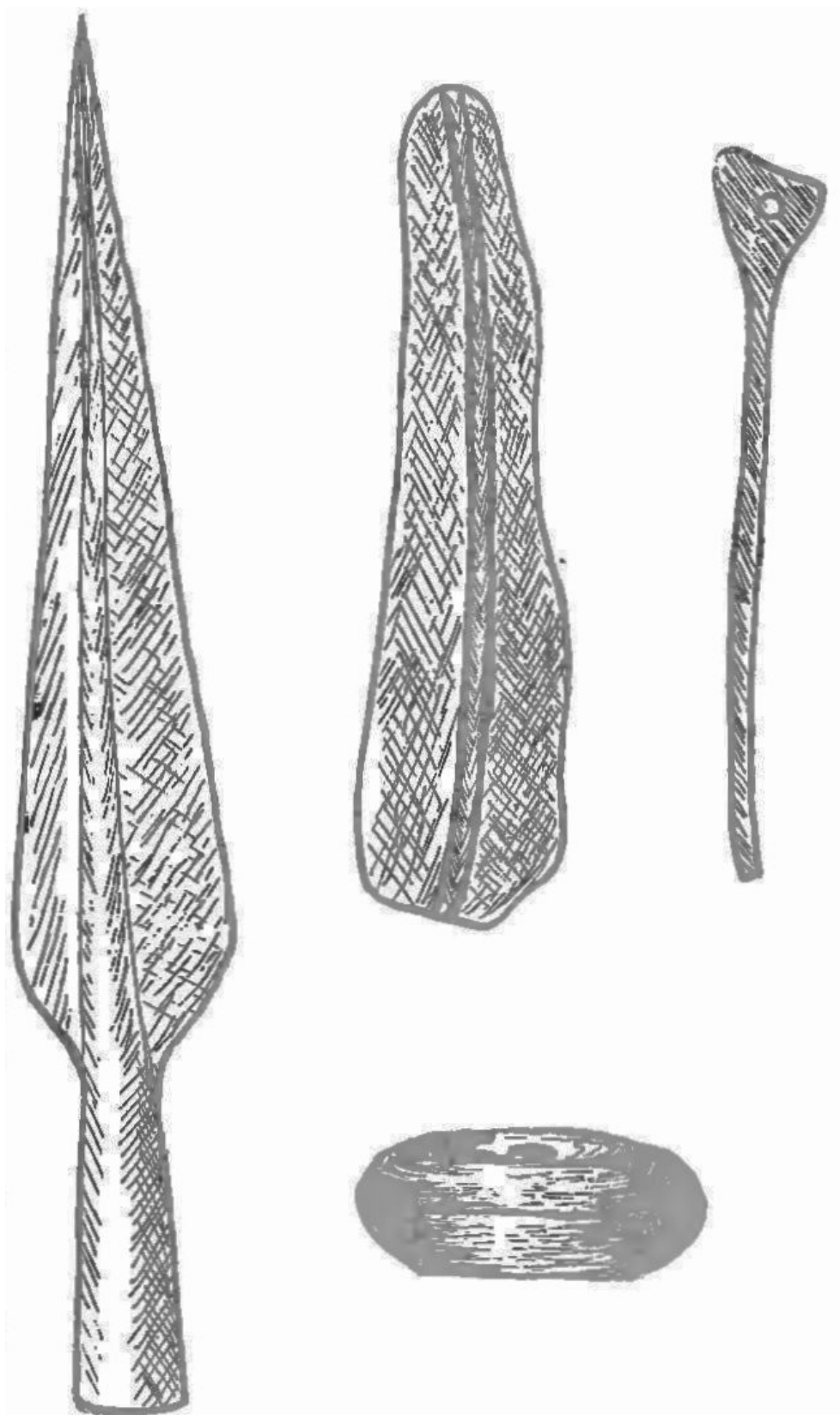
Podczas gdy celtyckie formy kulturowe zaatakowały nasze tereny od południa, a wpływy zachodniogermańskie pojawiły się od zachodu, nowy zwyczaj grzebania w grobach kremacyjnych z północy, z Bornholmu, trafił do północno-wschodnich Niemiec.

Cmentarzyska z okresu lateńskiego znaleziono w pobliżu Gąbina, Podola Małego, Będziechowa, Głuszynka, Drzeżewa, Runowa i Borzęcina. Spośród nich tylko cmentarzysko w Gąbinie zostało szczegółowo rozpoznane. Spośród trzech różnych typów grobów z późnego okresu lateńskiego tj. grobów urnowych, grobów kremacyjnych i grobów jamowych, dwa ostatnie znaleziono w Gąbinie. W grobach ciała palnych urnę umieszcza się w jamie wypełnionej wszystkimi pozostałościami po kremacji na stosie (kości, węgle, prochy, przedmioty grobowe). Urna była w tym grobie najpierw umieszczana, a następnie otoczona lub przykrywana tymi spalonymi szczątkami. Niekiedy szczątki kości i przedmioty grobowe chowano w specjalnym naczyniu. Grobowiec był czasami otoczony podziemnym pakietem kamieni, czasami tylko przykrytym kilkoma kamieniami.

⁶⁸ Kossinna, Zeitschrift für Ethnologie 1905, Seite 391.

⁶⁹ Kostrzewski, Die ostgermanische Kultur der Spätlatènezeit. Mannus= Bibl. Kr. 18.

⁷⁰ Monatsblätter der Ges. Für pommersche Geschichte und Altertumskunde, 1896, S. 69/71 und S. 114/15.

36. Lanzenspitze, Gürtelhaken, Schildfessel, Spinnwirtel vom
Kapellenberg bei Großrunow.

Ryc. 36. Grot lancy, hak do pasa, grot strzały, przęślik z Kapliczna Góra koło Runowa.

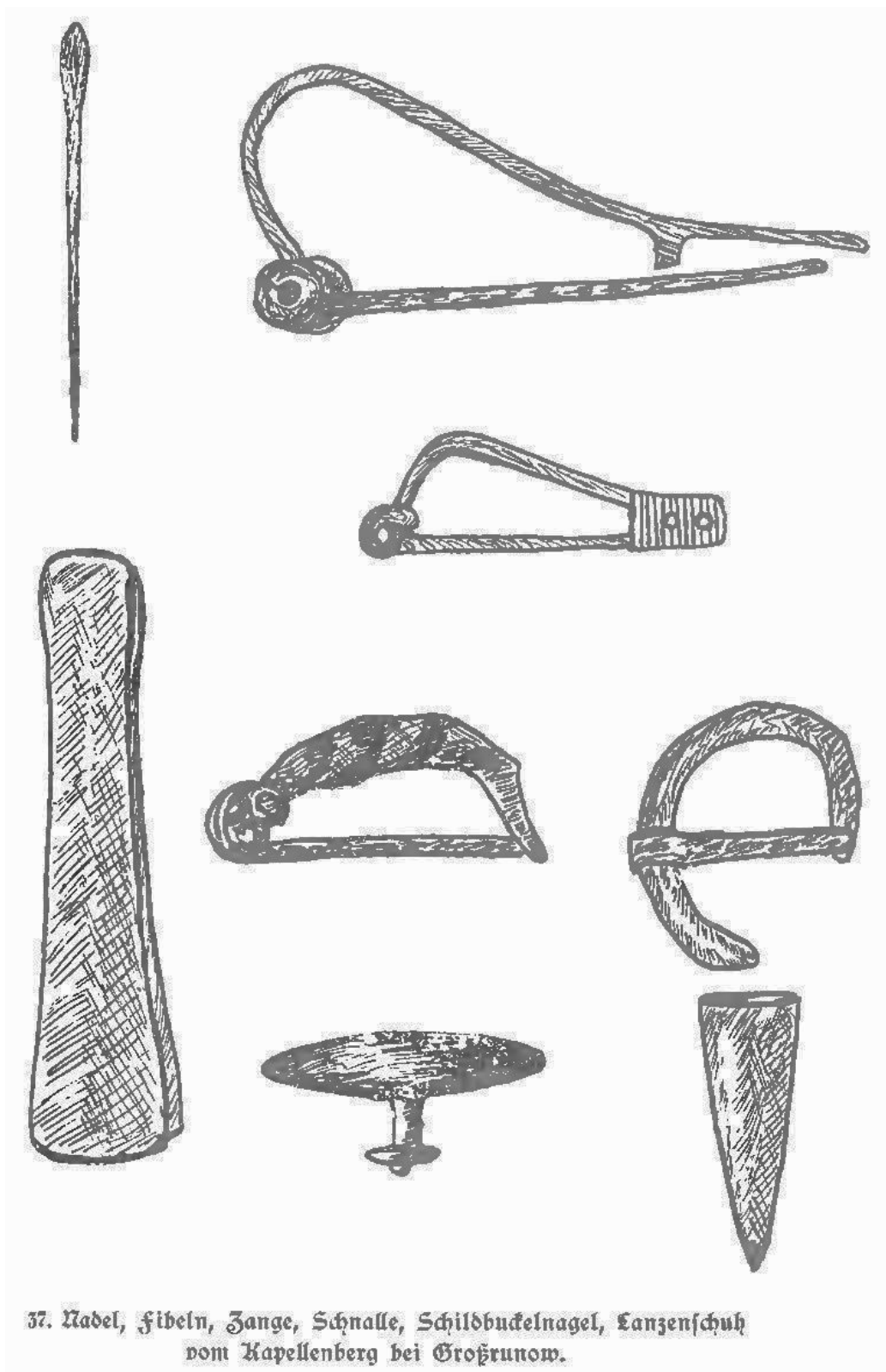
Zahlreich waren bei Gumbin die Brandgrubengräber. Bei diesen handelt es sich um kesselförmige Gruben von 3/4-1 m oberem Durchmesser und ebensolcher Tiefe, deren Rand 25-40 cm unter der Erdoberfläche zu liegen pflegt. Am Grunde solcher Brandgruben liegen die Reste des Scheiterhaufens regellos durcheinander. Bei Gefäße sind spärlich und stets nur in Einzahl vertreten. Das reine Urnengrab, das die Überlieferung der Vorzeit fortsetzt, mit dem Unterschiede, dass die Urne nicht mehr in einer Steinkiste, sondern frei in der Erde beigesetzt wurde, ist bisher im Kreise Stolp nicht gefunden worden.

Reich sind die Gräber dieser Kulturperiode an Beigaben, besonders an Waffenfunden. Die germanische Waffenschmiedekunst erreichte zu dieser Zeit die höchste Blüte und Vollkommenheit. Die Lanze war die Hauptwaffe der Germanen. Dementsprechend sind Lanzenspitzen unter den Waffenfunden am zahlreichsten vertreten. Sie haben durchweg eine Tülle, in welche das zugespitzte Ende des Lanzenschaftes hineinragte. Die Mehrzahl der Stücke besitzt einen hohen, scharfkantigen Mittelgrad. Zum Schutze des unteren Endes des Lanzenschaftes diente ein eiserner Lanzenschuh. Die Lanzenspitze von Kleingluschen zeigt Verzierungen, die teils durch Ätzung, teils durch Punztechnik hervorgebracht sind. Nach Kossinna⁷¹ sind diese verzierten Lanzenspitzen nur auf ostgermanischen Gebiet zu finden, mithin ein besonderes Kennzeichen der Ostgermanen.

Groby ciałałpalne w pobliżu Gąbina były bardzo liczne. Są to doły w kształcie kotła o górnej średnicy 3/4-1 m i o tej samej głębokości, których krawędź znajduje się zwykle 25-40 cm pod powierzchnią ziemi. Na dnie takich dołów kremacyjnych resztki stosu leżą nieregularnie. Naczynia są rzadkie i zawsze przedstawiane tylko w liczbie pojedynczej. Czysty grób urnowy, który kontynuuje tradycję czasów prehistorycznych, z tą różnicą, że urna nie była już zakopana w kamiennej skrzyni, ale swobodnie w ziemi. Taki grób nie został jeszcze odnaleziony w powiecie słupskim.

Groby z tego okresu kulturowego są bogate w przedmioty grobowe, zwłaszcza w znaleziska broni. To właśnie w tym czasie germańskie orężnictwo osiągnęło swój najwyższy rozkwit i doskonałość. Lanca była główną bronią plemion germańskich. W związku z tym groty lanc są najliczniejsze wśród znalezisk broni. Wszystkie mają kształt pióra, z którego wystawał spiczasty koniec trzonu lancy. Większość znalezisk grotów lancy ma wysoką, ostrą krawędź na krawędziach. Aby chronić dolny koniec stopy części wzdłużnej, zastosowano żelazną stopkę lancy. Końcówka lancy z Głuszynka przedstawia dekoracje, które są wytwarzane częściowo przez trawienie, a częściowo przez rylcowanie. Według Kossinny, te zdobione groty lanc można znaleźć tylko na terytorium wschodniogermańskim, co jest szczególną cechą ludów wschodniogermańskich.

⁷¹ Kossinna, Zeitschrift für Ethnologie 1905, S. 369 ff.

Ryc. 37. Igła, szczypce, sprzączka, zapinki, gwóźdź umba tarczy, pochwa do lancy z Kaplicznej Góry koło Runowa.

Das Schwert bildete in der Latènezeit eine der Hauptwaffen, wenn es auch weniger häufig auftritt als die Lanze. Das zweischneidige Schwert aus Dresow ist ein Langschwert. Die Schneiden verlaufen fast parallel zueinander. Von dem Schwertgriff sind nur noch der eiserne Kern („Griff Angel“) und die Parier Stange erhalten, während die Bekleidung aus Holz, Horn oder dergleichen gänzlich durch Verwesung zerstört ist. Die Schwerklinge zeigt Verzierungen, die durch Punztechnik hervorgebracht sind.

Der Schild bestand aus einer aus Brettern zusammengesetzten Holzplatte; darin war ein Mittelloch ausgespart, das ein eiserner Schildbuckel von mannigfacher Form überdachte. Unter dem Buckel war auf der Rückseite des Schildes ein hölzerner Schildgriff befestigt, der von einem metallenen Beschlag, der sogenannten Schildfessel bedeckt wurde. Den Rand des Schildes umsäumte ein eiserner Schildbeschlag. Da diese Randbeschläge fast immer rund sind, müssen die Schilde der Ostgermanen kreisrund oder oval gewesen sein, was mit der Angabe von Tacitus, (Germania, Kap. 43) übereinstimmt. Der Schild bildete die einzige Schutzwaffe der Germanen, wie Tacitus u. a. alte Schriftsteller übereinstimmend berichten.

Zur Rüstung des ostgermanischen Kriegers jener Zeit gehörten also ein Schwert, eine oder mehrere Lanzen (Speer) und der Schild. Bei Reitern kamen sicher noch Sporen hinzu.

In Frauengräbern finden sich Messer in der Form unserer einfachen Küchenmesser oder eines Jagdmessers, deren Stiel (Griff Angel) in einem Holzgriff steckte. Desgleichen sind Spinnwirtel aus Ton in den verschiedensten Formen typische Bestandteile der Beigaben in Frauengräbern, ebenso eiserne Nähnaedel mit etwas verdicktem Kopf und langem Ohr (Großrunow). Sonstiges Werkzeug ist in den Spätlatènegräbern unseres Gebietes nur spärlich vertreten.

Unter den Geräten zur

Miecz był jedną z głównych broni w okresie lateńskim, chociaż w powszechnym użytkowaniu jest mniej powszechny niż lanca. Miecz obosieczny z Drzeżewa to miecz długi. Krawędzie tnące są prawie równoległe do siebie. Z rękojeści miecza pozostał tylko żelazny rdzeń ("rękojeść Angel") i pręt ochronny rękojeści, podczas gdy same rękojeści wykonane z drewna, rogu lub tym podobne zostały całkowicie zniszczone przez rozkład. Ostrze miecza przedstawia dekoracje, które są wytwarzane przez cechowanie probiercze.

Tarcza składała się z drewnianej płyty złożonej z desek. W tarczy znajdował się centralny otwór, który przykrywał żelazne umbo tarczy o różnych kształtach. Pod umbem do tylnej części tarczy przymocowana była drewniana rękojeść tarczy, którą osłaniano metalowym okuciem, tzw. pałakiem tarczy. Krawędź zewnętrzna tarczy ograniczało żelazne okucie tarczy. Ponieważ te okucia obręczy są prawie zawsze na obwodzie jako okrągłe, tarcze Germanów Wschodnich musiały być okrągłe lub owalne, co zgadza się ze wskazaniem Tacyta (Germania, rozdz. 43). Tarcza była jedyną bronią dającą ochronę wojownikowi plemion germańskich, o czym zgodnie donoszą Tacyt i inni starożytni pisarze.

Zbroja ówczesnego wschodniogermańskiego wojownika składała się z miecza, jednej lub więcej lanc (włóczni) i tarczy. W przypadku jeźdźców z pewnością dochodzą ostrogi.

W grobach kobiecych noże można spotkać w postaci naszych prostych noży kuchennych lub noża myśliwskiego, którego rękojeść została wbita w drewnianą rękojeść. Podobnie typowymi składnikami wyposażenia grobowego w grobach kobiecych są przęśliki z gliny w różnych formach, a także żelazne igły do szycia z lekko pogrubioną główką i długim oczkiem (Runowo). Inne narzędzia są rzadko reprezentowane w późno lateńskich grobowcach z naszego powiatu.

Wśród narzędzi do higieny

Körperpflege, die man dem ostgermanischen Krieger als unentbehrlich neben seinen Waffen mit ins Grab gab, spielten Pinzetten eine wichtige Rolle. Sie sind bandförmig, im Oberteil meist ösenartig erweitert, unten leicht zangenartig gebogen (Großrunow), im übrigen von mannigfacher Form; doch haben sie niemals- wie in der frühen Eisenzeit- einen Schieber. Diese Pinzetten dienten- wie schon in der Bronzezeit- zum Stützen des Bartes. Ein seltener gefundenes Gerät ist die Schere.

Unter dem Schmucksachen sind in den Grabfunden die eisernen Fibeln sehr zahlreich oder dreieckigen Fibeln und Fibeln mit geschweiftem Bügel besonders häufig. Ein wichtiger, zur Bekleidung gehöriger Gegenstand und Schmuckstück zugleich war der eiserne oder bronzene Gürtelhaken, zweifellos zum Zusammenhalten eines Ledergurtes gedient hat. Seltener als Gürtelhaken kommen ringförmige Gürtelschließen aus Eisen oder Bronze vor. Diese haben entweder zum Schließen des Leibgurtes, an dem das Schwert hing.

Während sich die Urnengräber der frühesten Eisenzeit durch eine große Anzahl von Tongefäßen auszeichnen, tritt das keramische Material in den Gräbern der Spätlatènezeit sehr in den Hintergrund. Diese Tatsache hängt aufs innigste mit dem Auftreten einer neuen Bestattungssitte zusammen. Um häufigsten sind die doppelkonischen Gefäße (Bornzin) vertreten, meist in der Form von hohen, schlanken, ziemlich engmündigen Töpfen mit verdicktem, ausladenden Rand in größter Breite in 2/3 Höhe. Weitaus die meisten Gefäße haben eine glatte, mattglänzende Oberfläche, deren tiefschwarze Färbung durch Beimengung von graphischer Kohle hervorgerufen wird. Unter den Bei Gefäßen sind am zahlreichsten Henkeltassen vertreten. Die Gefäßscherben vom Kapellenberg bei Großrunow sind schön verziert in Gestalt eines breiten Randes, dessen Felder mit Tannenzweig= oder Stufenmuster, Kreuzen, Hakenkreuzen oder Mäandern ausgefüllt sind. Fast alle ostgermanischen

osobistej, które zostały przekazane wschodniogermańskiemu wojownikowi jako niezbędne oprócz jego broni, ważną rolę odgrywała pęseta. Są wstęgowe, w górnej części zwykle oczkowate, u dołu lekko wygięte jak szczypce (Runowo), poza tym o zróżnicowanych kształtach; ale nigdy nie mają popychacza, jak to miało miejsce we wczesnej epoce żelaza. Podobnie jak w epoce brązu, pęseta ta służyła do podtrzymywania higieny brody. Rzadziej spotykanym urządzeniem są nożyczki.

Wśród ozdób w znaleziskach grobowych bardzo liczne są fibule żelazne, a szczególnie powszechne są fibule trójkątne i fibule z kręconymi skroniami. Ważnym przedmiotem należącym do odzieży i jednocześnie biżuterii był żelazny lub brązowy haczyk do pasa, bez wątpienia służący do trzymania skórzanego pasa razem. Rzadziej spotykane niż zaczepy do paska są zapięcia do pasów w kształcie pierścienia wykonane z żelaza lub brązu. Te zapewne muszą zamknąć pas, na którym wisiał miecz.

Podczas gdy groby urnowe z najwcześniejszej epoki żelaza charakteryzują się dużą liczbą glinianych naczyń, materiał ceramiczny w grobach z późnego okresu lateńskiego znajduje się w jakoby w tle. Fakt ten jest ściśle związany z pojawieniem się nowego zwyczaju pogrzebowego. Najczęściej spotykane są naczynia dwustożkowe (Borzęcino), zwykle w postaci wysokich, smukłych, raczej wąskootwornych garnków z pogrubionymi, wystającymi brzegami o największej szerokości na 2/3 wysokości. Zdecydowana większość naczyń ma gładką, matową błyszczącą powierzchnię, której głęboki czarny kolor spowodowany jest dodatkiem grafitu. Wśród naczyń „Bei Gefäßen” najliczniejsze są kubki z uchwytem. Odłamki doniczek z „Kapellenberg” koło Runowa są pięknie zdobione w formie szerokiej bordiury, której pola wypełnione są gałązkami jodły lub wzorami schodkowymi, krzyżami, swastykami lub meandrami. Prawie wszystkie wschodniogermańskie naczynia z tego

Gefäße dieser Zeit sind aus freier Hand gearbeitet.

Die Gräber und Funde der römischen Zeit.

Mit etwa dem Beginn unserer Zeitrechnung befinden wir uns in dem Zeitraum, der als römische Kaiserzeit, kurzweg als Kaiserzeit bezeichnet wird, und der das 1.-4. Jahrhundert nach Chr. umfasst. Der Name dieses Zeitabschnittes, in dem die germanischen und römischen Stämme Nord- und Mitteleuropas in den Werken der griechischen und römischen Geschichtsschreiber eingehende Erwähnung finden, enthält keinen Hinweis darauf, dass damals etwa eine irgendwie geartete römische Vorherrschaft über das damals freie Germanien bestand, sondern wird lediglich als Zeitbegriff gewertet werden⁷². Zum ersten Male treten nunmehr die Germanen Nord- und Mitteleuropas in das hellere Licht der Geschichte, werden ihre Lebensverhältnisse kürzer oder ausführlicher beschrieben. Aus dem rein vorgeschichtlichen Zeitabschnitt treten wir hiermit als in den Zeitraum germanischer Frühgeschichte ein. Neben den geschriebenen Quellen bleiben aber für unsere Darstellung auch jetzt noch die Bodenfunde selbst die zu verlässigsten Führer. Ihnen wollen wir deshalb in erster Linie weiterhin folgen.

okresu były obrabiane ręcznie.

Groby i znaleziska z okresu rzymskiego.

Mniej więcej na początku naszej ery znajdujemy się w okresie, który nazywa się od Okresem Cesarstwa Rzymskiego, w skrócie okres rzymski, a który obejmuje I-IV wiek naszej ery. Nazwa tego okresu, w którym germańskie i rzymskie plemiona Europy Północnej i Środkowej są szczegółowo wymienione i opisywane w dziełach historyków greckich i rzymskich. W tych źródłach nie została zawarta żadna wskazówka, jakoby w tym czasie istniała jakakolwiek rzymska supremacja nad Germanią, która była wówczas wolna, ale będzie określana tylko za pomocą ujęcia pojęcie czasowego. Po raz pierwszy ludy germańskie Europy Północnej i Środkowej ukazują się teraz w jaśniejszym świetle historii, ich warunki życia są opisane krótko lub bardziej szczegółowo. Z okresu czysto prehistorycznego wchodzimy w okres wczesnej historii germańskiej. Jednak, oprócz źródeł pisanych, są przecież same znaleziska i na miejscu naszego powiatu z pewnością pozostają wiarygodne dla naszej relacji. Dlatego chcemy przede wszystkim nadal zajmować się znaleziskami archeologicznymi.

⁷² Die Hauptquelle ist die Germania des Tacitus.

Ryc. 38. Ze znaleziska w Siecie.

Wie in der Latènezeit, waren auch jetzt noch Leichenverbrennung und Bestattung der Leichenbrandreste in Urnengräbern und Brandgrubengräbern üblich. Doch tritt auch bei uns wie in ganz Nordostdeutschland zu Beginn der Kaiserzeit die bei den Germanen seit 1,5 Jahrtausenden nicht mehr geübte Sitte der Körperbestattung wieder auf, so dass nunmehr wieder Skelettgräber erscheinen, und zwar neben den bisher üblichen Urnen= und Brandgrubengräbern („gemischte Gräberfelder,“). So wurden bei dem Gräberfeld Stohentin Skelett= und Urnengräber gefunden, während die Gräberfelder Arnshagen, Zipkow und Bandsechow nur Urnengräber enthielten.

Diese Gräber enthielten keine Waffen- ein merkwürdiger Gegensatz zur Spätlatènezeit mit ihren überaus reichen Waffenfunden. Doch ist aus dieser Tatsache keineswegs der Schluß zu ziehen, dass die nordostdeutschen Germanenstämme unkriegerisch geworden wären. Von der Waffenrüstung wurden nur die Sporen zuweilen dem Toten mit ins Grab gelegt⁷³.

Auch von den Werkzeugen und Geräten sind bisher wenige Reste in unserem Kreise gefunden worden. Von Frauengeräten sind nur Spinnwirtel von verschiedener Form zu nennen.

Größer ist die Zahl der Schmuckstücke. Hier stehen an erster Stelle die Fibeln (Nadeln), deren äußerst mannigfache Formen neben den römischen Münzen die wichtigsten Gegenstände für die zeitliche Bestimmung von Funden aus der Kaiserzeit sind. In Frauengräbern finden sich gewöhnlich drei Fibeln, von deren zwei, die in den Gräbern meist an den Schultern der Skelette gefunden wurden, fast immer gleich sind; die dritte wurde auf der Brust getragen. Der Mann brauchte nur eine Fibel, um seinen Mantelüberwurf auf der rechten Schulter zusammenzustecken.

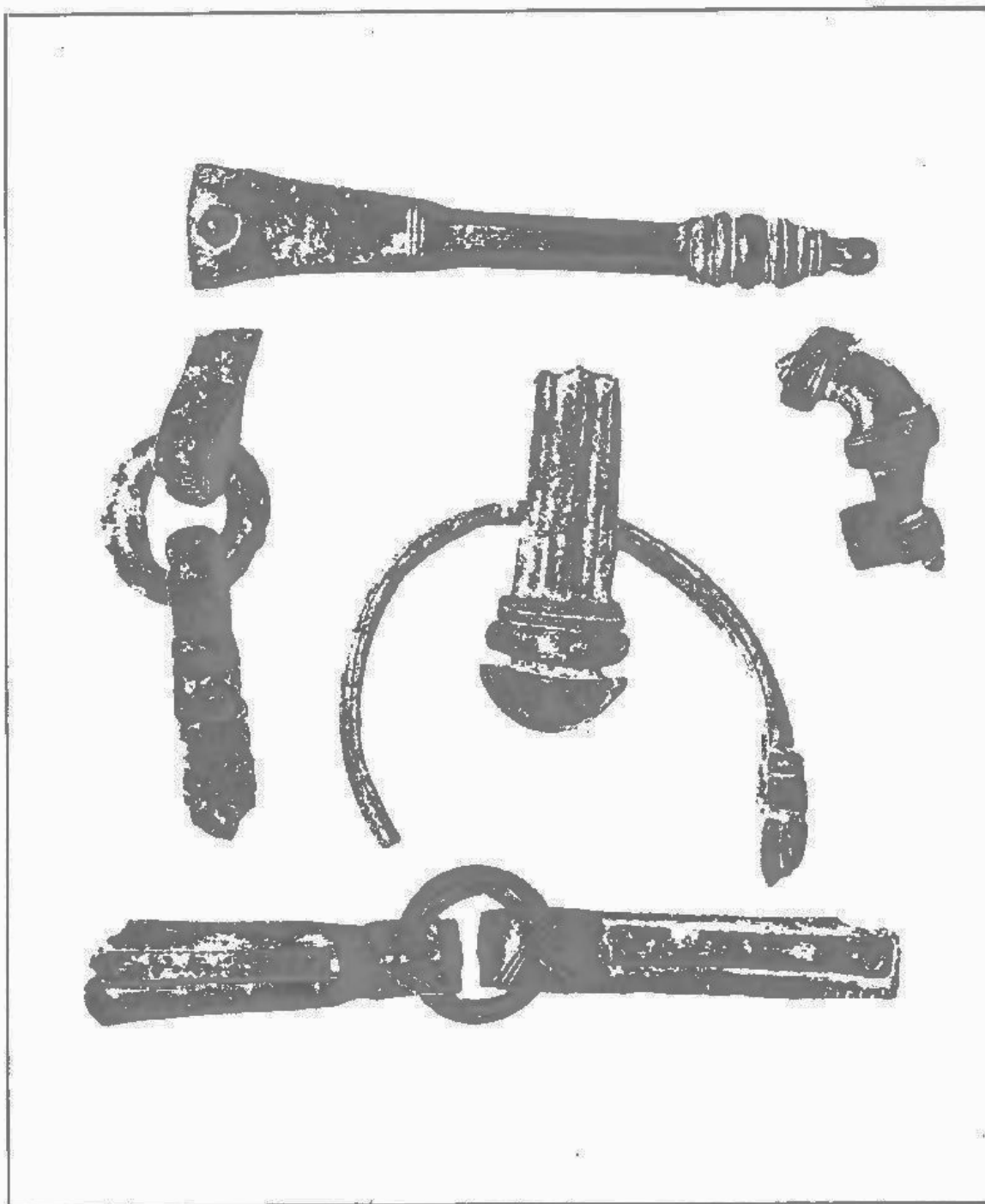
Podobnie jak w okresie lateńskim kremacja i pochówek szczątków kremacyjnych w grobach urnowych i grobach kremacyjnych były nadal powszechne. Jednak na początku okresu rzymskiego, podobnie jak w całych północno-wschodnich Niemczech, ponownie pojawił się zwyczaj grzebania zwłok, który nie był praktykowany przez plemiona germańskie przez 1,5 tysiąclecia, tak że groby szkieletowe pojawiły się ponownie, oprócz wcześniej powszechnych urn i grobów kremacyjnych ("mieszane miejsca pochówku"). Na przykład na cmentarzysku w Stojcinie znaleziono groby szkieletowe i urnowe, podczas gdy na cmentarzyskach w Charnowie, Szczypkowicach i Będziechowie znajdowały się tylko groby urnowe.

Grobowce te nie zawierały żadnej broni, co stanowiło ciekawy kontrast z późnym okresem lateńskim, z jego niezwykle bogatymi znaleziskami broni. Fakt ten nie prowadzi jednak bynajmniej do wniosku, że plemiona germańskie północno-wschodnich Niemiec stały się niewojownicze. Ze zbroi tylko ostrogi umieszczano niekiedy w grobie zmarłego.

Do tej pory w naszym kręgu odnaleziono niewiele pozostałości narzędzi i przyrządów. Z narzędzi damskich można wymienić tylko przęśliki o różnych kształtach.

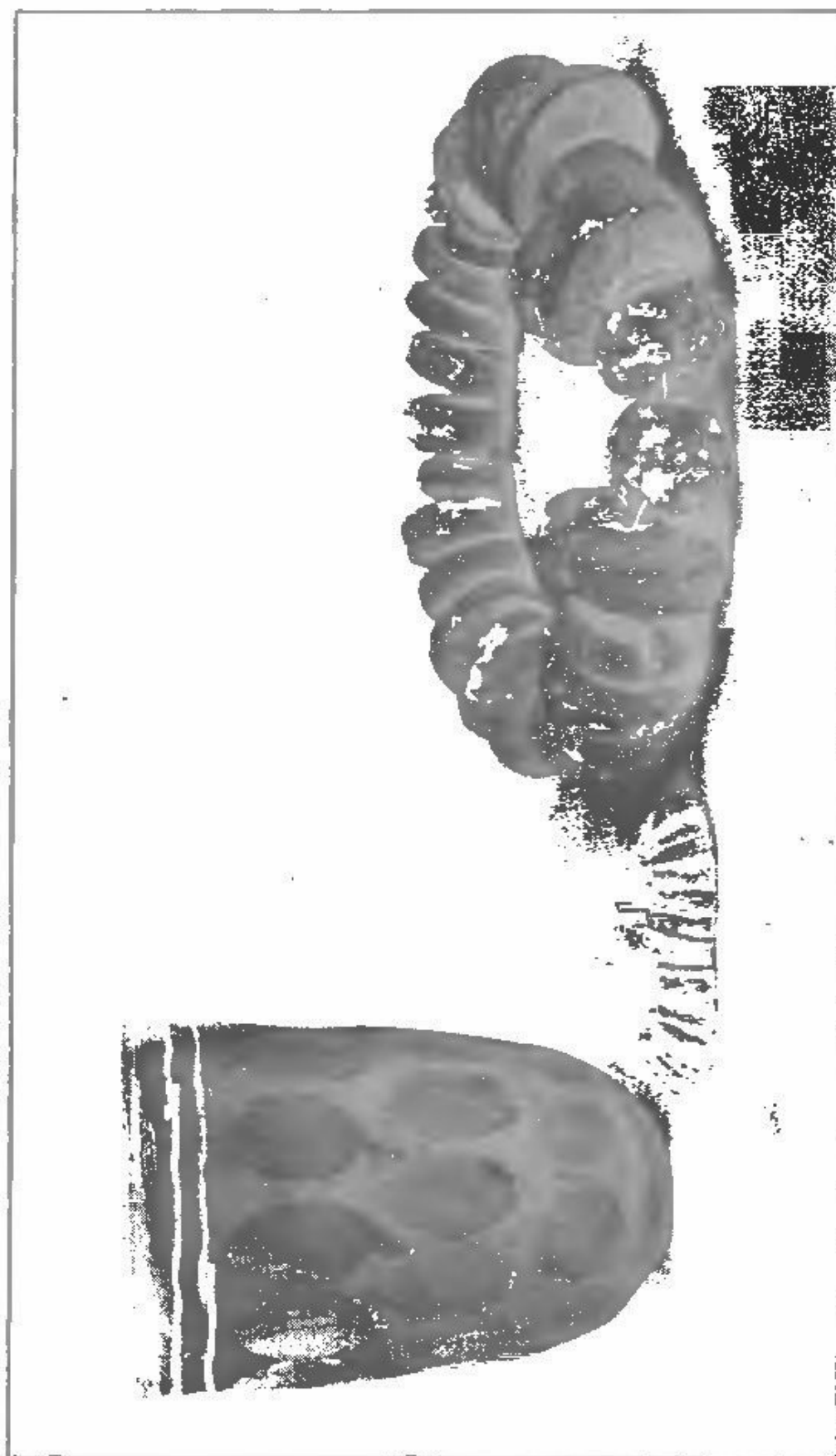
Liczba sztuk biżuterii jest większa. Na pierwszy plan wysuwają się fibule (szpile), których niezwykle zróżnicowane kształty, wraz z rzymskimi monetami, są najważniejszymi obiektami określającymi czas znalezisk z okresu cesarstwa. W grobach kobiecych znajdują się zwykle trzy fibule, z których dwie, które znaleziono w grobach, głównie na ramionach szkieletów, są prawie zawsze takie same. Trzecią noszono na piersi. Mężczyzna potrzebował tylko fibul, aby spiąć płaszcz na prawym ramieniu.

⁷³ Bornzin

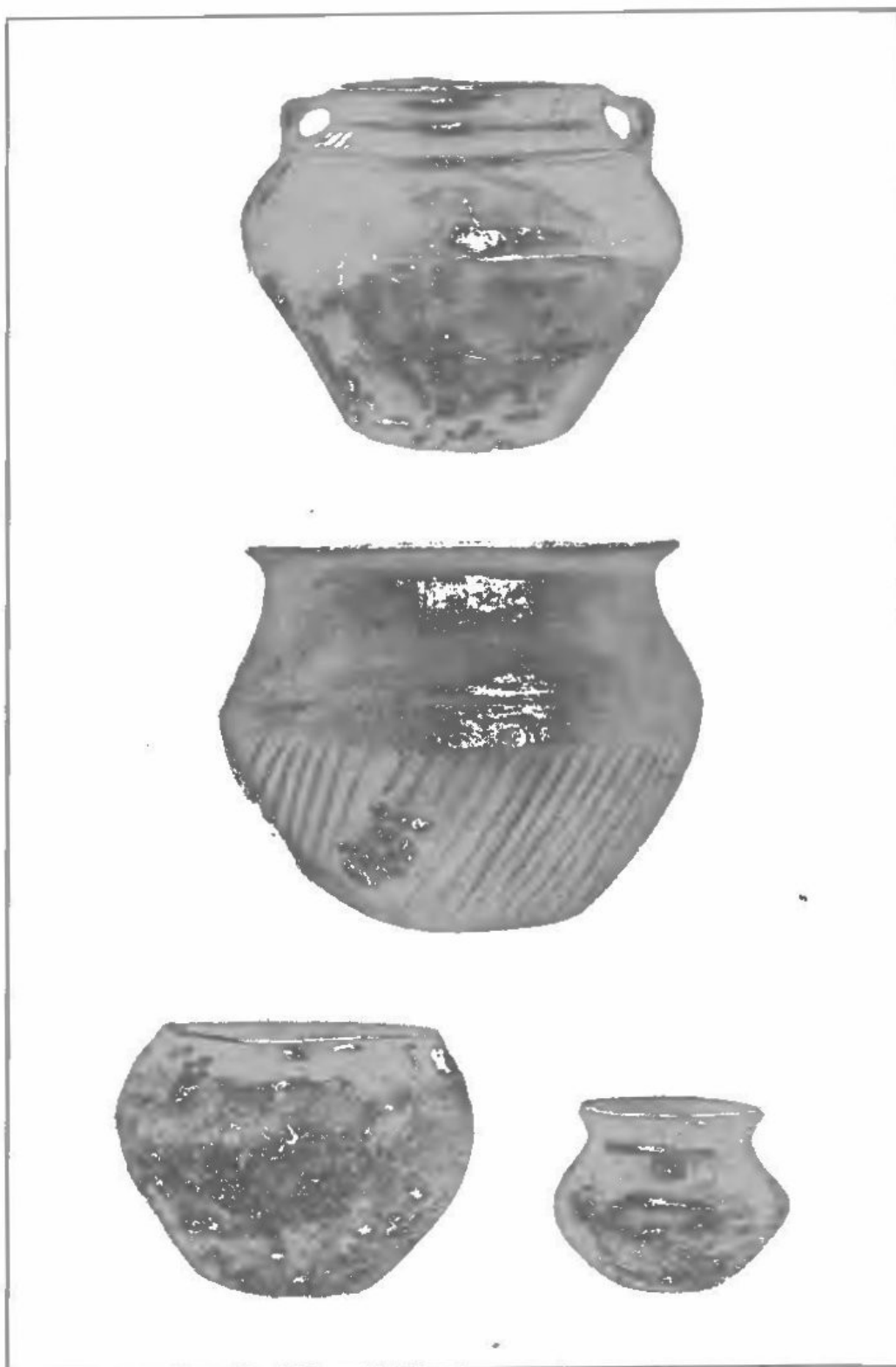
59. Riemenzunge, fibel, Armringe mit Schlangenkopf, Gürtelteil
aus dem Fund von Urnshagen.

Ryc. 39. Sprzączka paska, zapinka, naramiennik z głową węża, część pasa ze znaleziska z Charnowa.

40. Glasbecher, Schnalle und Halsfette aus dem Fund Dietfow.

Ryc. 40. Szklany kielich, sprzączka i naszyjnik ze znaleziska w Witkowie.

41. Germanische Gefäße der Römischen Zeit.
1 und 3 Arnshagen, 2 Zippow, 4 Stohentin.

Ryc. 41. Naczynia germańskie okresu rzymskiego. 1 i 3 Charnowo, 2 Szczypkowice, 4 Stowięcino.

In der Gemarkung Gohren wurden zwei Gewandnadeln mit Entenkopf aus Bronze gefunden, die zur Befestigung der Kleidung und gleichzeitig als Schmuck dienten. Die in der Latènezeit üblichen Gürtelhaken fehlen in der Kaiserzeit fast ganz und werden nunmehr durch Schnallen aus Bronze vertreten. Auch der Leibriemen, der dem Manne zur Befestigung der Hose diente, wurde mittels einer Schnalle geschlossen, die meist durch einen besonderen Riemenhalter am Lederriemen befestigt war. Das andere, freie Ende des Leibriemens trug einen Metallbeschlag von verschiedener Form, die Riemenzunge.

Als Halsschmuck waren Ketten gebräuchlich, die mittels Schließhaken geschlossen wurden. Sie bestanden aus Perlen von Metall, Bernstein, Glas oder Email in sehr verschiedenen Formen und mannigfacher Ausführung, von denen die Mosaikperlen aus der Gemarkung Stolp besonders erwähnt seien. Während die Bernsteinperlen wohl einheimisches Kunsterzeugnis sind, sind sämtliche Glas- und Emailperlen eingeführt worden⁷⁴. Auch waren Anhänger (Berloques) aus Bernstein in Kugel- und Birnenform, wie sie bei Gohren und Giesebitz gefunden wurden, sehr beliebt.

Römische Münzen sind in unserm Gebiet mehrmals gefunden worden und bilden gute Anhaltspunkte für die Zeitbestimmung⁷⁴.

Die schon am Schluss der Spätlatènezeit auftretenden glänzend schwarzen, Terrinen förmigen Gefäße mit Strichzeichnungen werden in der Kaiserzeit häufiger. Neben Terrinen förmigen Gefäßen finden sich kleinere, trichterförmige, mit scharf umgebrochener Schulterkante und kleiner Standfläche, sowie tassenartige und Henkelgefäße in den Gräberfeldern.

W osadzie Górzyno znaleziono dwie szpilki z brązu udekorowane głową kaczką, które służyły do spinania odzieży i jednocześnie jako dekoracja. Zapięcia taśmowe, które były powszechne w okresie lateńskim, były prawie całkowicie nieobecne w okresie cesarskim i są teraz reprezentowane przez sprzączki z brązu. Pas, który służył mężczyźnie do zapięcia spodni, również zapinany był za pomocą sprzączki, którą zwykle mocowano do skórzanego paska za pomocą specjalnego uchwytu na pasek. Na drugim, wolnym końcu pasa znajdowała się metalowa zapięcie o różnych kształtach, tworząc niejako język paska.

Naszyjniki były powszechnie używane jako naszyjniki, które były zamykane za pomocą haczyków blokujących. Składały się one z paciorków z metalu, bursztynu, szkła lub emalii w bardzo różnych kształtach i w różnorodnych wzorach, z których na szczególną uwagę zasługują mozaiki z powiatu słupskiego. Podczas gdy bursztynowe koraliki są prawdopodobnie rodzimym produktem artystycznym, wszystkie szklane i emaliowane koraliki zostały w użytkowaniu. Dużą popularnością cieszyły się również wisioriki (Berloques) wykonane z bursztynu w kształcie kuli i gruszki, jakie można znaleźć w Górzynie i Izbicy.

Monety rzymskie były kilkakrotnie znajdowane w naszym regionie i stanowią dobrą wskazówkę do określenia okresu czasu znaleziska.

Błyszczące czarne naczynia w kształcie wazy z rysunkami liniowymi, które pojawiły się pod koniec późnego okresu lateńskiego, stały się bardziej powszechne w okresie rzymskim. Oprócz naczyń w kształcie wazy na cmentarzysku znajdują się mniejsze, lejkowate naczynia o ostro złamanych krawędziach ramion i niewielkiej powierzchni, a także naczynia kielichowe i uchwytowe.

⁷⁴ W. Witt, Römische Funde im Stadt- und Landkreise Stolp. Die Feierfunde.

Die Siedlungen.

Reste von Siedlungen sind bisher im Stadt- und Landkreise Stolp nicht gefunden worden. Da aber anzunehmen ist, dass in der Nähe größerer Gräberfelder überall eine Siedlung bestanden hat, gewinnen wir schon durch Heranziehung der Grabfunde ein Bild von der Besiedlung des Landes in jener Zeit. Besonders stark ist zur frühen Eisenzeit das Sand- und Moränengebiet besiedelt gewesen. Anders liegen die Verhältnisse während der Spätlatènezeit und Kaiserzeit. Ein Blick auf die Fundkarte zeigt, dass sich während dieser Zeiten die Funde gerade in den fruchtbarsten Gegenden, den Flusstälern und Niederungen häufen, während die sandigen Höhen nur eine spärliche oder gar keine Besiedlung aufweisen. Die Bevorzugung gerade der fruchtbarsten Landesteile erklärt sich bei einer ackerbaureibenden Bevölkerung ganz natürlich.

Um ein klares Bild von der Wohnweise jener Zeit in unserem Gebiet zu erhalten, fehlt es noch an systematischen Ausgrabungen. Doch Beobachtungen aus anderen Gegenden haben ergeben, dass man in festen Häusern wohnte, die aus Holz und Lehm erbaut waren und wahrscheinlich ein Dach aus Stroh und Schilf hatten. Auch lassen sich dorfähnliche Niederlassungen vermuten.

Auf einer Siedlung stelle bei Bendsechow wurde bei Feldarbeiten eine Anlage angeschnitten, welche als Backofen zu deuten ist. Es war eine schwarze, mit Lehm durchsetzte Grube, welche 1,70 m im Durchmesser misst, 2 m in die Tiefe geht und am Rand von Feldsteinen eingefasst wurde. Im Innern fanden sich Lehmstücke, Holzkohle und Gefäßreste. Es war vermutlich ein unterirdischer Backofen, der aus Feldsteinen und Lehm aufgebaut war. Der Grundriss war rund, die Decke bestand aus Holzbalken mit Lehmverkleidung.

Osiedla

Pozostałości osadnictwa nie zostały jeszcze odnalezione w mieście i powiecie słupskim. Ponieważ jednak można przypuszczać, że osadnictwo istniało wszędzie w pobliżu większych cmentarzysk, możemy już uzyskać obraz osadnictwa w tym powiecie, odwołując się do znalezisk grobowych. We wczesnej epoce żelaza obszar piaszczysty i morenowy był szczególnie gęsto zaludniony. Sytuacja wyglądała inaczej w okresie późno lateńskim i rzymskim. Rzut oka na mapę pokazuje, że w tym czasie znaleziska gromadzą się na najbardziej żyznych obszarach, w dolinach rzek i na nizinach, podczas gdy piaszczyste wyżyny wykazują tylko rzadkie osadnictwo lub nie ma go wcale. Preferowanie najbardziej żyznych części kraju jest całkiem naturalne w przypadku ludności rolniczej.

Aby uzyskać jasny obraz sposobu życia na naszym terenie w tamtym czasie, wciąż brakuje systematycznych wykopalisk. Jednak obserwacje z innych obszarów wykazały, że ludzie mieszkali w solidnych domach zbudowanych z drewna i błota i prawdopodobnie mieli dach ze słomy i trzciny. Można również założyć istnienie osad przypominające wioski.

Na terenie osady w pobliżu Będziechowa podczas prac polowych wycięto wśród roślin urządzenie, które można interpretować jako piec. Była to czarna jama przeplatana gliną, która mierzy 1,70 m średnicy, sięga 2 m głębokości i była otoczona na krawędzi kamieniami polnymi. Wewnątrz znaleziono kawałki gliny, węgla drzewnego i resztki naczyń. Prawdopodobnie był to podziemny piec wykonany z kamieni polnych i gliny. Plan piętra mówi, że był okrągły, strop składał się z drewnianych belek z glinianą okładziną.

Das Landschaftsbild.

Zur Wiederherstellung des Landschaftsbildes stehen uns noch nicht genügend Anhaltspunkte zur Verfügung. Doch sind wir zu der Annahme berechtigt, dass mit dem Klimasturz zu Beginn der Eisenzeit auch im Aussehen der Landschaft Veränderungen eingetreten sind. Während in der Bronzezeit bei dem trockenwarmen Klima von Natur aus eine offene Landschaft vorhanden war, muss die Zunahme der Feuchtigkeit eine Ausdehnung des Waldbestandes begünstigt haben. Wieweit diese vorgeschritten ist, entzieht sich unserer Kenntnis. Man kann aber mit Sicherheit annehmen, dass nicht das ganze Land von Wald bedeckt wurde; denn wo der Mensch wohnte, den Acker bestellte und seine Herden weiden ließ, hielt er das Land wenigstens teilweise offen und verhinderte ein Aufkommen des Waldes. Diese Ausdehnung des Waldes werden wir einige Jahrhunderte später in der Wendenzeit viel deutlicher erkennen.

Stammeskunde

Im Bereich der bis dahin einheitlichen germanischen Kultur macht sich mit dem Auftreten der Steinkisten-Gesichturnen- Kultur zum ersten Male eine scharfe Scheidung bemerkbar. Kossina hat zuerst auf diese Tatsache aufmerksam gemacht und betrachtet demgemäß die Träger dieser Kultur als die ersten Ostgermanen⁷⁵, denen von nun an die Altgermanen als Westgermanen gegenüberstehen. Ferner vertritt er die Anschauung, dass sich die Ostgermanen aus den in der jüngsten Bronzezeit (Periode V) zwischen Oder und Weichsel ansässig gewordenen Altgermanen heraus entwickelt hätten.

Im Gegensatz zur frühen Eisenzeit bildet indessen Ostgermanien in der Spätlatènezeit kulturell kein einheitliches Gebiet mehr. Es sind innerhalb Ostgermaniens deutlich zwei getrennte Gebiete zu erkennen: ein solches im Nordenzwischen unterer Oder im Westen

Krajobraz

Nie mamy jeszcze wystarczających dowodów, aby odtworzyć wygląd krajobrazu. Uzasadnione jest jednak przypuszczenie, że zmiany klimatyczne na początku epoki żelaza spowodowały właśnie również zmiany w wyglądzie krajobrazu. Podczas gdy w epoce brązu istniał naturalnie otwarty krajobraz z suchym, ciepłym klimatem, to wzrost wilgotności musiał sprzyjać rozszerzaniu się pokrywy leśnej. Nie wiemy, w jakim stopniu to się rozwinęło. Można jednak bezpiecznie założyć, że nie wszystkie tereny były porośnięte lasem; Bo tam, gdzie człowiek mieszkał, uprawiał pole i pozwalał pasać swoje trzody, tam przynajmniej częściowo utrzymywał otwartą ziemię i nie dopuścił do pojawienia się lasu na uprawianych polach. Znacznie wyraźniej daje się odczytać ten obszar lasu kilka wieków później, w okresie użytkowania pól regionu przez Słowian Zachodnich.

Wiedza plemienna

Na obszarze dotychczas zjednoczonej kultury germańskiej po raz pierwszy zauważalny jest ostry podział wraz z pojawieniem się kultury urn osadzanych w kamiennych skrzyniach. Kossina jako pierwszy zwrócił na to uwagę i w związku z tym uważa nosicieli tej kultury za pierwszych Niemców Wschodnich, którym odtąd przeciwstawiają się staro- Niemcy jako Niemcy Zachodni. Co więcej, stoi na stanowisku, że plemiona wschodniogermańskie rozwinęły się ze starożytnych plemion germańskich, które osiedliły się między Odrą a Wisłą w ostatniej epoce brązu (okres V).

Jednak w przeciwieństwie do wczesnej epoki żelaza, w okresie późno lateńskim Germania Wschodnia nie stanowi już jednolitego kulturowo obszaru. W obrębie Germanii Wschodniej istnieją wyraźnie dwa odrębne regiony: jeden na północy, między dolną Odrą na

⁷⁵ Kossina, Zeitschr. f. Ethnologie 1905, S. 386 f.f. – Mannus=Bibl. 0, 1914. – Mannus VIII und IX.

und Pass arge im Osten, welches die zur Provinz Brandenburg gehörige Neu Mark, ganz Ostpommern, Westpreußen, das nordwestliche Ostpreußen, das nördliche Posen und das polnische Kujawien umfasst, und ein daran südlich sich anschließendes, das etwa aus der Lausitz, Mittel- und Südpolen, Nordschlesien und Westpolen besteht. Jahn und Kostrzewski haben im Anschluss an Kossinna den nördlichen Teil als burgundisch, den südlichen als wandalisch bezeichnet, Unabhängig von der Frage nach der Stammeszugehörigkeit der Bewohner mögen hier die beiden Teilgebiete als nördliches und südliches Ostgermanien unterschieden werden. Der Stadt- und Landkreis gehörte somit zum nördlichen Teilgebiet von Ostgermanien.

Auch die Nachrichten der alten Schriftsteller berichten über die Stämme der Ostgermanen. So beschäftigt sich Tacitus im 43. Kapitel seiner „Germania“, als deren Erscheinungsjahr 98 n. Chr. angenommen wird, mit den Ostgermanen. In seiner Aufzählung der Stämme nennt er „am Ozean“ (gemeint ist die Ostsee) die Rugier.

Soweit man mit Hilfe von geschichtlichen Nachrichten und archäologischen Tatsachen feststellen kann, ergibt sich etwa folgendes. Es hat im vorletzten Jahrhundert vor Christi Geburt eine Auswanderung von germanischen Stämmen aus Südsandinavien nach Norddeutschland stattgefunden. Die Burgunden sind wahrscheinlich an der der Insel Bornholm, von der sie kamen, am nächsten liegenden Küste zwischen Oder und Persante gelandet. Ein Teil hat sich dort angesiedelt, ein anderer ist bis zur Weichsel gezogen. Nördlich von ihnen im Küstengebiet zwischen Persante im Westen und unterer Weichsel im Osten siedelten sich die Rugier an.

Wie ganz Ostdeutschland wurde auch Pommern während der jüngeren Kaiserzeit durch dauernde Abwanderungen immer mehr seiner einst so dichten germanischen Bevölkerung germanischen Bevölkerung beraubt. Um

zachodzie a Przełęczą Arge, która obejmuje Neumark, która należy do prowincji Brandenburgia, całe Pomorze Wschodnie, Prusy Zachodnie, północno-zachodnie Prusy Wschodnie, północna Wielkopolska i polskie Kujawy, oraz jeden obszar przylegający do Wielkopolski od południa, który składa się z Łużyc, centralna i południowa Polska, północny Śląsk i zachodnia Polska. Idąc śladem Kossinny, Jahn i Kostrzewski opisywali część północną jako burgundzką, południową jako wandalską. Niezależnie od kwestii przynależności plemiennej mieszkańców, można tu wyróżnić te dwa podobszary jako północną i południową Germanię Wschodnią. Miasto i powiat należały więc do północnej części Germanii Wschodniej.

Wiadomości starożytnych pisarzy donoszą również o plemionach ludów wschodniogermańskich. Na przykład w 43 rozdziale swojej "Germanii", której rok wydania przyjmuje się na 98 r. n.e., Tacyt zajmuje się ludami wschodnio germańskimi. W swoim wyliczeniu plemion wspomina o Rugijczykach "nad oceanem" (czyli nad Bałtykiem).

Na tyle, na ile można to ustalić za pomocą informacji historycznych i faktów archeologicznych, wynik jest mniej więcej taki. W wieku poprzedzającym narodzenie Chrystusa plemiona germańskie wyemigrowały z południowej Skandynawii do północnych Niemiec. Burgundczycy prawdopodobnie wylądowali na wybrzeżu między Odrą a Parsętą, która jest umiejscowiona najbliżej wyspy Bornholm, z której przybyli. Jedna część się tam osiedliła, inna przeniosła się nad Wisłę. Na północ od nich, w strefie przybrzeżnej między Parsętą na zachodzie a dolną Wisłą na wschodzie, osiedlili się Rugijczycy.

Podobnie jak całe Niemcy Wschodnie, Pomorze było coraz bardziej pozbawione swojej niegdyś tak gęstej ludności germańskiej w młodszym okresie rzymskim z powodu ciągłej emigracji. Około 400 roku Rugijczycy

400 wandern als letzter ostgermanischer Stamm des deutschen Nordostens die Rugier ab, so das Nordostdeutschland für die nächste Zeit fast ganz entvölkert ist.

Die Auswanderung der Germanen

Mit der Auswanderung der Germanen kommen wir zu einem tiefgreifenden Einschnitt in der Entwicklung unseres Gebiets. Die Auswanderung gibt sich deutlich an dem Abbruch der großen Friedhöfe (Abnahme der Funde des 3. und 4. Jahrhunderts im Vergleich zu denen der ersten beiden Jahrhunderte) gegen Ende der spätrömischen Periode zu erkennen. Auch wird durch zahlreiche historische Quellen über diese Wanderung berichtet. Sie führte zu einem tiefgreifenden Einschnitt in der Entwicklung der germanischen Besiedlung und bereitete einem fremde Volke den Weg zur Einwanderung.

Aus dem 5. Und 6. Jahrhundert, der eigentlichen Völkerwanderungszeit, kannte man bisher in Ostdeutschland so wenig Funde, dass die Meinung aufkam, die Ostgermanen seien spätestens im 4. Jahrhundert restlos abgewandert und hätten ein gänzlich entvölkertes Land zurückgelassen. In den letzten Jahren haben sich die Anzeichen dafür gemehrt, dass eine wenn auch nur dünne germanische Besiedlung in Ostdeutschland noch im fünften und im sechsten Jahrhundert vorhanden war. Hierher gehörige Funde sind aus Pommern, Mecklenburg, Brandenburg, Schleswig-Holstein und Schlesien bekannt⁷⁶.

Auch unser Stolper Land hat einen Fund aufzuweisen, der für eine Besiedlung unserer Heimat in jener Zeit unbedingt beweisend ist, und dessen Eigenart überdies jeden Zweifel an seiner Zugehörigkeit zur germanischen Kultur von vorherein ausschließt. Es handelt sich um den Grabfund von Glowitz, der im Museum für Naturkunde und

wyemigrowali jako ostatnie wschodniogermańskie plemię na północnym wschodzie Germanii, tak że północno-wschodnie Niemcy zostały prawie całkowicie wyludnione po raz kolejny.

Emigracja plemion germańskich

Wraz z emigracją ludów germańskich dochodzimy do głębokiego przełomu w rozwoju naszego obszaru. Emigracja jest wyraźnie widoczna w wyburzaniu dużych cmentarzysk (spadek znalezisk z III i IV wieku w porównaniu z tymi z pierwszych dwóch wieków) pod koniec późnego okresu rzymskiego. Liczne źródła historyczne również donoszą o tej wędrówce. Doprowadziło to do głębokiego przełomu w rozwoju osadnictwa germańskiego i utorowało drogę do emigracji obcego ludu.

Od V i VI wieku, czyli faktycznego okresu wędrówek ludów, w Niemczech Wschodnich znano tak niewiele znalezisk, że pojawiła się opinia, że Niemcy Wschodni całkowicie wyemigrowali najpóźniej w IV wieku, pozostawiając po sobie całkowicie wyludniony kraj. W ostatnich latach coraz więcej wskazuje na to, że osadnictwo germańskie w Niemczech Wschodnich, choć niewielkie, było nadal obecne w V i VI wieku. Znaleziska należące do tej podpozycji znane są z Pomorza, Meklemburgii, Brandenburgii, Szlezwiku-Holsztynu i Śląska.

Na naszej Ziemi Słupskiej znajduje się również znalezisko, które jest absolutnym dowodem na osadnictwo naszej ojczyzny w tym czasie, a którego osobliwość wyklucza również wszelką wątpliwość co do jego przynależności do kultury germańskiej od samego początku. Jest to grób w Głowczycach, który znajduje się w Muzeum Przyrodniczym i

⁷⁶ B. Krüger, *Mannus-* Bibl. 22, 1922, S. 130/131.

Vorgeschichte zu Danzig liegt und unter Nr. 4603-4615 dort inventarisiert ist.

Die Schwerter haben ohne Zweifel eine Parier Stange gehabt, wenn diese auch bei keinem der Stücke aus Glowitz erhalten geblieben ist. Zwischen dieser und dem Knauf (End Knopf) haben wir einen Griff aus Holz oder anderen vergänglichen Stoffen anzunehmen, der um den eisernen Griffdorn herumgelegt war. Die Form der Klinge ist die eines Langschwertes (Spatha) mit parallelen Schneiden ohne Mittelgrad. Bei dem am besten erhaltenen Schwert Nr. 4602 ist eine breite, flache Mittelrinne noch eben erkennbar. Von den Schwertscheiden, die offenbar aus Holz bestanden haben- es finden sich mehrfach Holzreste oder Abdrücke von solchen an den Schwertklingen- , sind zwei Ortbänder erhalten geblieben, die aus Bronze bestehen. Sie sind U= förmig, an den oberen Enden durch Kerben verziert und waren durch Nieten an der Scheide befestigt. Die Lanzen spitzen haben flaches, schmales Blatt und langen Hals; die Tülle von Nr. 4607 ist gespalten, die der übrigen nicht. Der Schildbuckel ist der einzige Rest eines runden Holzschildes, auf dessen Mitte er außen durch eiserne Nieten befestigt gewesen ist. Die schön geformte Bronzeschnalle hat entweder einen Mann zum Zusammenhalten des Leibriemens, an dem das Schwert Gehänge und vielleicht noch andere Dinge befestigt waren, oder einer Frau als Gürtelschnalle gedient.

Ähnliche Schwerter begegnen uns wiederholt in Funden der frühmerowingischen Zeit West- und Süddeutschlands und sind aus Ostdeutschland bisher aus Hannover und Holstein⁷⁷, von 3 mecklenburgischen Fundorten⁷⁸ sowie aus dem Reitergrab von Neukölln bei Berlin⁷⁹ bekannt; diese Funde gehören dem 5. und 6. Jahrhundert n. Chr. an.

Prehistorii w Gdańsku, gdzie jest zinwentaryzowany pod numerami 4603-4615.

Nie ulega wątpliwości, że miecze posiadały drążek do parowania, choć nie zachował się on w żadnym z egzemplarzy z Glowitz. Pomiędzy tym drążkiem a rękojeścią (zatyczką końcową) musimy umieszczać rękojeść właściwą wykonaną z drewna lub innych łatwo psujących się materiałów, który to materiał został umieszczony wokół żelaznego trzpienia rękojeści. Kształt ostrza jest podobny do długiego miecza (Spatha) z równoległymi krawędziami bez środkowego stopnia. W najlepiej zachowanym mieczu nr 4602 widoczny jest jeszcze szeroki, płaski rowek centralny. Z pochew mieczy, które najwyraźniej wykonano z drewna – na ostrzach mieczy zachowało się kilka drewnianych pozostałości lub odcisków takich jak – dwie opaski z brązu. Mają kształt litery U=, ozdobione nacięciami na górnych końcach i zostały przymocowane do pochwy za pomocą nitów. Końce lanc mają płaski, wąski liść i długą szyjkę. Czubek grotu lancy nr 4607 jest rozdwójony, reszta nie. Umbo tarczy jest jedyną pozostałością okrągłej drewnianej tarczy, do środka której przymocowano ją od zewnątrz żelaznymi nitami. Pięknie ukształtowana klamra z brązu była używana tylko przez mężczyznę do przytrzymywania pasa, do którego przymocowany był miecz, wieszaki i być może inne elementy, używane były przez kobietę jako klamra do paska.

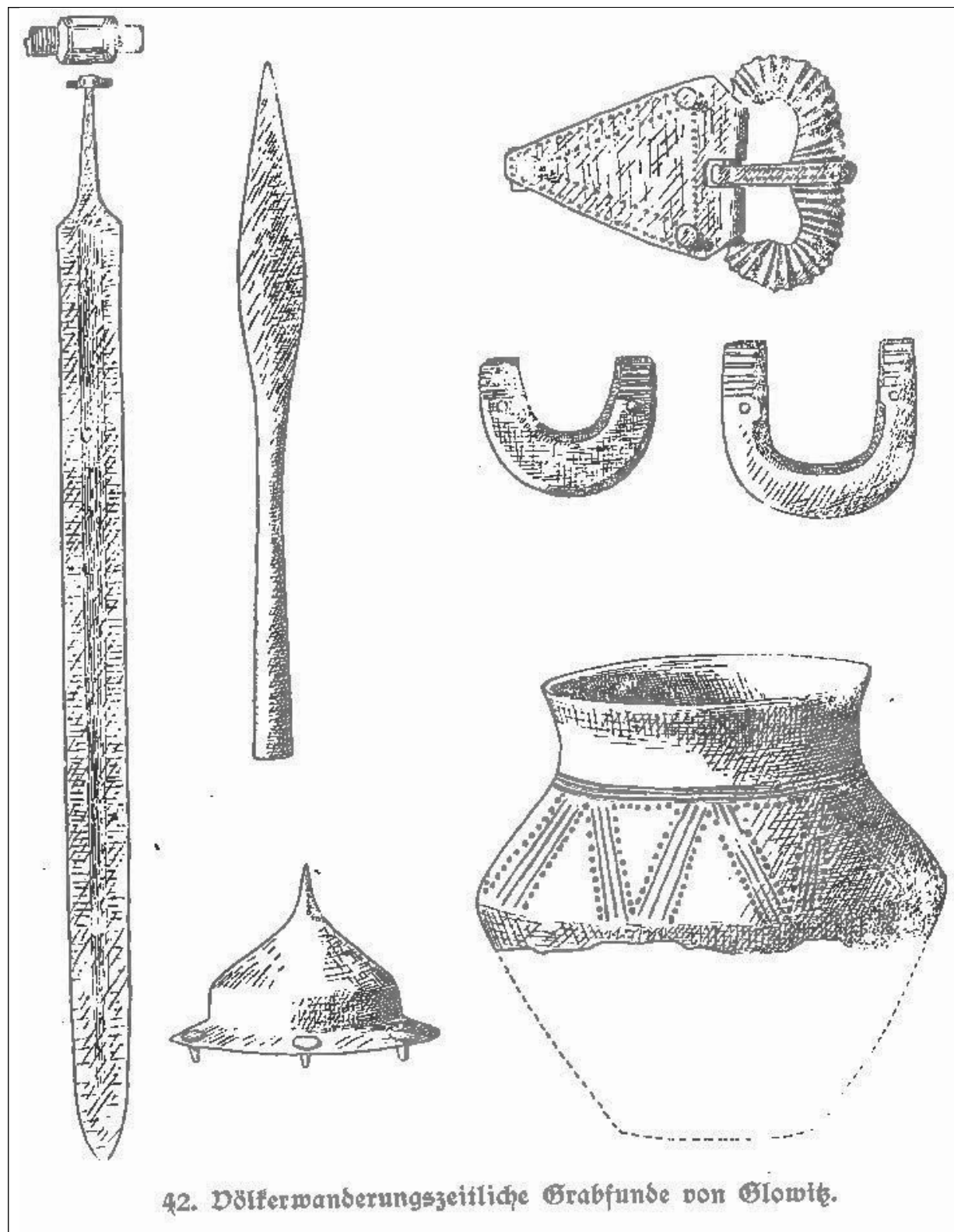
Podobne miecze są wielokrotnie spotykane w znaleziskach z wczesnego okresu Merowingów w zachodnich i południowych Niemczech i są znane z Niemiec Wschodnich do tej pory z Hanoweru i Holsztynu, z 3 stanowisk meklemburskich i z grobu konnego w Neukölln pod Berlinem; znaleziska te pochodzą z V i VI wieku n.e.

⁷⁷ B. Krüger, Mannus= Bibl. 22, 1922, S. 130/131.

⁷⁸ Knorr, Skelettgräber der Eisenzeit in Holstein. Montelius= Testschrift 1913, S. 317 ff.

Teterow, Rittendorf und Lewitzow; vgl. Belß, Bräh. Zeitschrift I, 379, II, 195 ff. und III, 166 ff.

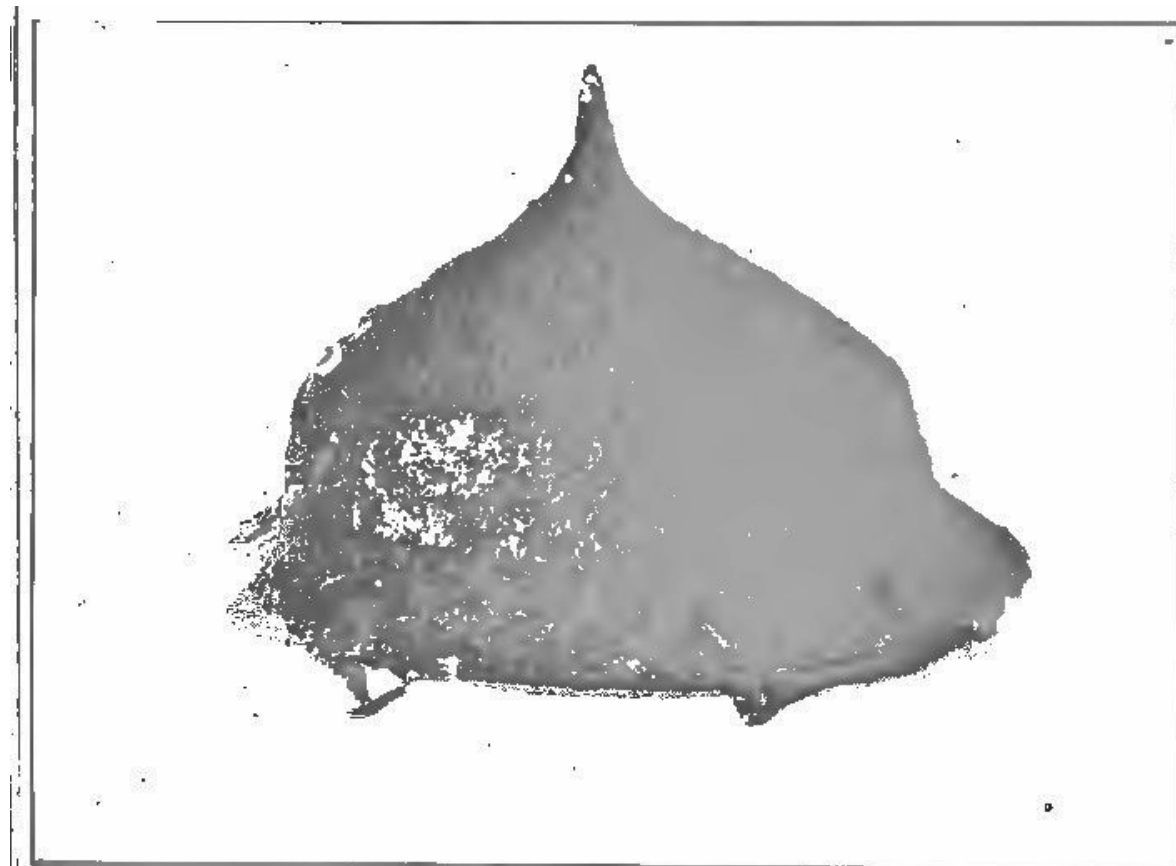
⁷⁹ Kieckbusch, Das Reitergrab von Neukölln. Bräh. Ztschr. IV, 395 ff. bekannt;

Ryc. 42. Znaleźiska grobowe z Głowczyc z okresu wędrówek ludów.

Die Form der Lanzenspitzen aus Glowitz, bei der die Tülle die Länge der Klinge erreicht, ist für einige Speerformen der merowingischen Zeit sehr bezeichnend; auch der seitliche Schlitz ist bei Lanzen dieser Zeit gewöhnlich⁸⁰.

Kształt grotów lancy z Główczyz, w których przelotka sięga długości ostrza, jest bardzo charakterystyczny dla niektórych form włóczni z okresu Merowingów; Również boczne rozcięcie jest powszechne w lancach z tego okresu.

43. Eiserner Schildbuckel von Glowitz.

Ryc. 43. Żelazne umbo tarczy z Główczyz.

Parallelen zu den Glowitzer Ortbändern (Schwertstiefeln) bilden Stücke aus Schweden⁸¹ und aus dem Thorsberger Moor aus Jütland⁸² - und zwar aus Funden, die der Völkerwanderungszeit angehören - sind auch aus gleichzeitigen alemannischen und fränkischen Gräbern Südwestdeutschlands bekannt⁸³. Der Schildbuckel zeigt eine Form, die nach Jahn⁸⁴ schon in der späten Kaiserzeit vorkommt. (Beschreibung und Vergleich der Fundstücke nach La Baume).

In unser Heimatland ziehen in der

Równoległe do wiejskich zespołów z Główczyz (pochwy z mieczami) znaleziska ze Szwecji i z Thorsberg Moor z Jutlandii - to ze znalezisk należących do okresu wędrówek ludów - znane są również z ówczesnych grobów alemańskich i frankijskich w południowo-zachodnich Niemczech. Umbo tarczy ma kształt, który według Jahna występuje już w późnym okresie rzymskim. (Opis i porównanie znalezisk według La Baume).

W okresie wędrówek ludów

⁸⁰ Bgl. Lindenschmit, *Altert. uns. heidn. Borz.* V., S. 20, Taf. 6Nr. 107.

⁸¹ Montelius, *Kulturgesch. Schwedens*, 1906, 230, Abb.363.

⁸² Westorf, *Borgesch. Altert. aus Schleswig-Holstein*. Taf. 43, Nr. 596.

⁸³ Zum Beispiel Lindenschmit, *Altert. uns. heidn. Borz.*, Bd. II, H. 11. Taf. 5.

⁸⁴ Jahn, M., *Die Bewaffnung der Germanen*. Mannus= Bibl. 16, S. 171 f., Taf. III, 6.

Völkerwanderungszeit- von Südosten her kommend- allmählich die Slawen (Wenden) ein. Von skandinavischen Forschern ist mehrfach behauptet worden, die Germanen seien von den Slawen verdrängt worden. Die Ostgermanen verlassen nicht plötzlich ihre Sitze, sondern die Funde nehmen allmählich ab. Auch findet sich in den Wandererzählungen der Germanen nirgends die Angabe, daß sie von den Slawen gedrängt worden seien. Da jedes Anzeichen einer Mischkultur fehlt, die wohl bei irgendeiner Vermengung hätte entstehen müssen, sind die Slawen mit den ansässigen Ostgermanen in Ostdeutschland kaum in direkte Berührung gekommen. Der Zustand, der die ehemals gut besiedelten ostgermanischen Länderstrecken befiel, wird von dem wohlunterrichteten Procop in der Erzählung von den rückwandernden Erulern eine Einöde genannt⁸⁵. In dieses siedelungsleere Gebiet ziehen „kampflos, lautlos, fast spurlos“ die Slawen ein (Blume).

Słowianie (Wendowie) stopniowo przenosili się do naszej ojczyzny z południowego wschodu. Skandynawscy badacze wielokrotnie twierdzili, że plemiona germańskie zostały wyparte przez Słowian. Niemcy Wschodni nie opuszczają nagle swoich miejsc, ale liczba znalezisk stopniowo maleje. Nie ma też nigdzie w wędrownych opowieściach plemion germańskich wzmianki o tym, że zostali zepchnięci przez Słowian. Ponieważ nie ma śladu mieszanej kultury, która prawdopodobnie powstałaby w przypadku jakiegokolwiek wymieszania, Słowianie pewnie nie weszli w bezpośredni kontakt z plemionami wschodniogermańskimi zamieszkującymi Niemcy Wschodnie. Stan, w jakim znajdowały się niegdyś dobrze zaludnione połacie ziemi wschodniogermańskiej, został nazwany pustkowiem przez dobrze poinformowanego Prokopa w opowieści o powracających Erulianach. Słowianie wkraczają na ten niespokojny teren "bez walki, cicho, cicho, prawie bez śladu" (Blume).

⁸⁵ De bello Gothico II, 15 § 2.

ZAGOSPODAROWYWANIE SIĘ WENDÓW⁸⁶ (VII-XII WIEK)

WENDENZEIT (7.- 12. JAHRHUNDERT).

W VII w. i w VIIIw. ne.⁸⁷ przychodzili stopniowo Wendowie nadchodząc z południowego wschodu. Zajmowali wyludnioną okolicę Niemiec Wschodnich i wypełniali rozległe tereny starego kraju germańskiego. Obecnie jest jeszcze do końca nie wyjaśnione kiedy nastąpiło wtargnięcie Słowian (Wendów) do Niemiec Wschodnich. Z pierwszych wieków po przyjsciu Wendów nie są znane żadne zasiedlenia ani żadne groby. W VIIw. proces zasiedlania był już dokonany, tym samym została otwarta nowa karta w historii Niemiec Północnych. Dla powiatu słupskiego rozpoczyna się również nowy rozdział.

Przez wiele stuleci ukształtowane zostały północne równiny swoją kulturą, językiem, folklorystyczną zgodą. Po zakończeniu wędrówek nastąpił rozdział na dwie zasadnicze części, których granicę określa bieg rzeki Łaby.

Na zachodzie nadal rozwijała się stara nie rozbita ludność.

Po wschodniej stronie Łaby rozszerzała się jako zagraniczny i nowy słowiański świat folklorystyczny, który w żaden sposób nie przypominał w żadnym swoim udziale rozwój kulturowy określany przez chrześcijańsko-germański zachód. Nad jeziorami i rzekami Niemiec Wschodnich, które jeszcze zachowały swoje stare germańskie nazwy⁸⁸, rozbrzmiewa wenecka mowa, w pogańskich świątyniach królują słowiańskie bożki, zachodnie stosunki kulturalne nie mogą poczynić tu żadnego kroku. Twarz kultury zwrócona jest na południowy wschód. Kupcy arabscy przechodzą do Północnych Niemiec, monety bizantyjskie i wschodnie wzory biżuterii znajdują się też w znaleziskach słowiańskich. Taki właśnie świat obejmował ziemię słupską.

WIEDZA PLEMIENNA

STAMMESKUNDE

Jest to bardzo prawdopodobne, że praojczyzna Słowian leży na obszarze na północ od Karpat usytuowana pomiędzy Dnieprem a Wołgą. Słowianie musieli przez długi okres czasu być sąsiadami Celtów, którzy w ostatnich wiekach przed narodzeniem Chrystusa zajmowali obszar po sąsiedzku z Niemcami Południowymi, w dorzeczu górnego Dunaju. Od swojego celtyckiego sąsiada Słowianie wiele zapożyczyli, państwową i religijną organizację wielokrotnie powielają Słowianie za Celtami, jest to o tyle ważne, że Cezar (Bellum Gallicum Buch VI) kreśli podobieństwa bo słowo w słowo pasuje opis celtyckich zwyczajów do Słowian. Pomimo specyficznego trybu życia Słowian, ich uzbrojenie w tarcze i ich sposób walki zalicza Tacyt błędnie do Wenetów, Wendów (część ludu słowiańskiego, która mieszkała w obszarze dzisiejszych Niemiec Wschodnich i zajmowali obszar aż do Łaby i Saali). Do Germanów Tacyt zalicza Słowian, którzy wprawdzie przez ich sarmackich sąsiadów byli zdemoralizowani, szczególnie podkreśla zwyczaj opowiadania o wyprawach zbójceckich, która to skłonność towarzyszy im jeszcze w XIIw. W VIII w. musiało mieć miejsce przemieszczanie się Gotów przez ich terytorium,⁸⁹ byli dręczeni przez Hunów⁹⁰ na szerokości rozciągającej się aż na zachód. Od V w. do VI w. zaludniali posiadane przez Germanów przestronne obszary Wschodnich Niemiec i zaludniali je do Łaby i Saale. Obszar Odry osiągnęli może w VII w. Po obu stronach ujścia Odry osiedlali się Pomorzanie (tzn. mieszkający nad morzem), do nich zaliczali się też mieszkańcy ziemi słupskiej.

⁸⁶ W literaturze polskiej nie ma pojęcia „Epoka Wendów”. Tekst w języku niemieckim patrz:

<https://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/publication/7638/edition/6185?language=en>

⁸⁷ W. Witt podaje tu przesuniętą w czasie migrację Słowian. Obecne badania, które jednoznacznie pokazują czas osiedlania się Słowian na Pomorzu to głównie zasiedlanie od VI w.

⁸⁸ Dość dyskusyjne stwierdzenie- najczęściej to były nazwy po Gotach (Germanie Skandynawscy).

⁸⁹ Przyjmuje się dzisiaj m.in. na podstawie znikania cmentarzysk gockich, że Goci i Gepidzi znajdowali się na terenach dzisiejszej Polski pomiędzy IIw.- Vw. ne. Tak więc w VIII w. nie było już na Pomorzu od 3 wieków żadnych Gotów i Gepidów (oraz ludności co się do nich przyłączyła) bo powędrowali na południowy wschód i tam faktycznie zetknęli się ze Słowianami. Po przejściu Gotów tereny na Pomorzu były jeszcze długo opustoszałe- bez śladów zaludnienia.

⁹⁰ Oczywiście, że Słowianie byli dręczeni, ale gdzie; pod Bizancjum.

KRAJOBRAZ

DAS BILD DER LANDSCHAFT

Osadnicy w trzecim i drugim tysiącleciu p.n.e. mogli się rozprzestrzeniać na cały ten kraj ponieważ suche okresy ciepła stworzyły otwarte i pozbawione lasu duże przestrzenie. Naturalne możliwości do powstania zalesień zaistniały dopiero wtedy, gdy klimat zmieniał się na bardziej wilgotny, co miało miejsce z początkiem epoki żelaza. Zmiany klimatyczne dopiero pozwalają w ostatnim tysiącleciu p.n.e. na zasiedlenie się tu ludzkiej społeczności bo dopiero wtedy zaistniały dogodne warunki dla ludzi aby zgodnie z ich kulturą nastąpić mogło powstanie zagrody. Wraz ze zmianami klimatycznymi zatem po zwycięskiej wędrówce następuje wkroczenie w germańską epokę żelaza (lasu). Jakkolwiek w pierwszym tysiącleciu n.e. osiedla germańskie zostawały opuszczane i kraina ta pozostawała w naturalnych warunkach, ponownie ogarniał te ludzkie osiedla las- odwieczny wróg ludzkich osiedli. W ramach zasiedleń „wendyjskiego” okresu zrobiło się znacznie mniej miejsca na postawienie zagrody. Człowiek epoki brązu ze względu na wilgoć i nieprzyjazność otoczenia lesistego nie rozpoznałby tu swojej starej ojczyzny, jeśli znalazłby się tutaj ponownie w 2000 lat po swojej śmierci. Las, woda i wilgoć określają wizerunek krajobrazu.

Również duża liczba słowiańskich nazw topograficznych i określania granic spowodowana była interpretacją wyglądu krajobrazu. Dużo nazw topograficznych uzależniona była od położenia lub cech geograficznych okolicy; i tak znaczą, Poblitz- położony przy bagnie, Rowe- rów, Gardes- zamek, Sageritz- za górami, Saleske- za lasem, Wobesde- dookoła jeziora, Wottnogge- zmoczona stopa, Gohren- miejscowość górską, Glowitz- krajobraz przypominający wysuniętą głowę, Jeseritz- wieś jeziorna.

Oto co można znaleźć w opisie arabskiego podróżnika Ibrahima ibn Jakuba z X w. mówiącym o Ziemi „Nâgûn”, położonej na północny zachód od ziemi Słowian, pasuje to również do naszej małej ojczyzny:

„wojska przedzierają się tu w wielkim trudzie, ponieważ cały ten ląd składa się z łąk, gęstwiny i bagien”.⁹¹

Większe i mniejsze kompleksy leśne znajdują się w pierwszym rzędzie na wilgotnych, równinnych skrawkach ziemi. W lasach na moczarach króluje olcha, na podłożu suchym i mocnym jest las mieszany, w którym przeważają drzewa liściaste. Zarejestrowano nazwy Buckow, Dammen, Dübrow, Damnitz. Również lipa nie była niczym wyjątkowym, była zachowana w takich nazwach jak Liepen Lindow. Brzoza jest wyrażana w nazwach miejscowości i nazwach rzek. Można też taki zbiór opracować dla drzew iglastych.

W pasie przybrzeżnym, gdzie przeważają ciężkie dyluwialne ziemie, rozpościerają się przylegające obszary leśne. W porównaniu nie powinno się chyba traktować obszarów piasku jako zamkniętych przestrzeni. Tam gdzie wygląd krajobrazu, rysowany przez rzeki, strumyki i jeziora był najbardziej sprzyjający ludności, tam też w pierwszym rzędzie są miejsca zamieszkałe, zasiedlone.

ZASIEDLENIA

BESIEDELUNG

W wielu miejscach można jeszcze odnaleźć pozostałości po słowiańskim zasiedleniu. Znaczna część jego przypada na epokę brązu⁹², ponieważ typ naczyń ceramicznych, jakie się znajduje, określają miarodajnie epokę, natomiast zdobienia znajdujące się na naczyniach są charakterystyczne dla okresu wendyjskiego i ich zasiedlenia. Ponadto należy jeszcze wziąć pod uwagę, że zasiedlenia wendyjskie z zasady posiadają mały obwód i składają się z małej ilości

⁹¹ G. Jakob; Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert. S. 12 (Arabskie sprawozdania posłów do księstw germańskich z 9. i 10. w., str. 12)

⁹² W epokę brązu przebywała m. in. tu, na Pomorzu ludność kultury łużyckiej a to przecież nie Słowianie

zagród. Większość słowiańskich miejscowości pozostaje w powiązaniu ze znaleziskiem górnej powierzchni i odczytaniu formy krajobrazu przy miejscach znalezisk. Zasiedlenia Słowian znajdują się w pobliżu występowania wody lub w zagłębieniach; szczególnie ulubione były małe piaszczyste wzgórki osłonięte przed złym wpływem oddziaływania warunków pogodowych, miejsca takie jak wyspy lub półwyspy leżące w wilgotnych nizinach. Dobrym przykładem zasiedlenia wendyjskiego jest Wrzeście i Nieckowo. Można porównać wielkość tego miejsca z obwodem dzisiejszej wsi, w ten oto sposób uzyskuje się lepszy wizerunek wielkości powierzchni wsi wendyjskiej i niemieckiej. W jeszcze innej okolicy północnych Niemiec od ręki uzyskuje się materiał dowodowy, bo słowiańska wioska jest mała. Zamieszkała była ona przez jedną większą wspólnotę, w skład której wchodziła niewielka ilość poszczególnych rodzin. Dynamiczny rozwój dużej rodziny mógł powodować powstanie w pobliżu nowej wsi.⁹³

Nazwy miejscowości zakończone na „-itz” powstały z nazw osobowych i są tak przekształcone, że miejscowość ma nazwę rodziny lub rodu, kończące się nazwy na „-ow”, są ukształtowane przymiotnikowo i oznaczają wieś jako majątek swojego założyciela. Niewątpliwie jest niewystarczająca nazwa jakiejś miejscowości, tak aby uzyskać nazwy dla zasiedleń Wendów, znów nie tak rzadko niemieckie wsie nazwano wendyjskimi nazwami pól, które znajdowały się w tym miejscu. Przykładem tego jest Beckel.

W innej okolicy można minąć się z formami zasiedleń, które zostały „wessane”. Rozpowszechnioną, szczególnie u Słowian, była zabudowa dookólna. W takiej zabudowie grupowały się dookoła zagrody wokół okrągłego wolnego placu, pod tym jednak warunkiem, że do wsi dochodziła tylko jedna jedyna droga, gdzie tylko z jednego kierunku można było się do wioski dostać. Taka zabudowa wiejska jest rozpoznawana przez Reepel’a jako kopuła.⁹⁴ Również koloniści niemieccy po części mieli jeszcze swoje wsie rozlokowane jako okrężnice. Podobnie występują inne słowiańskie formy zasiedleń, jako wieś „ulicówka”, w której zagrody wiejskie leżą po obu stronach drogi, również obok niemieckich sąsiadów. Tak więc nie można wyciągnąć ostatecznych wniosków z zasiedlania w okresie Wendów.

Domy Słowian są podobne do domostw⁹⁵, które można tu było oglądać w minionych okresach sprzed tysięcy lat od młodszej epoki kamienia do germańskiej wędrówki ludów. Były one budowane z drewna również jako kratownica, posiadały one we wnętrzu proste palenisko ze gromadzonych kamieni polnych, przeważnie posiadały jedną izbę. Nie przywiązywano zbytniej uwagi do zachowania konstrukcji kratowej. Z pewnością miało też miejsce zastosowanie konstrukcji słupowej. Głina ze ścian kratownicy była zbrojona słomą, co daje się zawsze zaobserwować na zastygłych elementach glinianych pochodzących z osiedli Wendów. Niestety, nie było przeprowadzonych systematycznych poszukiwań w naszym okręgu. Znaleziska były przypadkowo dokonywane również w słowiańskich zasiedleniach.

Miejsca przebywania Wendów są łatwe do rozpoznania, o ile występują na polach. Ciemne zabarwienie ziemi, charakterystyczne stłuczki naczyń i kruche kamienie paleniska znakomicie określają występowanie kiedyś ludzi w tym miejscu. Często też do miejsca przystaje nazwa pola. Zasiedziła wiedza przekazywana przez lokalne przekazy ustne, mówiące o tym, że tu kiedyś była jakaś wieś.⁹⁶ Przekazy i znaleziska dokumentują, że w tym omawianym miejscu w epoce Wendów, a więc w latach 800- 1000, miejsce to było zasiedlone. Jako dobre wspomnienie stanowi rodzimą tradycję.

⁹³ Sommerfeld; Geschichte der Germanisierung Pommerns. 1896. Mielke, die altslawische Siedlung, 1923, S. 77

⁹⁴ Reepel; Pommersche Volkskunde. Das Pommersche Heimatbuch, S. 302.

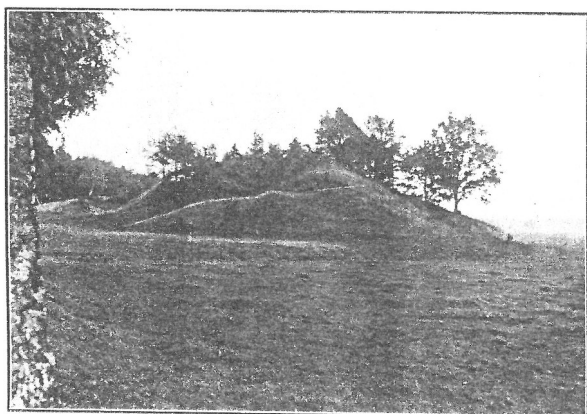
⁹⁵ Tu Witt mija się z prawdą dlatego, że domostwa Pomorzan z tego okresu są charakterystyczne- tak samo np. jak domostwa Gotów.

⁹⁶ Belawen lub Lawen pod Budowen

GRODZISKA

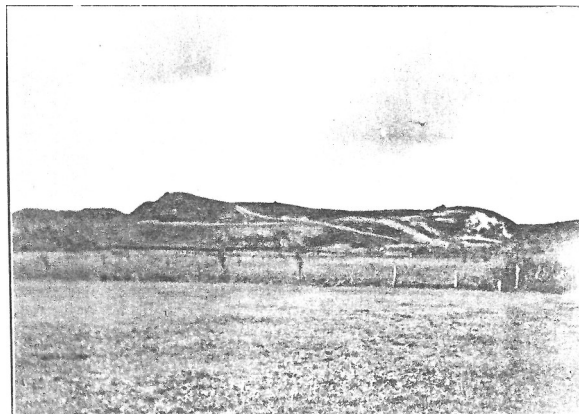
DIE BURGWÄLLE

Do miejsc zamieszkania każdej epoki zalicza się tzw. grodziska. Nowym zjawiskiem pojawiającym się z epoką Wendów są grody- strażnice. Słowianie zakładali je niemal zawsze w celach obronnych w sprzyjającej okolicy: na wzniesieniu nabrzeża, nad rzeką lub jeziorem, w otaczającej bagnistej nizinie lub w miejscu tworzącym wyspę w otoczeniu bagnistego terenu. Dziś znajduje się tam jeszcze wały ziemne tworzące koło lub wydłużone koło, niezwykle czworokąt, a czasem jeszcze półkoliste lub wały uformowane w kształcie podkowy. Gród przedstawiany jest w przekazach ustnych jako góra grodu, góra zamkowa lub szanice szwedzkie. Ibrahim ibn Jakub tak składał swoje sprawozdanie z podróży⁹⁷: wychodzą oni na łąki, bogate w wodę i krzewy, wyznaczają tam okrągły lub czworokątny plac, wg formy i rozległości grodu, jaki był zamierzony, kopią rowy dookoła i nasypują wykopaną ziemię z drewnianymi balami, z tak ufortyfikowanymi palami cały ten nasyp tworzy bastion gdy mur ten uzyska zamierzoną wysokość. Do grodu również przewidziana jest brama, usytuowana jest od tej właściwej strony, do bramy prowadził drewniany most służący dla dojścia i odejścia.

44. Góra zamkowa pod Podolem Małym.

44. Schloßberg von Kleinpodel.

45. „Szwedzkie szanice” pod Potęgowem od Południa.

45. ``Schwedenschanze`` bei Pottangow von Süden.

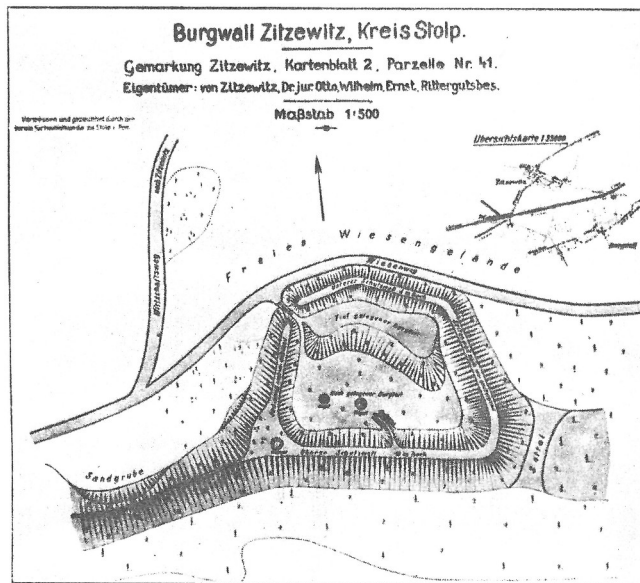
Znajduje się na terenie powiatu słupskiego jaz w trudno dostępnym terenie, zupełnie taki jak to opisywał Ibrahim. Uzyskana przez postawienie wału zamknięta przestrzeń wewnętrzna, bo ziemia ze środka została użyta do budowy wału, przez to, że albo się już więcej całą tą przestrzeń nie pogłębiało albo powstawał rów w kształcie pierścienia przy wewnętrznej stronie wału, takie dookolne wydrążenie ziemi pozwalało na powstanie w środku platformy. Wyrwy w wałach służyły jako wejścia i posiadały prawdopodobnie drewniane drzwi. Wały posiadały zwiększone jeszcze własności obronne przez nabudowanie palisady. Obsługa obiektu jak też jego konserwacja była zadaniem dla ludności, która ten obiekt postawiła.

⁹⁸) W powiecie słupskim jest dobrze utrzymane grodzisko pomiędzy Runowem i Warciminem oraz „Szanice Szwedzkie” koło Potęgowa i Siodłonia. Do dzisiaj zostały odkryte i przebadane niżej wymienione grodziska: Słupsk (Stolp), Krępa (Krampe), Gałęzinowo (Überlauf), Damno (Dammen), Podole Wielkie (Großpodel), Darzewo (Darsow), Potęgowo (Pottangow), Budowo (Budow), Gałąźnia Mała (Kl.= Gansen), Runowo (Gr.= Runow), Kończewo (Kunsow), Sycewice (Zitzewitz), Rumsko (Rumske), Niemieckie (Niemietzke), Smółdzino (Schmolsin), Równy (Rowen), Gardna Wielka (Gr.= Garde), Gać (Gatz),

⁹⁷ G. Jakob; Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstenthöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert. S. 12

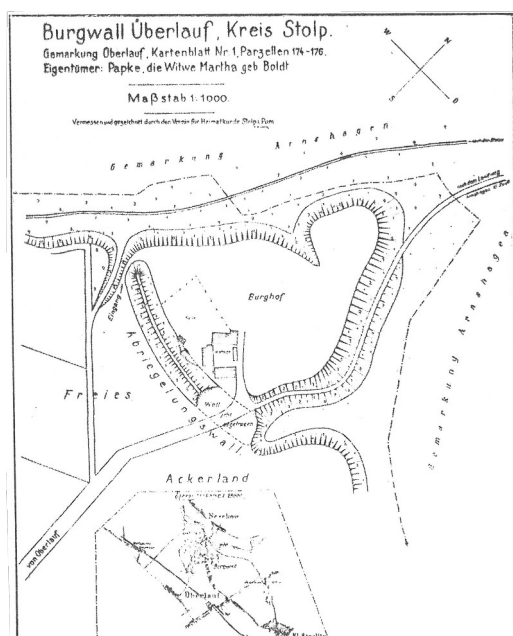
⁹⁸ Wykaz grodzisk powiatu słupskiego.

Siodłonie (Zedlin), Podole Mniejsze (Kleinpodel), Wiatrowo (Wiatrow), Żoruchowo (Sorchow), Głobino (Gumbin), Bięcino (Benzin).⁹⁹

46. Grodzisko Sycewice, powiat słupski
46. Burgwall Zitzewitz, Kreis Stolp

W pierwszym okresie czasu te grody były niezamieszkałe, co może oznaczać, że nabierały one stopniowo znaczenia politycznego jako miejsce ważności w okręgu, w którym urzędnicy książęcy zajmowali miejsce zamieszkania, grody służyły ochronie rynku i tam odbywały się sądy oraz gdzie handlowano na trakcie podróżnym. Np. Słupsk.

47. Grodzisko Gałęzinowo, powiat słupski
47. Burgwall Ueberlauf, Kreis Stolp

Albo jeśli jakiś wendyjski szlachcic budował sobie prymitywny zamek; budował on również prawdopodobnie podległy mu mały gród. Niekiedy wybrane składy towarów okręgu znajdowały się

⁹⁹ Grodziska Potęgowo, Siodłonie, Gałęzinowo, Damno, Runowo, Równo, Żoruchowo są grodziskami z epoki brązu-wtórnie zostały zasiedlone przez Słowian. Jedynie Gałęzinowo można przyporządkować tylko ludności kultury łużyckiej bo nie było tu wtórnego zasiedlenia. Upadek kultury łużyckiej nastąpił w V-IV w. p.n.e. Grodziska słowiańskie są bardzo małe i uniemożliwiają zabudowę.

w obrębie wału, czego już dzisiaj nie można stwierdzić. Podczas nieprzyjacielskiej inwazji stanowiły te obiekty fortyfikacyjne ochronę i bezpieczeństwo dla ludności.

WYKOPALISKA I ZNALEZISKA

DIE GRÄBER UND FUNDE

W przeciwieństwie do wykopalisk okresu germańskiego niewiele jest znanych cmentarzy z epoki Wendów. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest obrządek pogrzebowy. To co można było stwierdzić po zapoznaniu się ze znaleziskami, to to, że pochówek Wendów hołduje innemu rozumieniu śmierci, pozostawiali zmarłego bez kremacji i wyposażali oni zmarłego w niewielką ilość bądź zgoła w żadne wyposażenie pośmiertne. Często szkielety są już w pełni rozłożone, na powierzchni gruntu nie występują bruzdy jakie towarzyszą zwykle przy odkopywaniu i ponownym zakopywaniu. Nie ma możliwości datowania przy braku wyposażenia grobu.

Przez znane miejsca pochówku można się uczyć rozpoznawania innych grobów szkieletowych: Takie rozpoznane występują pod Nieckowem. Szkielety udało się czasami odzyskać jedynie częściowo. Leżały posadowione na plecach, w kierunku wschód- zachód, dokładnie głową skierowaną na zachód, stopy wyznaczały wschód. Ręce leżały wzdłuż korpusu, przylegając do niego. Przy jednym ze szkieletów na wysokości biodra znajdował się nóż, który w swojej formie przypominał dzisiejszy, prosty nóż kuchenny. Znajdował się on w pochwie skórzaney z ozdobnym okuciem brązowym, noszony przy pasku. To tyle jeśli chodzi o groby męskie, natomiast w grobach kobiecych znajduje się pierścionki z brązu, kabłączki skroniowe oraz małe osetki złożone obok korpusu ciała.

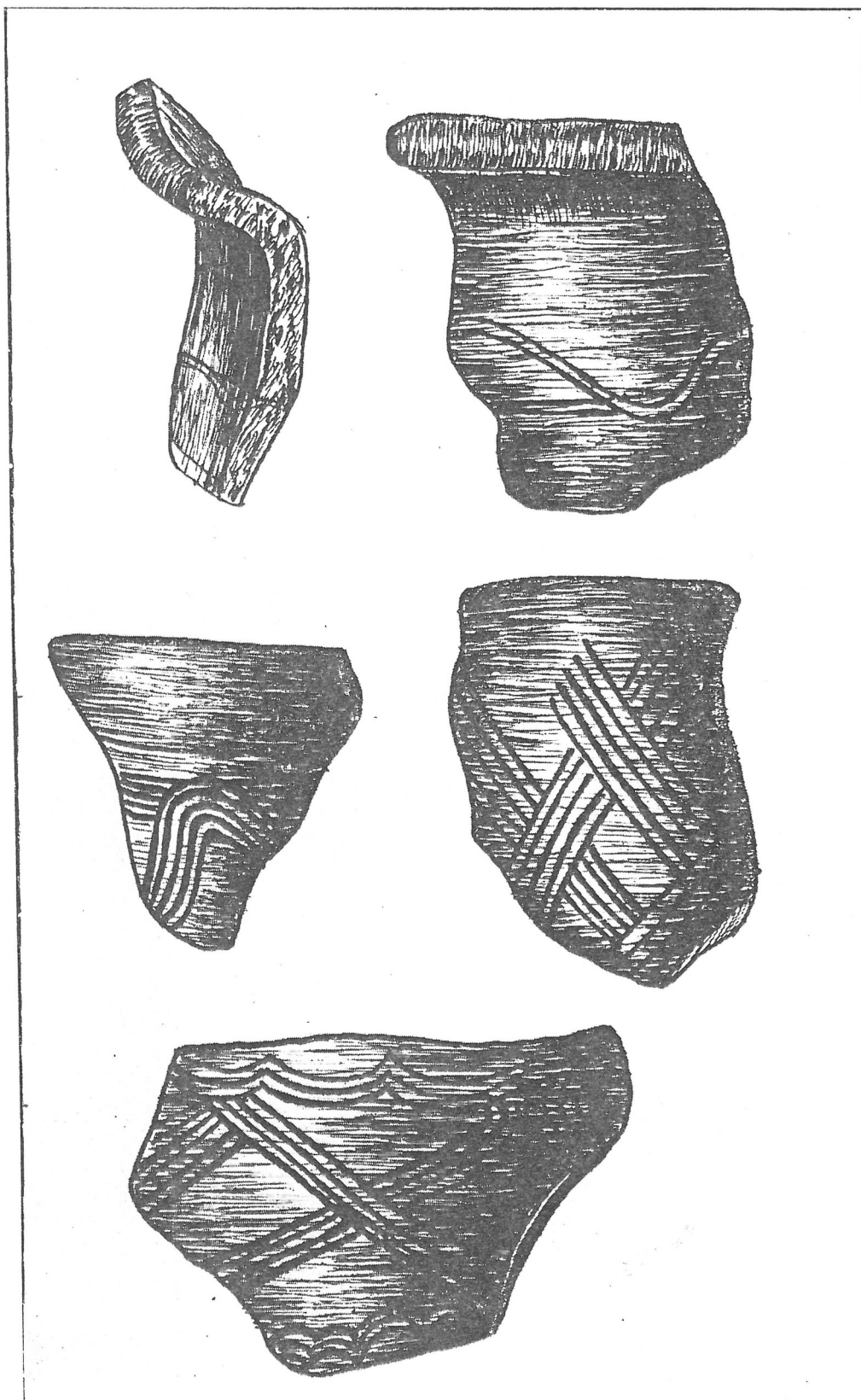
Inne formy cmentarza zbadano pod Warciminem i pod Równym.¹⁰⁰ Tu wykonano czworokątne wzniesienie, które zawierało groby szkieletowe. To niezwykle rzadka forma pogrzebowa mająca miejsce w kurhanach, występuje także w powiecie sławieńskim pod Żydowem w pobliżu jez. Dolnego.

Pozostałe znaleziska określają przeważnie miejsca zasiedlenia i składają się w swojej większej części ze słuczek naczyń. Są one bogato zdobione przez ornament, który się wyraźnie różni od germańskiego. Starsze naczynia są wykonywane bez pomocy koła garncarskiego, krawędź jest tylko trochę zaokrąglona. W młodszym okresie koło garncarskie jest znane, glina jest utwardzona ogniowo a krawędź mocno zaokrąglona. Gęsty ornament ma rysy horyzontalne, równoległe, bardziej lub mniej do siebie zbliżone rowki, które zostały naniesione przy pomocy wielokońcówkowego ostrza, chyba przy pomocy drewnianych widełek w czasie obracania naczynia na kole garncarskim. Do wykonania wzoru ten sam przyrząd był wielokrotnie odsuwany od naczynia, daje to wielokrotną linię falistą, zdobiącą charakterystyczne naczynia słowiańskie. Były ostemplowane do wykonania ozdób przez zastosowanie różnorodnych kształtów (czworokątnych, trójkątnych i innych utworzonych przez bruzdy lub odcisnięte punkty). Na dnie znajdowały się wypukłe lub wklęsłe zdobienia, na których daje się zauważyć oznakowanie naczynia lub „stempel” wytwórcy. Znaleźć można okrąg, koło z różnorodnie umiejscowionymi szprychami, krzyżem lub swastyką, itp. W zasiedleniach słowiańskich zostały znalezione na ulicy Birkenallee w Słupsku wykonane z żelaza gwoździe, łańcuchy, pierścienie i sprzączki, jak również wszelkiego rodzaju przyrządy z kości, rogów i drewna. „Heidenstein” („Kamień Stepowy”) ze Słupska z pewnością traktuje o jakimś słowiańskim nagrobku¹⁰¹.

Te już wyżej wspomniane kabłączki z brązu lub srebra, elementy biżuterii, które znajduje się jedynie w znaleziskach słowiańskich. Kabłączki nosi się przy skroniach. Są to małe otwarte pierścienie o jednym końcu gładko obciętym, podczas kiedy drugi posiada małe uszko zaczepiane do taśmy lub paska skórzanego.

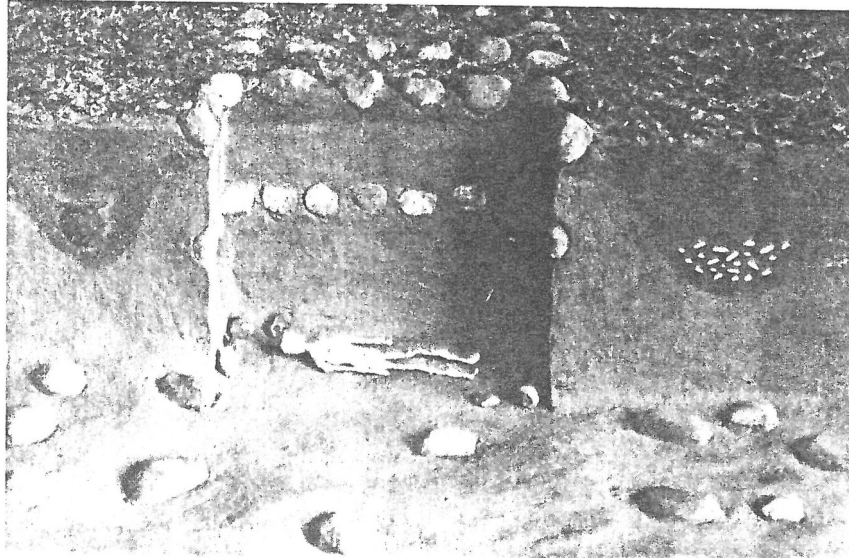
¹⁰⁰ Götze; Slawische Hügelgräber bei Rowen. Nachrichten über deutsche Altertumskunde. 1904. S. 15

¹⁰¹ Właśnie z pewnością można znaleźć odpowiedź co do „Kamienia Stepowego” w moim opracowaniu pt.: O kamieniu stepowym i grodziskach, 2003, <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/ART5.pdf>

48. Skorupy ceramiczne z grodzisk: 1 Kończewo, 2 Potęgowo, 3 Podole Wielkie
48. Gefäßscherben von Burgwällen. 1 Kunsow, 2 Pottangow, 3 Großpodel

Ruch handlowy w ówczesnym czasie określał Orient, szczególnym punktem ważności była Arabia. Zasadniczo obowiązywał handel wymienny. Północ dostarczała do Orientu przede wszystkim skóry, futra, chyba też miód, воск, bursztyn i- niewolników. Z Orientu za to przychodziły na Północ jarzyny, pachnidła, lniane, jedwabne i bawełniane materiały ubraniowe i liczne wyroby rzemieślnicze biżuterii ze srebra pochodzenia orientalnego. W następstwie tych stosunków handlowych liczbę artykułów powiększają arabskie monety przywożone na północ.

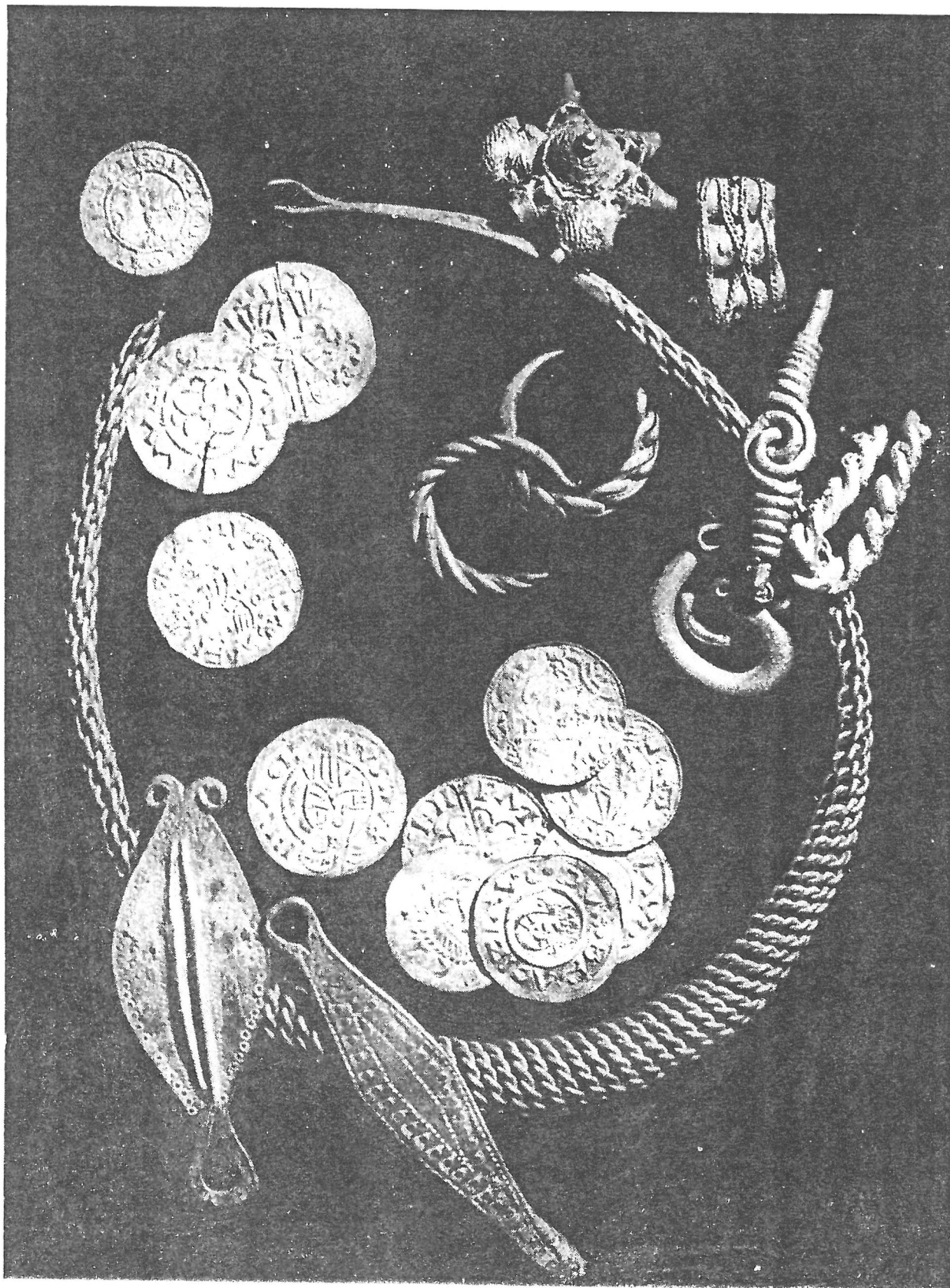

49. U góry: model wendyjskiego grobu (szkieletowego, z urną, „jamowego”
Na dole: nagrobki późnowendyjskie („Mnich” z Bergen i „Bożek Kamienny ze Słupska”¹⁰²)
49. Oben: Modell wendischer Grabanlagen (Skelett, Urnen- und Brandgrubenbestattung),
Unten: Spätwendische Grabsteine (der „Mönch” in Bergen und der „Götzenstein von Stolp”

¹⁰² Wyjaśnienie do „Bożka Kamiennego,” jest w moim opracowaniu: W. Goliński; O Kamieniu Stepowym i grodziskach. Ustka 2003

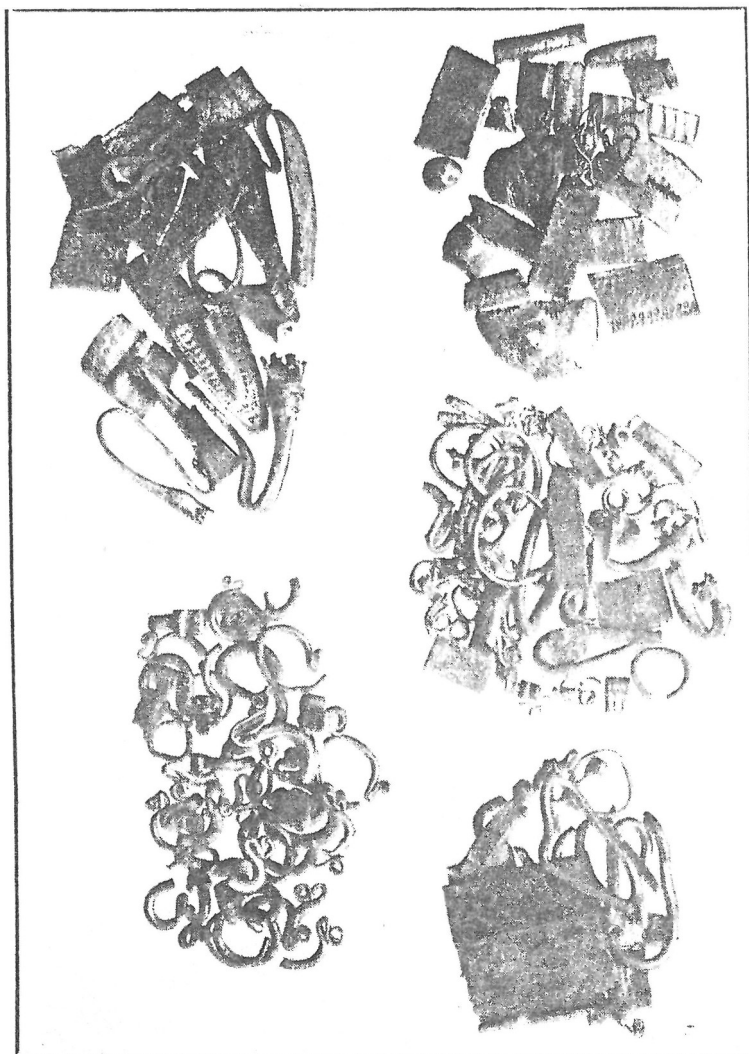
50. Naczynia wendyjskie. 1. Łupawa, 2. i 3. Malczkówko
50. Wendische Gefäße. 1. Lupow, 2. und 3. Malzkow

51. Ze znaleziska skarbu w Malczkówku.

51. Aus dem Schatzfund von Malzkow

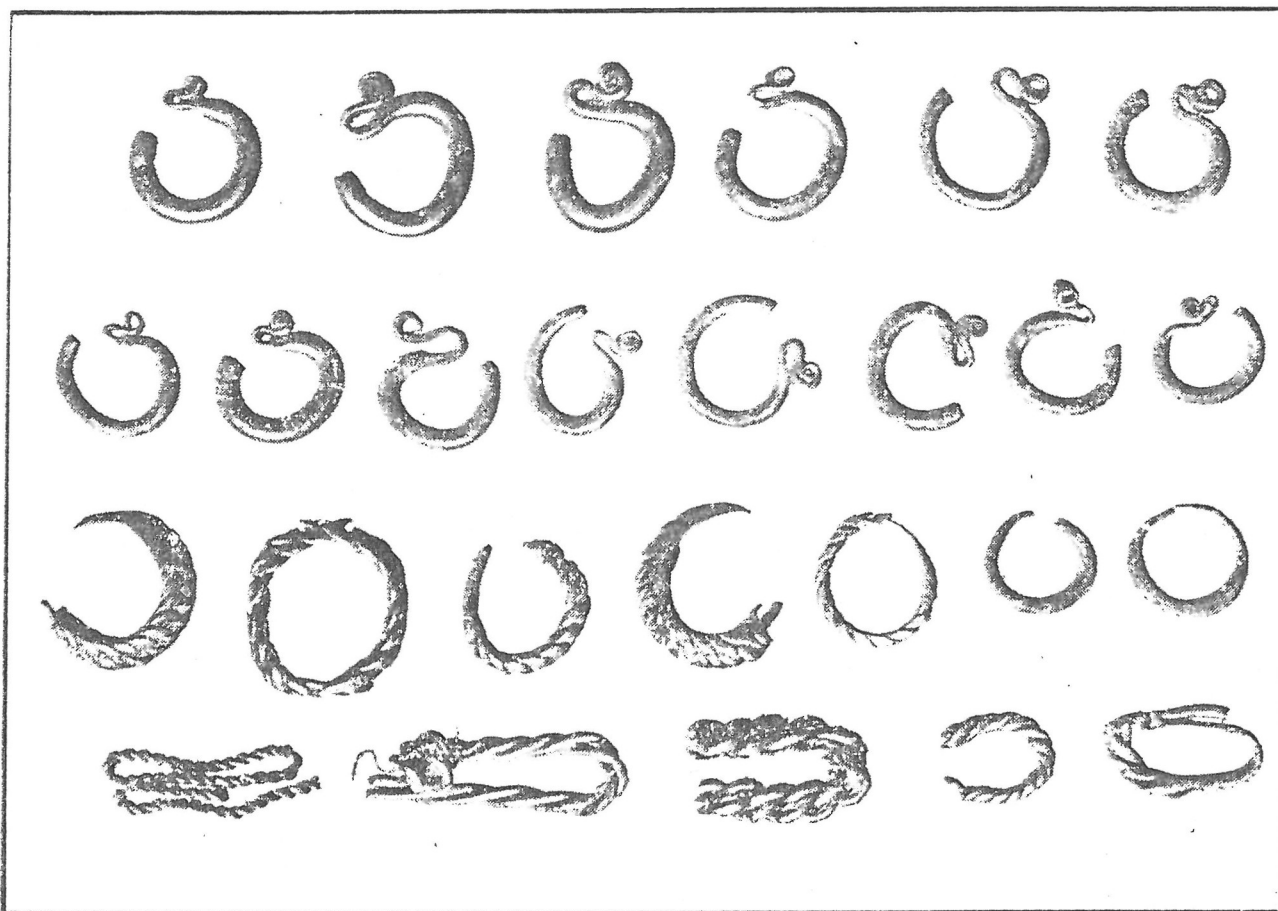
Są one bite z cienkiego srebra i są nieco większe jak te z naszego rynku, mają nazwę dirhemy. W celu obniżenia wartości środka płatniczego, dzielone były na pół, na cztery części albo też jeszcze na większą ilość części, tak więc wartościowane jedynie według ciężaru.

52. Srebro siekane ze znaleziska skarbu w Łupawie.

52. Hacksilber aus dem Schatzfund von Lupow.

Ponadto jako środek płatniczy służył tzw. złom srebrny. W jego skład wchodziła kosztowna i delikatna biżuteria w tym wykonana arabską techniką filigranu i granulacji, ponadto monety ze sztabek srebrnych, które zostały dzielone na mniejsze części i wartościowane przy pomocy wagi według ich ciężaru. Dwa spośród większych znalezisk (każde o ciężarze ok. 10 kg) były ukryte w glinianym naczyniu, w ziemi pod Łupawą i Malczkówkiem. Prawdopodobnie skarby te zostały zakopane w chwili wystąpienia niebezpieczeństwa.

53. Kabłączki skroniowe i pierścionki ze znaleziska skarbu koło Łupawy
53. Schläfen- und Fingerringe aus dem Schatzfund Lupow.

GOSPODARKA I TECHNIKA

WIRTSCHAFT UND TECHNIK

Gospodarcze stosunki Wendów nie przedstawiały się zbyt bogato, rolnictwo przynosiło mały dochód. Przy pomocy drewnianego pługa hakowego, radła, można było chyba jedynie orać lekkie, ziemie składające się z piasków, i to tylko po wierzchniej warstwie. Taka земля przynosiła mizerne plony, podczas gdy lepsze ziemie pozostawały nie użytkowane. W zaciętym uporze trzyma się rolnik wendyjski swojego starego drewnianego pługa, w czasie kiedy jego bliski sąsiad przeszedł już dawno na pług z kołem posiadającym stalowy lemiesz, który nie tylko głęboko orał ziemię ale również ją obracał. Uprawiane było żyto, jęczmień, proso i len. Zboża żęto sierpami. Podobnie do mielenia używano młynków ręcznych¹⁰³. Również las i ogród dawał produkty pozwalające na utrzymanie się ludzi przy życiu. Bogactwo zwierzyny leśnej, bogactwo ryb w wodach nie było wcale mniejsze niż w innych stronach Pomorza. Posiadano następujące zwierzęta domowe: konie, bydło, owce, świnie, gęsi i drób. Rzemiosło Wendów stało na bardzo niskim poziomie.¹⁰⁴ Z oblicza

¹⁰³ Niestety, W. Witt posiadał błędne informacje. Tak wygląda to po badaniach polskich; K. Pieradzka, WALKI SŁOWIAN NA BAŁTYKU W X-XII WIEKU; „Już przed wiekiem X nadbałtyckie plemiona słowiańskie porzuciły prymitywną, żarową technikę uprawy roli polegającą na wypalaniu lasów i zarośli w celu zasiania na tym miejscu zboża. W omawianym tu okresie Słowianie nadbałtyccy posługiwali się już radłem, sochą, a nawet pługiem, uprawiając ziemię systemem dwu- lub trójpolowym. Również i różnorodność uprawianych zbóż wzrasta, pierwotnie hodowane proso jest coraz silniej wypierane przez szlachetniejsze gatunki zbóż — owies, żyto i kilka gatunków pszenicy, o czym świadczą zarówno badania paleo-botaniczne, jak jest w dokumentach z XII w., w których jest mowa o daninach płaconych księciu w różnych rodzajach zboża.”

¹⁰⁴ Niestety, W. Witt posiadał błędne informacje. Tak wygląda to po badaniach polskich; K. Pieradzka, WALKI SŁOWIAN NA BAŁTYKU W X-XII WIEKU; „Poczynając od VIII w. n. e. w rzemiosłach uprawianych przez Sło-

surowych form słowiańskiej spuścizny można wątpić, czy u Słowian można dopatrzeć się kowalstwa, bo jest ono pierwszym istotnym i najstarszym rzemiosłem kształtującym się przed innymi a dotyczy to ludów i kultur prehistorycznych, podział pracy następnie prowadzi już do wykształcenia się rzemiosła. Pojedynczy człowiek wykonywał sam jeszcze najczęściej to, czego potrzebował do egzystencji. Jeśli gdzieś uzyskuje się świadectwa zaistnienia rzemiosła, to rozpoznaje się je po dojrzałości techniki i smaku. Nie wszędzie jest w użyciu obrotowe koło garncarskie, w ostatniej fazie pogaństwa. Oczywiście nie może być też mowy o budownictwie. Domy Wendów składają się z nietrwałych materiałów: drewna, plecionego chrustu otynkowanego gliną. Wzgardzono budownictwem z cegły, dla którego to materiału w zasięgu dzisiejszego powiatu znajdowało się pod dostatkiem. Odnosi się nieomal wrażenie, jeśli się weźmie pod uwagę ich spuściznę kulturową, że został przez Wendów przespany ich rozwój kulturowy w Europie, przez okres dwóch tysięcy lat¹⁰⁵.

SPOJRZENIE WSTECZ

RÜCKBLICK

Nasza ojczyzna stała się miejscem zasiedleń wendyjskich na jeden krótki okres czasu, który prawdopodobnie rozpoczynał się w VII stuleciu¹⁰⁶, a którego kres przypada na rok 1200. Daje to pewien czas przypadający na rozwój przedhistoryczny, po wcześniejszym długim panowaniu germańskim. Wymiana ludności w pierwszym tysiącleciu po narodzeniu Chrystusa w zupełnie oczywisty sposób hamuje rozwój kulturalny naszej prowincji. Aż do nastania wędrówki ludów nasz powiat należy do ludności germańskiej, jego kulturowy rozwój odbywa się podobnie jak zachodnie Niemcy i skandynawska Północ. Odejście Germanów wydaje się być ich pokrzywdzeniem. Ludność wendyjska nie daje trwałości. Roztrwonila ona co miała, bo już w XIII w. niemieccy osiedleńcy wprowadzają się i kraina zyskuje krążącą w jej żyłach nową, wprowadzoną krew. Wszak starzy mieszkańcy nie byli wykorzenieni. Mieszkali oni obok tych przybyłych, przyjęli oni ich język, kulturę i sposób myślenia, złączyli się w jeden jednolity organizm.

wian nadbałtyckich zaznacza się szybki rozwój, któremu towarzyszy coraz dalej posunięte wyodrębnianie się rzemiosła od zajęć rolniczo- hodowlanych. Rzemiosło różnicuje się zarówno jeśli chodzi o specjalizację w poszczególnych dziedzinach, jak i o jego umiejscowienie oraz panujące w jego obrębie stosunki społeczne. W omawianym tu okresie rozróżnić już można 22 rodzaje różnych rzemiosł, z których cztery zajmują się wyłącznie wyrobem broni, a kilka innych stanowi pomocnicze gałęzie przy produkcji dla celów wojennych. Jeśli chodzi o umiejscowienie rzemiosła, to obok dawnego rzemiosła wiejskiego, obsługiwanego przez ludzi wchodzących coraz bardziej w zależność od możnych, pojawia się rzemiosło na podgrodziach, wykonywane z reguły przez ludzi wolnych; oraz rzemiosło dworskie związane bezpośrednio z panującymi i możnymi, a zatrudniające przede wszystkim ludzi zależnych i niewolnych....”

¹⁰⁵ Jest niezrozumiały sposób liczenia zatracenia kulturowego przez Słowian w Europie.

¹⁰⁶ To jest tylko przypuszczenie W. Witta. Nie jest ono poparte w znaleziskach i wykopaliskach.

NIEMIECKA WĘDRÓWKA POWROTNA NA WSCHÓD

DIE DEUTSCHE RÜCKWANDERUNG NACH DEM OSTEN

Niemiecka wędrówka powrotna na wschód potrzebowała nastania w pełni nowej epoki dla uaktywnienia jej sprawnego działania. W taki sam sposób jak miały miejsce zasiedlenia w młodszej epoce kamiennej gdy zmiana ludności z germańskiej na wendyjską spowodowała wtargnięcie w historię naszego powiatu. Rozwój kulturowy, który stanowił tajemnicę w przeciągu czasu nieobecności tu Germanów przez okres wędrówek ludów, doczekał się teraz całkiem istotnego żądania. Powiat słupski został ponownie wcielony do germańsko- niemieckiego obszaru kulturowego, nastąpił wzrost ludności, lasy wykarczowane a bagna osuszone. Wzrasta liczba nowo powstałych wsi tworząc zasiedloną okolicę powstałą z gołej ziemi, zaczęło rozkwitać miasto Słupsk, został ufundowany klasztor aby nastąpiło zakorzenienie się pobożności chrystusowej.

Przybyli Niemcy przynieśli z sobą znajomość pisma, rozpoczyna się jednonarodowa historyczna tradycja i z tym następuje wejście w okres historyczny. Nie ma problemu z określeniem w czasie niniejszej wędrówki bo określa się ją na koniec okresu prehistorycznego i wczesnohistorycznego rozwoju naszego regionu.

POCZĄTEK I SAMO PRZEPROWADZENIE NIEMIECKIEJ KOLONIZACJI¹⁰⁷

BEGINN UND DURCHFÜHRUNG DER DEUTSCHEN KOLONISATION.

Pełne zaistnienie kultury niemieckiej potrzebowało dłuższego czasu- już przez sam fakt występowania mowy słowiańskiej. Jeszcze przez stulecia w naszym regionie można było znaleźć ludzi mówiących językiem Wendów. Bo jakżeby inaczej mogło pozostać do dzisiaj tyle miejscowości czy innych nazw topograficznych z nazwą słowiańską. Czy nie było głupie a w dodatku mylne wysuwanie twierdzenia ze strony polskiej i nazywanie naszego postępowania „wojną niszczącą” rasy Niemców przeciw Wendom. Liczne wojny naszego średniowiecza wykazują się przeróżnym zawikłaniem politycznym, jednak niemiecka kolonizacja nie stanowi tego przyczyny. „Podbój” ten został dokonany przez pług. Jeśli niemiecki rolnik (a wraz z nim słowiański jego sąsiad) w tamtych niespokojnych czasach rozdzieliliby całą ziemię, to ich miecz nie pokrywałby się rdzą.

Kraina ta była pustoszona i wyludniana, ponownie zasilana ludnością o innej kulturze, była piłką do gry w rękach decydujących sąsiadów. Rozległe równiny tutaj wszędzie leżały odłogiem. W Niemczech w przeciwieństwie do tego stanu rzeczy życie w klasztorach dawało najwznioślejsze uczucia, solidne ręce szukały ziemi i pracy.¹⁰⁸

Premonstranci (norbertanie) założyli w 1180 roku konwent w Białobokach („Belbucker Konwent”). Ich opat przyjął w roku 1311 patronat nad kościołem Maryjnym w Słupsku. Szczególne miejsce zajmowały niemieckie klasztory zajmujące się rolnictwem, stanowiły wzór i przewodziły w racjonalnej gospodarce. Stalowy pług w rękach niemieckich mnichów, ich rolników i pracowników rolnych pozostawiają daleko za sobą drewniany wendyjski pług hakowy, a niemieckie żelazo w rękach nowych osadników pomogło ludności niemieckiej odnieść końcowe zwycięstwo. W Słupsku założony został klasztor dominikanów w 1278 roku. „Mönchschaft” i „Mönchstraße” dają wspomnienie klasztorów w Słupsku, wspomnienia te są ciągle jeszcze żywe. Dzięki premonstrantom z Białoboków został założony w Słupsku klasztor żeński. Pierwotnie założony klasztor w Gallenzin a po umocnieniu się Słupska został przeniesiony klasztor w obręb murów Słupska.

Podczas postępującego procesu zdobywania wpływów niemieckich również szlachta wzięła tu swój bogaty udział. Młodzi synowie szlachty rycerskiej ciągną nieprzerwanie ulegając naciskom

¹⁰⁷ Podobne zagadnienia są przedstawione w moim współczesnym opracowaniu: Wł. Goliński; Początki organizowania się plemion słowiańskich na Pomorzu; 2015

¹⁰⁸ von Sommerfeld, Geschichte der Germanisierung des Herzogtums Pommern oder Slawien bis zum Ablauf des 13. Jahrhunderts

swojej ojczyzny, otwierają nową kartę dla obszaru wyznaczonego przez ziemię i ludzi. Liczącym się szlachcicem na tych terenach był szlachcic o nazwisku von Böhn, które to nazwisko można znaleźć w dokumentach z 1279r. Również rodzina von Below, co przywędrowała tu z okolic Meißen, jest obecna tu do dzisiaj. Georg von Mitzloff kupił w 1389 roku Karzin i Schwuchow. Wszystkie szlacheckie rodziny niemieckie wносиły na tę ziemię pewną wiedzę, która wspomagała ten kraj od wewnątrz. Stopniowo rozpowszechniał się niemiecki sposób bycia promieniując od zasiedlonej szlachty, do najbardziej możliwych, do których zalicza się Zitzewitz'ów obok Puttkamer'ów i Stojentin'ów. Ponadto egzystują tutaj Von Somnitz, von Pirch i von Weiher.¹⁰⁹

Dzisiaj lśnią herby w oknach sali balowej słupskiego ratusza. Są to herby prawie wszystkich rodzin mających w przeszłości swoje zasługi, ponoszące ciężar zwycięstwa narodu niemieckiego.

Ważniejszym jeszcze był napływ rolników niemieckich.¹¹⁰ W praktyce odbywało się to tak, że najważniejszy wśród kolonistów określał obszar do założenia wsi. Z dolnej Saksonii lub też innej części Niemiec przychodzili tu i otrzymywali zagrodę i jeden łan lub więcej łanów. Największe były wioski z ogrodzeniem i uzyskiwały potem nazwę z członem „Hagen”, która to nazwa zostawała łączona z nazwą pierwszego przedsięwzięcia lub pierwszego zasiedlającego. Pozostały z tamtego okresu takie nazwy jak: Arnshagen, Weitenhagen, Wintershagen i Strikkershagen. Nazwy wiosek były utworzone przez zatrzymanie starej nazwy miejscowości z odróżniającym dodatkiem „Deutsch” lub „Wendisch” albo „Groß- i Klein”. Daje to jeden Deutsch- Budow jeden Wendisch- Budow, Deutsch- Plassow i Wendisch- Plassow, Deutsch- Karstnitz i Wendisch- Karstnitz, Groß- Brückow i Klein- Brückow oraz Groß- Strellin i Klein- Strellin itp. Obok miejsca zasiedlenia Wendów w Słupsku zostało założone w 1310 roku miasto Słupsk. Dla zastałych wiosek nie ma dokumentów ich założenia. Dla wiosek ich późniejsze wzmiankowanie nie jest rozumiane jako data ich powstania. Jako pierwsze dzisiaj nam znane ustanowienie dla Arnshagen ma miejsce wzmiankowanie w roku 1337.

Z tą też datą (1337) przyjmuje się, że rozpoczyna się niemiecka kolonizacja naszego powiatu, a w zasadzie w drugiej połowie XIII w. Tak więc w roku 1200 okres wendyjski osiągnął swój kres wraz z zakończeniem okresu prehistorycznego i wczesnohistorycznego.

WIZERUNEK ZASIEDLANIA

DAS SIEDLUNGSBILD

Niemiecki kolonizator z XIIIw. dokonał zdumiewającego osiągnięcia. Dzięki pracy własnych rąk w stosunkowo krótkim czasie przekształcił gruntownie wizerunek krajobrazu, powstał wizerunek skolonizowany. Tam, gdzie w okresie wendyjskim lasy przykrywały urodzajne grunty gliniaste, kupowano pola z okazałych wsi. Samo miasto Słupsk tężało jako miejski ośrodek przemysłowy i główny ośrodek handlowy, i główne miejsce komunikacyjne.

Jakkolwiek średniowieczny wygląd po kolonizacji nie można równać z dzisiejszym wizerunkiem miejscowości. Nazewnictwo miejscowości później przyjmowane mówi, że nie była to kraina pustynna lub kraina bezludnych wiosek.¹¹¹ Znajomość nazw starych miejscowości zawdzięczamy średniowiecznym dokumentom, w których były wzmiankowane lub są znane ze starych map podziałów rolnych pochodzących z XVIIIw. i XIX w. „Podejrzanę” nazwy pól dają ponadto cenne informacje lub mogą przybliżyć miejsce przez rośliny tu występujące stale zielony „Epnen” i pokrzywa, o ile występuje tam jeszcze ten sam las. Na samym końcu znaleziska gruntowe są pewnym przewodnikiem. Kamienne fundamenty i gruz gliniany zrujnowanych ścian domostw są wszak jeszcze łatwe do odnalezienia, daje to podobne dane jak znajduwane przedmioty domowego użytku i pozostałości naczyń ceramicznych.

Za powstanie okolicy pustynnej przekazy ludowe chętnie czynili odpowiedzialnym wojnę trzydziestoletnią. Nie ma w tym jednak racji. Jeśli dysponuje się materiałem nie będącym dokumentem, trzeba mieć dodatkowy dowód potwierdzający, że pustynna okolica istniała już przed

¹⁰⁹ Bartholdy, „O Stolpa, Du bist ahrenreich”. . . S. 18

¹¹⁰ Hampe, Der Zug nach dem Osten

¹¹¹ W. Witt, Untergegangene Siedlungen im Kreise Stolp. Ostpommersche Heimat 1930. Nr. 27, S. 1 f.

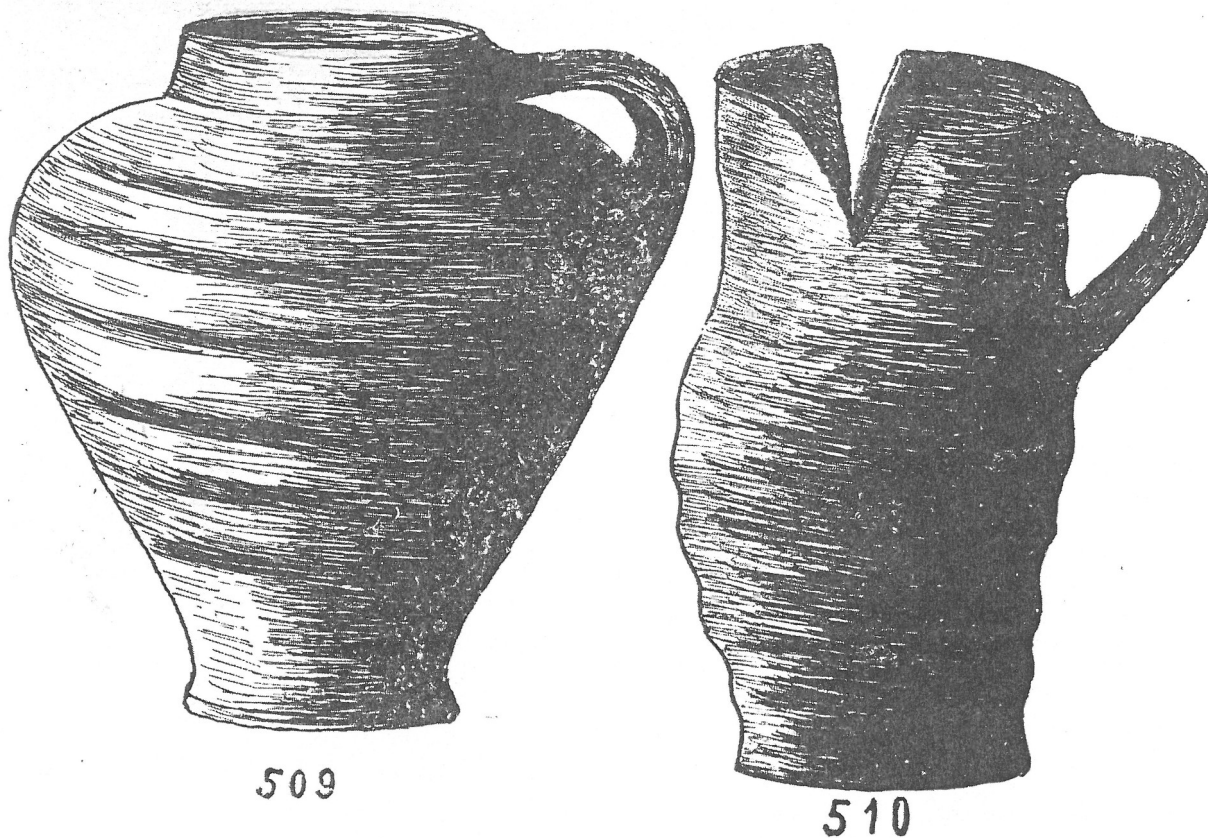
wybuchem tej dużej wojny. Wokół niepokojów wojennych były miarodajnie wykazywane przede wszystkim stosunki gospodarcze.

W sposobie budowania domów wystąpiła zmiana zgodnie z wpływami niemieckiej kultury. Nie tylko kościoły budowane były z kamienia lecz kamienie również znalazły swoje zastosowanie przy budowie domów mieszkalnych. Przydatne było zbieranie kamieni polnych przeznaczonych na trwałe fundamenty, na których dopiero stawiało się nadbudowę z drewna i gliny.

W określeniu „Budow” przyporządkowane były osiedla, „Belawen” liczne fundamenty z kamienia polnego, na tych miejscach po wioskach pozostał szyb studzienny ze ścianami również z kamienia polnego.

W gruzach spalonych domów można czasami znaleźć przedmioty żelazne, częściowo w dobrym stanie, szczególnie w Słupsku występowały one w swojej większej części przy prowadzonych pracach ziemnych¹¹². Przedmioty te dają świadectwo, że były dobrze wykonane z wieloskładnikowego i dobrze ukształtowanego materiału, jaki był do dyspozycji niemieckich kolonistów.

Średniowieczna ceramika, jaką jeszcze można znaleźć w miejscach po utraconych wsiach, wskazuje na zaistniały postęp co do czasów przedhistorycznych. Była ona wytwarzana na kole garncarskim, glina była starannie przepłukana, utwardzona ogniowo. Kolory ceramiki to przede wszystkim szaroniebieski i jasnoszary, również stosowano już szkliwo w kolorze żółtym i brązowym. Dekoracja naczyń w swojej głównej części składa się z rys pasemkowych, które tworzą powtarzające się wzory geometryczne, są także ostemplowane przez to zdobnictwo.

54. Dzbany średniowieczne (z prawej strony z grafiką) ze Słupska
54. Mittelalterliche Krüge (rechts Graphittonkeramik) von Stolp.

¹¹² W. Witt, Die vor- und frühgeschichtlichen Altertümer des Stadtkreises Stolp, Heimatkalender für Ostpommern 1932, S. 66- 80 mit Abb.

POZOSTAŁOŚĆ WENDÓW I NIEMIECKIE PRAWO NA RYNKU WSCHODNIM¹¹³

DIE WENDISCHEN RESTE UND DAS DEUTSCHE RECHT AUF DIE OSTMARK

Niemieccy koloniści całkowicie przerastali ludność słowiańską. Pod Barnimem I w latach 1222-78 stopniowo wzrasta liczba ludności niemieckiej na Pomorzu. Pomorscy książęta nie pozostają wierni swemu językowi i obyczajom oddanych i osiadłych w Słupsku, Bytowie i Lęborku Wendów przepędza się z tych miast. Tutaj we wschodniej prowincji trafiają pozostali Wendowie. Dla ludności słowiańskiej zamieszkałej północną część Pomorza Gdańskiego i na wschodnim Pomorzu wyłania się od 1466 roku nazwa Kaszuby. Nie jest jasne jak doszło do powstania tej nazwy, nie zostało to wyjaśnione jeszcze do dnia dzisiejszego.

Na Pomorzu około 1500 roku Kaszubi zamieszkiwali powiaty wschodnie Lębork, Bytów, Słupsk, może jeszcze też części sąsiednich powiatów. Nie jest to jeszcze dokładnie poznane.

W chwili przyłączenia w 1657 roku Lęborka i Bytowa do Brandenburgii, ludność tych „nowych” powiatów była określana jako czysto kaszubska. Jak długo powiat słupski uchodził za kaszubski nie zostało to ustalone. W każdym razie liczebność Kaszubów była jeszcze na tyle liczna, że nabożeństwa kaszubskie odprawiały się do początku ok. 1700 roku. Dokładne informacje o rozpiętości kaszubskiej były podane po raz pierwszy ok. 1778 roku. Miejsca, które były objęte nabożeństwami kaszubskimi: Rowy, Wrzeście, Damnica, Łupawa i Budowo. Od tego czasu następuje szybki „odwrót” kaszubski. Kiedy w roku 1856 grupa rosyjskich uczonych odbyła swoją pomocniczą podróż naukową, to w ramach powiatu słupskiego nabożeństwa kaszubskie odbywały się tylko w niewielu miejscowościach przy zachodnio pruskiej granicy Kaszub a więc w Gardnie Wielkiej, Smołdzinie, Główniczach i Cecenowie. Pięćdziesiąt lat później można było znaleźć jedynie wśród ludności kaszubskiej jako żywy język użytkowy w kilku miejscowościach na zachodnio pruskiej granicy powiatu. Z miejsc użytkowania języka ewangelicznego jedynie nieliczni ludzie starsi potrafili przytoczyć zapamiętane z nabożeństw odbywających się kiedyś się w Gardnie Wielkiej, Smołdzinie, Główniczach i Cecenowie pojedyncze słowa lecz z języka kaszubskiego nie pamiętali nic ponadto. Dzisiaj w tych miejscach są sami ewangelicy, świadomi swego.¹¹⁴

Nie chcemy roztrząsania zaistniałych przyczyn politycznych upadku materialnego Kaszubów. Upadki następowały z powodu zapożyczenia jak również z innych przyczyn. Zdarzenia takie miały miejsce w ostatnich wiekach. Jedno jednakże musi być zawsze dopowiedziane, mianowicie wczesnoniemiecką- wendyjską ludność Pomorza wraz z resztkową pozostałością ludności kaszubskiej niewłaściwie przedstawiano jako ludność polską. Ludność ta przypadkiem znalazła się nie z tamtej strony naszej wschodniej granicy lecz jest tutaj. Z identycznym uzasadnieniem można dowieźć przypisane jakiemu bądź słowiańskiemu dowolnemu plemieniu polskiemu lub też germańskiemu, niemieckiemu czy, na ten przykład szwedzkiemu jako spełniającemu powyżej pokazane wyobrażenie. Tym bardziej te polskie twierdzenia są niezrozumiałe, które określają całe Niemcy Wschodnie za rzeczywiste polskie plemiona i będące w głównej części ludnością mówiącą w języku niemieckim. Twierdzono ponadto, że ta ciemna część społeczności jest klasą kierowniczą i tak, Niemcy Wschodnie były rzekomo słowiańskie i stanowiły starą polską ziemię rodzinną jeszcze w okresie przedhistorycznym a jedynie okresowo zawiadywane były przez Germanów. Takie poglądy mogą po poddaniu ich gruntownemu i naukowemu rozważeniu nie tylko nie mieć znaczenia ale też mogą być przeciwnie skierowane po poddaniu ich gruntownej analizie. Nasza ojczyzna stała się krajem niemieckim w swoim stopniowym rozwoju. Dopomagała przy tym ludność różnorodnych plemion. Zaprzeczanie niewątpliwego słowiańsko- wendyjskiego zabarwienia było z punktu naukowego niedopuszczalne; jest to wstydlive zatuszowanie, jest pozbawione podstaw. Jeszcze dzisiaj wielokrotnie możemy rozpoznać przypadało plemionom niemieckim podczas zaistniałej podczas zaistniałej kolonizacji, ponownie wyjaśnić co jest „wendyjskie”, co stanowi własność pomorską, co ogólnoniemiecką.

¹¹³ Opracowanie tego rozdziału wg Witta jest zlepkim przypuszczeń, to nie jest opracowanie naukowe, nie będę więc dyskutował ze wszystkimi postawionymi tezami. Nie mniej jest to pogląd niemieckiego naukowca z lat 30- tych XXw.

¹¹⁴ Lorenz, Die Kaschuben. Pommersche Heimatpflege 1931, S. 21 ff.

55. „Starzec” lub „Wodan” z Zelkówka (Ostatni snopek, jako ofiara dla bóstwa pól), przykład „przedhistorycznych” zwyczajów ludowych w teraźniejszości.¹¹⁵

55. Der „Alte” oder „Wode” aus Kleinsilkow (Die letzte Garbe, einst Opfer für die Feldgottheit), ein Beispiel „urgeschichtlichen” Brauchtums in der Gegenwart

¹¹⁵ W moim wcześniejszym opracowaniu o Rowokole (Obrzędy w cieniu Rowokołu) zazaczyłem między innymi zbieżność występowania takiej samej ofiary z ostatniego snopa zboża składanego bóstwu na dożynkach. Taką samą ofiarę składali Prusowie w okresie przedchrześcijańskim i chłopci w latach 30- tych XXw. m.in. w Zelkówku koło Słupska. Jeśli sięgniemy po kronikę Galla Anonima, to znajduje się tam opis zasiedlenia Pomorza Prusami, jeńcami z terenów przez nich zajmowanych. Tę, jakby dziś powiedzieć, „przymusową akcję przesiedleńczą” prowadził Bolesław Krzywousty po zwycięskiej wojnie na początku XIIw. Zwyczaj z Prus przetrwał na ziemi słupskiej aż VIII wieków. Nie wiemy od kiedy Prusowie utrzymywali ten obrzęd dożynkowy.

Siła, upór i wytrwałość cechują doświadczonych starców. Ostrożność przed nowym, pewność wiary, bycie samowystarczalnym, mądrość w posiadaniu są to najważniejsze, wybrane cechy, którymi Pomorze chlubiło się u swoich rybaków, rolników, mieszczan lub paniczów. Cechy te stanowią wartościowy posąg na każdy czas, mający znaczenie dla panów i ich ludu, zauważany również w dalekich krajach i dalekiego ludu. Stanowią owoc surowego wychowania, swojej ojczyzny rozciągającej się wzdłuż brzegu Bałtyku, która wymusza upór w postępowaniu aby utrzymać się przy życiu.

(Według Kunkla: Badania rolnicze i prehistoryczne)

„Tylko ten kto ma szacunek dla przeszłości swojego ludu może wkraczać w przyszłość”.